



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Οι προσπάθειες της Τουρκίας για διείσδυση στην κεντρική Ασία»

Μεταπτυχιακός φοιτητής : Σωτήριος Θανόπουλος

Επιβλέπων καθηγητής : Ηλίας Ι. Κουσκουβέλης

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή, κ. Ηλία Κουσκουβέλη για την σωστή καθοδήγησή του, την αμέριστη συμπαράστασή του και το άρτιο κλίμα συνεργασίας καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Σωτήριος Θανόπουλος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η περιοχή της Κεντρικής Ασίας ιστορικά αποτέλεσε μια περιοχή χαμηλού ενδιαφέροντος για τις Μεγάλες Δυνάμεις στην διάρκεια των ιστορικών αιώνων. Κυριαρχήθηκε από τους Μογγόλους τον Μεσαίωνα, ενώ νωρίτερα γνώρισε την κυριαρχία των Πάρθων και των Περσών. Τμήματα δε της Κεντρικής Ασίας κατακτήθηκαν και από τον Μέγα Αλέξανδρο στην διάρκεια του 3^{ου} π.Χ αιώνα. Στους νεότερους ιστορικούς χρόνους η περιοχή αποτέλεσε την πατρίδα νομαδικών τουρκικών φύλων που στην συνέχεια επεκτάθηκαν στην Μέση Ανατολή και από εκεί στην Βόρεια Αφρική και την Ευρώπη. Μετέπειτα έγινε για πολλά χρόνια τμήμα της Ρωσικής Αυτοκρατορίας και της Σοβιετικής Ένωσης (ΕΣΣΔ), όμως ποτέ δεν αποποιήθηκε η περιοχή το τουρκικό της παρελθόν.

Η Τουρκία στα χρόνια που ακολούθησαν την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας προσπάθησε να εντάξει την περιοχή στην «σφαίρα» επιρροής της εκμεταλλευόμενη με κάθε τρόπο τις κοινές πολιτιστικές και θρησκευτικές «ρίζες» με την περιοχή. Αν και η ανεξαρτησία των κρατών αυτών το 1991, την υποδέχθηκε με αμηχανία η Τουρκία, σύντομα ενίσχυσε και διεύρυνε την επιρροή της στην περιοχή με απώτερο σκοπό και στόχο να καταστεί περιφερειακή υπερδύναμη.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζεται η γεωπολιτική και γεωστρατηγική αξία της περιοχής της Κεντρικής Ασίας και η θέση της ως μη δομημένος περιφερειακός σχηματισμός.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μια προσέγγιση των σχέσεων Τουρκίας και χωρών της περιοχής μέσα από το ιστορικό πρίσμα και μια ανάλυση της διαχρονικής τουρκικής εξωτερική πολιτικής απέναντι στα κράτη αυτά.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μια προσπάθεια ανάλυσης της τουρκικής πολιτικής στην περιοχή μετά την σοβιετική ανεξαρτησία αλλά και μια ανάλυση για το πώς αντιλαμβάνονται τα κράτη της περιοχής τον ρόλο της Τουρκίας.

Τέλος στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται μια προσέγγιση των πολυεπίπεδων σχέσεων των κρατών της Κεντρικής Ασίας με την Τουρκία τα τελευταία τριάντα χρόνια και το ρόλο της σημερινής τουρκικής ηγεσίας στην διαμόρφωση αυτών. Στα συμπεράσματα γίνεται μια ανασυγκρότηση των βασικών αποτελεσμάτων της έρευνας και μια προσέγγιση των προοπτικών των σχέσεων της περιοχής με την Τουρκία.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο: Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΑΣΙΑΣ.....	3
1.1 Η σημασία της Κεντρικής Ασίας για τις Μεγάλες Δυνάμεις.....	3
1.2 Τα χαρακτηριστικά της περιοχής.....	6
1.3 Η γεωπολιτική και γεωστρατηγική αξία της Κεντρικής Ασίας.....	8
1.4 Η Κεντρικής Ασίας ως μη δομημένος περιφερειακός σχηματισμός.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο: ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΣΙΑ.....	15
2.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	15
2.2 Προσεγγίζοντας την τουρκική εξωτερική πολιτική και η Κεντρική Ασία.....	16
2.3 Γενικές παρατηρήσεις επί των σχέσεων Τουρκίας - Κεντρικής Ασίας.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο: ΤΟ ΠΛΕΓΜΑ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΑΣΙΑΣ ΤΟΝ 20ο ΚΑΙ 21ο ΑΙΩΝΑ.....	27
3.1 Η πτώση της ΕΣΣΔ το σημείο καμπής των σχέσεων Τουρκίας - Κεντρικής Ασίας.....	27
3.2 Οι δράσεις της τουρκικής εξωτερικής στην Κεντρική Ασία μέχρι το 2001.....	30
3.3 Η δημιουργία βάσεων πολιτικού διαλόγου και ο ρόλος του Τουρκικού Συμβουλίου στην Κεντρική Ασία.....	32
3.4 Η αντίληψη των χωρών της Κεντρικής Ασίας για την Τουρκία.....	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΤΟΥ ΕΡΝΤΟΓΑΝ ΚΑΙ Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΣΙΑ.....	45
4.1 Οι οικονομικές σχέσεις των χωρών της Κεντρικής Ασίας με την Τουρκία.....	45
4.2 Οι πολιτιστικοί και εκπαιδευτικοί δεσμοί Κεντρικής Ασίας και Τουρκίας.....	47
4.3 Η Κεντρική Ασία και η θρησκευτική επιρροή της Τουρκίας σε αυτή.....	50
4.4 Η ενίσχυση της παρουσίας της Τουρκίας στην περιοχή στα χρόνια διακυβέρνησης του ΑΚΡ.....	52
ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	59
Βιβλιογραφία.....	65

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εξέχουσα θέση της Κεντρικής Ασίας στο πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομίας και γεωστρατηγικής είναι αδιαμφισβήτητη στο πέρασμα των ιστορικών αιώνων. Ορισμένοι συγγραφείς, όπως ο Η. Mackinder (Mackinder, 1981, 124), τόνισαν τη σημασία της Heartland (τα Ευρασιατικά Βαλκάνια), ως του «*παγκόσμιου γεωπολιτικού χώρου που δίνει δύναμη και επιρροή σε όποιον καταφέρει να την οικειοποιηθεί*».

Τα τελευταία χρόνια, κυρίως λόγω της ανακάλυψης μεγάλων και εκμεταλλεύσιμων ενεργειακών αποθεμάτων στην περιοχή σε συνδυασμό με μια σειρά εξελίξεων που σχετίζονται με την παγκόσμια και περιφερειακή ασφάλεια, οι απόψεις του Η. Mackinder για την περιοχή αυτή άρχισαν να αποκτούν σπουδαία σημασία.

Η πτώση του σοβιετικού κόσμου στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και η δημιουργία, τα επόμενα χρόνια, ενός πολυπολικού κόσμου έδωσε την ευκαιρία και σε άλλες δυνάμεις της ευρύτερης περιοχής τη δυνατότητα να διαδραματίζουν ρόλο στις εξελίξεις στην Κεντρική Ασία¹.

Η Τουρκία αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση κράτους που προσπαθεί να αυξήσει την επιρροή της στα τουρκόφωνα κράτη της Κεντρικής Ασίας. Σαν χώρα η Τουρκία πάντα είχε αυξημένο ενδιαφέρον για την περιοχή, το οποίο ενισχύθηκε ακόμη περισσότερο την περίοδο της πολιτικής ανόδου των ισλαμιστών του κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) του προέδρου Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν το 2002, ο οποίος επιδιώκει να καταστήσει την Τουρκία περιφερειακή δύναμη με αυξημένη επεμβατική επιρροή από την Κεντρική Ασία μέχρι την Κεντρική Μεσόγειο και την Αφρική (Wheeler, 2013, 44).

Στη παρούσα ερευνητική προσπάθεια εξετάστηκε όλο το πλέγμα των πολιτικών ήπιας και σκληρής ισχύος που χρησιμοποιεί η Τουρκία στην προσπάθεια της να καταστήσει τα τουρκόφωνα κράτη της Κεντρικής Ασίας «όργανα» εξυπηρέτησης των δικών της γεωπολιτικών και γεωστρατηγικών επιδιώξεων.

Η τουρκική πολιτική έχει ως μόνο στόχο τον έλεγχο των εξελίξεων στην περιοχή για την οποία όμως ερίζουν τόσο η Ρωσία όσο και η ανερχόμενη Κίνα, πράγμα που

¹ Οι άλλες χώρες της που μπορούν να διαδραματίσουν ρόλο στην περιοχή είναι η Κίνα, η Ρωσία και το Ιράν.

καθιστά την κατάσταση ιδιαίτερα δύσκολη και περίπλοκη για τις επιδιώξεις της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Το σίγουρο είναι ότι η σημασία της Κεντρικής Ασίας στο μέλλον αναμένεται να ενισχυθεί για τις Μεγάλες και Μεσαίες Δυνάμεις, καθώς ο ενεργειακός ανταγωνισμός θα εντείνεται και η προσπάθεια κυριαρχίας στην ευρύτερη περιοχή που ελέγχει σημαντικούς ενεργειακούς και εμπορικούς διαδρόμους θα αυξάνει τους γεωπολιτικούς ανταγωνισμούς².

² Η Τουρκία ενδιαφέρεται να είναι παρούσα στις εξελίξεις που θα λάβουν χώρα στην περιοχή, και να ωφεληθεί από τους ενεργειακούς πόρους της, ώστε να αποκτήσει κάποια διαφοροποίηση από την υψηλή ενεργειακή εξάρτηση από την Ρωσία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΑΣΙΑΣ

1.1 Η σημασία της Κεντρικής Ασίας για τις Μεγάλες Δυνάμεις

Από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991, η Κεντρική Ασία, η οποία αποτελείται από το Καζακστάν, το Κιργιστάν, το Τατζικιστάν, το Τουρκμενιστάν και το Ουζμπεκιστάν, έπρεπε να δημιουργήσει και να αναπτύξει τις διμερείς της σχέσεις με τις υπόλοιπες χώρες του πλανήτη. Η μεσόγεια τοποθεσία της Κεντρικής Ασίας την τοποθετεί στην καρδιά της Ευρασίας, κοντά σε περιφερειακές δυνάμεις όπως , της Ρωσίας (στα βόρεια και δυτικά), της Κίνας (στα ανατολικά) και σε κοντινή απόσταση με άλλες περιφερειακές δυνάμεις, το Ιράν (στο Νότο) και την Ινδία (στα Νοτιοανατολικά), ωστόσο, περιβάλλεται επίσης από τις περιοχές της Νότιας Ασίας (στα Νοτιοανατολικά), της Νοτιοανατολικής Ασίας (προς την Άπω Ανατολή), της Μέσης Ανατολής (προς τα νότια και νοτιοδυτικά) , και την Ευρώπη (προς τη Δύση) (M. Rahimov, & G. Urazaeva, 2010, 24-26).

Η κεντρική της θέση σήμαινε ότι η περιοχή της Κεντρικής Ασίας ήταν συχνά μια σημαντική ζώνη σύγκρουσης και ανταγωνισμών των ισχυρών αυτοκρατοριών του κόσμου. Έπαιξε σημαντικό ρόλο στη στρατηγική αντιπαλότητα μεταξύ της Βρετανικής Αυτοκρατορίας και της Ρωσικής Αυτοκρατορίας, γνωστή ως «το Μεγάλο Παιχνίδι». Στις μέρες μας, η γεωπολιτική της θέση στο σταυροδρόμι της Ευρασίας, εκτός από τη διαθεσιμότητα πλούσιων ενεργειακών πόρων στην περιοχή, καθιστούν την Κεντρική Ασία σημαντική περιοχή στο διεθνές πεδίο (M. Rahimov, & G. Urazaeva, 2010, 44). Επιπλέον, τα πέντε κράτη της Κεντρικής Ασίας, τα οποία απέκτησαν όλα ανεξαρτησία από τη Σοβιετική Ένωση στις 25 Δεκεμβρίου 1991, έπρεπε, από την ανεξαρτησία τους και μετά, να συμμετάσχουν σε περιφερειακά σχήματα συνεργασίας για να καταφέρουν να επιβιώσουν στο νέο και απαιτητικό πολυπολικό κόσμο³. Η συνεργασία σε μια περιοχή που συνεχίζει να αντιμετωπίζει μια σειρά εσωτερικών απειλών δεν έρχεται χωρίς αγώνα και συνεχείς προσπάθειες από όλα τα εμπλεκόμενα μέρη. Ωστόσο, μαζί, τα πέντε κράτη μπορούν μελλοντικά να λύσουν πολλά από τα κοινά τους προβλήματα και να δημιουργήσουν ένα πιο σταθερό και ασφαλές περιβάλλον γι' αυτά και τους λαούς τους (M. Fergus, W. Palace, K. White, & B. McKillop, 2011, 146).

³ Η Τουρκία βοήθησε τα κράτη της περιοχής να ενταχθούν σε διεθνείς οργανισμούς όπως ο ΟΗΕ και ο ΟΑΣΑ. Με την στάση της αυτή στόχευε στην ενίσχυση της επιρροής της στην περιοχή.

Σύμφωνα με τον Krammer, «εθνικά, γλωσσικά, ιστορικά και πολιτισμικά, τα κράτη είναι παρόμοια»(Krammer, 1996, 57). Εθνοτικές και εδαφικές διαμάχες, ωστόσο, προέκυψαν λόγω των τεχνητών συνόρων που δημιουργήθηκαν κατά την εποχή της Σοβιετικής Ένωσης. Ήταν μια πολύ περίπλοκη και δραματική υπόθεση για τα κράτη της μετασοβιετικής ένωσης, αν και σύμφωνα με τους Rahimov και Urazaeva, τα πέντε κράτη κατάφεραν να επιλύσουν τα ζητήματα που προέκυψαν από τα τεχνητά σύνορα σε αμοιβαία επωφελή βάση (M. Rahimov, & G. Urazaeva, 2010, 47). Και οι πέντε αυτές χώρες είχαν μοιραστεί την εμπειρία της Σοβιετικής Ένωσης και βρίσκονταν όλες στο ίδιο αρχικό στάδιο στη διαδικασία οικοδόμησης του Έθνους τους.

Η Κεντρική Ασία βρίσκεται στην καρδιά της Ευρασίας και περιβάλλεται από μια σειρά περιφερειακών και Μεγάλων Δυνάμεων, την Κίνα, τη Ρωσία, το Ιράν και την Ινδία. Τα πέντε κράτη βρίσκονται στο κέντρο πολλών περιοχών, συμπεριλαμβανομένης της Νότιας Ασίας, της Νοτιοανατολικής Ασίας, της Μέσης Ανατολής και της Ευρώπης, δίνοντας στις χώρες της Κεντρικής Ασίας πρόσβαση σε έναν αριθμό πιθανών εμπορικών εταίρων μέσω των σημαντικών εμπορικών οδών που περνούν από το έδαφός τους. Η τοποθεσία της Κεντρικής Ασίας, μπορεί να την καταστήσει να λειτουργήσει ως δυνητικός μεταφορικός διάδρομος για τις εμπορικές συναλλαγές μεταξύ της Ασίας και της Ευρώπης ή της Ασίας και της Μέσης Ανατολής (M. Rahimov, & G. Urazaeva, 2010, 48). Σύμφωνα με τον Mackinder, η Κεντρική Ασία είναι η καρδιά του κόσμου και για να μπορέσει μια Μεγάλη Δύναμη να ελέγξει τον κόσμο, η Κεντρική Ασία πρέπει να είναι υπό τον έλεγχό της. Από στρατηγική άποψη, η Κεντρική Ασία είναι σημαντική για τα γεωπολιτικά συμφέροντα οποιασδήποτε Μεγάλης Δύναμης, συμπεριλαμβανομένης της Κίνας, της Ρωσίας και των Ηνωμένων Πολιτειών.

Η αποσύνθεση και κατάρρευση των πολιτικών και οικονομικών θεσμών της περιόδου της Σοβιετικής Ένωσης σήμαινε ότι τα πέντε νέα κυρίαρχα κράτη έπρεπε να κινηθούν γρήγορα τις τελευταίες τρεις δεκαετίες για να δημιουργήσουν θεσμούς, ανεξάρτητη εθνική πολιτική και ταυτότητα να αναπτύξουν κατάλληλη εξωτερική πολιτική που να διασφαλίζει την εθνική τους ασφάλεια ταυτόχρονα με τα πολιτικά και οικονομικά τους συμφέροντα. Η περιοχή είναι πλούσια σε φυσικούς πόρους, ιδιαίτερα σε πόρους πετρελαίου και φυσικού αερίου, γεγονός που την καθιστά κρίσιμο και διαρκώς αναπτυσσόμενο παίκτη στις περιφερειακές και παγκόσμιες αγορές ενέργειας. Επιπλέον, η τοποθεσία της Κεντρικής Ασίας τη θέτει σε θέση να μπορεί να εντοπίσει

και να προσελκύσει πιθανούς εμπορικούς εταίρους χωρίς να κοιτάξει πολύ μακριά από τα σύνορά της. Ένας αριθμός δυνητικά μεγάλων αγορών βρίσκεται ακριβώς πάνω από τα σύνορα της περιοχής αυτής (P. Kubicek, 1997, 637). Η Ευρώπη και οι Ηνωμένες Πολιτείες ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για τις προμήθειες φυσικού αερίου από την Κεντρική Ασία. Οι Ηνωμένες Πολιτείες και μεγάλο μέρος της Ευρώπης θέλουν να περιορίσουν τη δύναμη και το σχεδόν μονοπώλιο που έχει η Ρωσία στις εξαγωγές φυσικού αερίου στην Ευρώπη. Σύμφωνα με τον Krammer, «η Ευρώπη και οι Ηνωμένες Πολιτείες κονταροχτυπιούνται με τη Ρωσία εδώ και χρόνια για να σπάσουν το μονοπώλιό της στην παροχή φυσικού αερίου» (Krammer, 1996, 57). Η Κεντρική Ασία θα μπορούσε να είναι σε θέση να αποτελέσει τον εναλλακτικό πάροχο εφοδιασμού με φυσικό αέριο και πετρέλαιο. Επιπλέον, η Κίνα εξετάζει τη διεύρυνση των προμηθευτών της σε φυσικό αέριο, καθώς έχει γίνει επιφυλακτική όσον αφορά την εξασφάλιση επαρκούς ποσότητας σχιστολιθικού φυσικού αερίου από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η Κεντρική Ασία, ως γειτονική περιοχή, έχει γίνει μια πιθανή εναλλακτική πηγή⁴. Η ενεργειακή συνεργασία με οποιαδήποτε εξωτερική Μεγάλη Δύναμη θα ωφελήσει σημαντικά τα κράτη της Κεντρικής Ασίας, γιατί θα φέρει επενδύσεις, ανάπτυξη υποδομών, αύξηση των ευκαιριών απασχόλησης και ανάπτυξη σε μια σειρά εμπορικών τομέων.

Εκτός από πλούσια σε ενεργειακούς πόρους, η περιοχή αξιοποιήθηκε κάποτε από τη Σοβιετική Ένωση για τους υδάτινους πόρους της. Σύμφωνα με τον Krammer, μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, τα πέντε κράτη έμειναν να αντιμετωπίσουν τη σοβαρή περιβαλλοντική καταστροφή που προκλήθηκε από την προώθηση μιας περιφερειακής μονοκαλλιέργειας βαμβακιού, στην οποία η Σοβιετική Ένωση προκάλεσε την εκτροπή των ποταμών και την υποβάθμιση της Θάλασσας της Αράλης. και το περιβάλλον γύρω από αυτή (Krammer, 1996, 97). Ωστόσο, οι υδάτινοι πόροι αποτελούν κυρίως εσωτερικό ζήτημα των κρατών και λόγος για την ανάπτυξη περαιτέρω της συνεργασίας και της περιφερειακής ολοκλήρωσης τους στην περιοχή. Είναι οι άφθονες πηγές πετρελαίου και φυσικού αερίου που έχουν προσελκύσει το ενδιαφέρον από εξωτερικούς παράγοντες. Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, η Ρωσία παρέμεινε η κυρίαρχη εξωτερική δύναμη στην Κεντρική Ασία, ωστόσο τώρα η Ρωσία είναι ένας από τους πολλούς ανταγωνιστές που αγωνίζονται και άλλες δυνάμεις

⁴ Δεν είναι τυχαίο το ενδιαφέρον της Κίνας για την αναγέννηση του «Δρόμου του Μεταξιού», ένα έργο που ξεκάθαρα στοχεύει στην διεύρυνση της επιρροής της Κίνας στην Κεντρική Ασία μέσα από ένα τεράστιο πρόγραμμα οικονομικών επενδύσεων.

για την εξασφάλιση επιρροής στα αναδυόμενα κράτη της Κεντρικής Ασίας, ιδιαίτερα ενάντια στις ανταγωνιστικές Μεγάλες Δυνάμεις, την Κίνα και τις Ηνωμένες Πολιτείες (Larrabee, 2003, 23).

1.2 Τα χαρακτηριστικά της περιοχής

Στο πλαίσιο του παγκόσμιου ενεργειακού χάρτη που διαμορφώνεται σταδιακά και σε ευρεία κλίμακα, η Κεντρική Ασία βρίσκεται σε περίοπτη θέση με σημαντικά στρατηγικά πλεονεκτήματα. Η οικονομική ανάπτυξη της περιοχής εξαρτάται βέβαια από την πρόσβαση της σε πόρους και τεχνογνωσία που παρέχονται από τον υπόλοιπο κόσμο. Η περιοχή αυτή αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του παγκόσμιου πολιτικού και οικονομικού συστήματος, καθώς περιβάλλεται από μερικές από τις πιο δυναμικές οικονομίες στον κόσμο, όπως αυτές της Ρωσίας, της Κίνας και της Ινδίας. Η Κεντρική Ασία είναι κατά κάποιο τρόπο, μια στρατηγική ζώνη εξαιρετικής σημασίας, η οποία διαδραματίζει σημαίνοντα ρόλο στην ανασυγκρότηση και δημιουργία της νέας διεθνούς τάξης και των νέων διαμορφούμενων ισορροπιών, αν αναλογιστεί κανείς ότι στην περιφέρεια της τα τελευταία είκοσι χρόνια έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικές στρατιωτικές συγκρούσεις και επεμβάσεις Μεγάλων Δυνάμεων, όπως των ΗΠΑ σε Ιράκ και Αφγανιστάν, της Ρωσίας στη Γεωργία και βέβαια υπάρχει μια σοβούσα αλλά πάντα ενεργή διαμάχη του Ιράν με χώρες της περιοχής και τις ΗΠΑ (Weitz, 2015, 44).

Για αιώνες λοιπόν, η Κεντρική Ασία αποτελεί το σταυροδρόμι της Ευρασίας ή όπως ο Weitz, σημειώνει *«την τομή ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση»*, πράγμα που την καθιστά μια ενδιαφέρουσα περιοχή, αν μάλιστα αναλογιστεί κανείς ότι ουσιαστικά αποτελεί το σημείο στο οποίο συναντιούνται τέσσερις μεγάλοι πολιτισμοί της ανθρωπότητας (Ευρωπαϊκός, Κινεζικός, Ινδικός και Αραβικός/Ισλαμικός). (Weitz, 2015, 47-49).

Γίνεται αμέσως αντιληπτή κοιτώντας τον παγκόσμιο χάρτη, η σπουδαιότητα της Κεντρικής Ασίας, καθώς όπως ήδη αναφέραμε βρίσκεται στον πυρήνα του ευρασιατικού ηπειρωτικού χώρου και αποτελεί ένα κρίσιμο συνδετικό κρίκο μεταξύ πολλών ισχυρών και δυναμικών οικονομιών του πλανήτη, όπως αυτή της Κίνας, της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), της Ινδίας, της Ιαπωνίας και της Ρωσίας. Οι M. Rahimov, & G. Urazaeva, επισημαίνουν σε μια ανάλυση τους για την περιοχή ότι η Κεντρική Ασία οφείλει τη σημασία της στις τεράστιες οικονομικές της δυνατότητες και στη γεωστρατηγική της θέση, με αποτέλεσμα να μετατρέπεται σταδιακά σε ένα παγκόσμιο

οικονομικό κέντρο, ικανό να διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο στις παγκόσμιες πολιτικές οικονομικής ολοκλήρωσης (M. Rahimov, & G. Urazaeva, 2010, 88). Στην πραγματικότητα, η Κεντρική Ασία είναι «η περιοχή στην οποία οι επιπτώσεις της γεωπολιτικής και του ανταγωνισμού μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων έγιναν πιο αισθητές σε σύγκριση με οποιοδήποτε άλλο μέρος του κόσμου» (M. Rahimov, & G. Urazaeva, 2010, 50). Πράγματι, εθνικές και θρησκευτικές συγκρούσεις, ο ενεργειακός ανταγωνισμός, η στρατηγική τοποθέτηση των διαφόρων διεθνών δρώντων στη περιοχή και οι πολιτικές αναταραχές, έχουν αποδειχθεί βασικό και επαναλαμβανόμενο χαρακτηριστικό στο περιφερειακό σύστημα της Κεντρικής Ασίας.

Η οικονομική δομή της Κεντρικής Ασίας επηρεάζεται έντονα από τη γεωγραφική της θέση και πιο συγκεκριμένα από την δυσκολία πρόσβασης στις αγορές σε άλλα μέρη του πλανήτη. Από την άλλη πλευρά, η επιβίωση των Δημοκρατιών της περιοχής εξαρτάται πέρα από την εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών και κυρίως ενεργειακών πόρων της περιοχής και στον έλεγχο που ασκούν επί σημαντικών διαδρόμων μεταφοράς αυτών των πόρων προς όλες τις κατευθύνσεις, καθιστώντας την Κεντρική Ασία σύνδεσμο μεταξύ της Κίνας, της Ρωσίας, της Ευρώπης, της περιοχής του Καυκάσου και τον Ινδικό Ωκεανό⁵.

Από πολιτικής άποψης η Κεντρική Ασία είναι μια πιο σταθερή περιοχή σε σύγκριση με το Αφγανιστάν, το Ιράν, τη Μέση Ανατολή, αποτελώντας μια ζώνη ασφαλείας για τις Μεγάλες Δυνάμεις της Δύσης, παρά την στενή σχέση των κρατών της περιοχής με τη Ρωσία και ταυτόχρονα αποτελεί ένα ακόμη ενεργειακό προμηθευτή για τη Δύση, συμβάλλοντας στην συγκράτηση των τιμών ενέργειας και στην διασφάλιση επιπλέον γραμμών ενεργειακής τροφοδοσίας κυρίως για την ΕΕ. Αυτά λοιπόν, τα ενεργειακά αποθέματα έχουν αποτελέσει τα τελευταία τριάντα χρόνια πεδίο σκληρού ανταγωνισμού και αύξησης της έντασης μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων για τον έλεγχο της περιοχής. Μια σειρά από δρώντες περιφερειακοί και παγκόσμιοι, επιθυμούν στο μεταψυχροπολεμικό πολιτικό σκηνικό που διαμορφώνεται στην περιοχή να αυξήσουν την επιρροή τους και το «αποτύπωμά» τους στις νεόκοπες Δημοκρατίες της περιοχής, χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Τουρκίας η οποία

⁵ Τα έργα της Κίνας στην περιοχή ακριβώς εκεί στοχεύουν, στην δημιουργία εμπορικών διαδρόμων που θα διευκολύνουν το εμπόριο με τη Δύση.

προσπαθεί με κάθε τρόπο να διασφαλίσει επιρροή στα τουρκόφωνα κράτη της περιοχής (Turan G, İltar Turan and İdris Bal, 2004, 291-293).

1.3 Η γεωπολιτική και γεωστρατηγική αξία της Κεντρικής Ασίας

Η Κεντρική Ασία έχει μια εξέχουσα θέση στην νέα παγκόσμια τάξη πραγμάτων που διαμορφώνεται και αυτό μπορεί να γίνει ακόμη πιο ξεκάθαρο αν κανείς ανατρέξει στην ιστορία του πετρελαίου και στην αστάθεια που έχει φέρει η εκτεταμένη χρήση του στις χώρες παραγωγής του και στις χώρες κατανάλωσης. Η παγκόσμια κοινότητα δεν έχει λησμονήσει ότι οι εθνικές συγκρούσεις στην Μέση Ανατολή την δεκαετία του 1970, είχαν σαν αποτέλεσμα να ξεσπάσει η μεγάλη κρίση με τον αποκαλούμενο «μαύρο χρυσό» και εμφάνισε την αδήριτη ανάγκη να υπάρξει το συντομότερο δυνατό μια διαφοροποίηση των πηγών παροχής του για τον δυτικό κόσμο, ώστε αυτός να είναι όσο το δυνατόν λιγότερο εξαρτημένος από την εύφλεκτη περιοχή του Περσικού Κόλπου (Hoffmann, Stanley, 2003, 56-64). Είναι βέβαια γεγονός ότι τα σημαντικότερα και πιο παραγωγικά κοιτάσματα πετρελαίου βρίσκονται σε περιοχές που είναι στην κυριολεξία ασταθείς όπως για παράδειγμα η Μέση Ανατολή. Η ασφαλής μεταφορά των κοιτασμάτων αυτών, αποτελεί άλλη μια μεγάλη πρόκληση για την χώρα παραγωγής και τους προμηθευτές του «μαύρου χρυσού». Σ' αυτόν τον άκρως ανταγωνιστικό κόσμο, που η ενεργειακή διαφοροποίηση έκανε έντονη την επιθυμία των κρατών που εξαρτώνται από το πετρέλαιο και τα παράγωγά του να βρουν και εναλλακτικές πηγές τροφοδοσίας έκαναν δυναμική εμφάνιση τα κράτη της Κεντρικής Ασίας και ιδιαίτερα αυτά που βρίσκονται κοντά την Κασπία Θάλασσα, στα οποία ο δυτικός κόσμος βρήκε την απάντηση στην εξάρτηση του από το πετρέλαιο των Αράβων της Μέσης Ανατολής. Μετά το 2000, τα κοιτάσματα αυτά πετρελαίου των χωρών της Κεντρικής Ασίας, απέκτησαν στρατηγική σημασία ως βασικές πηγές για την διαφοροποίηση των πηγών ενεργειακής τροφοδοσίας για τα κράτη-μέλη της ΕΕ. Αυτό μαρτυρά οι τεράστιες ενεργειακές επενδύσεις από δυτικών συμφερόντων πετρελαϊκές εταιρείες στην περιοχή και η κατασκευή δεκάδων αγωγών μεταφοράς της ενέργειας στην Ευρώπη (Hoffmann, Stanley, 2003, 56-64).

Η ανάγκη όλο και μεγαλύτερης διαφοροποίησης των ενεργειακών πηγών, ώθησε τις καταναλώτριες χώρες της Δύσης, να στραφούν και στην λύση των κοιτασμάτων της Βόρειας Θάλασσας και της Δυτικής Αφρικής, ως ένα επιπλέον μέσο για την επίτευξη της διαφοροποίησης από την απόλυτη εξάρτηση από το πετρέλαιο των χωρών της

Μέσης Ανατολής. Όμως τα ενεργειακά αποθέματα αυτά, αν και διαδραμάτισαν σπουδαίο ρόλο στο αρχικό τους στάδιο, όταν γινόντουσαν προσπάθειες να ξεπεραστούν οι συνέπειες του πρώτου πετρελαϊκού σοκ του 1970, σε καμία περίπτωση δεν μπορούσαν να συμβάλλουν στην σημαντική αύξηση της παραγωγής που ήταν και το ζητούμενο των περισσότερων ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και μετά, με αποτέλεσμα τα κοιτάσματα της Κεντρικής Ασίας να αποτελούν σχεδόν τον μονόδρομο για την επίτευξη της επιδιωκόμενης διαφοροποίησης και της ταυτόχρονης ανάγκης για κάλυψη της αυξημένης ζήτησης (Banuazizi A & Weiner M, 2014, 65-81).

Σύμφωνα με τους Banuazizi A & Weiner M, η Κεντρική Ασία δεν είναι μια «περιοχή» με την κλασική έννοια του όρου που της αποδίδουν οι Διεθνείς Σχέσεις, η οποία να εμφανίζει τα χαρακτηριστικά της εσωτερικής συνοχής που να την κάνουν να διακρίνεται από τις άλλες περιοχές, άρα λανθασμένα πολλές φορές την αποκαλούμε «περιοχή». Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ένα μεγάλο μέρος της περιφέρειας γύρω από αυτό που ονομάζουμε Κεντρική Ασία παρουσιάζει έντονη συνοριακή μεταβλητότητα. Αν κάποιος θα επιθυμούσε να την ορίσει, θα έλεγε πως πρόκειται για την περιοχή μεταξύ της Ρωσίας, Ινδίας, Κίνας, Ισλαμικού Κόσμου και Δύσης, η οποία κατά κάποιο τρόπο αντιστοιχεί στον παλαιό «δρόμο του μεταξιού».

Υπάρχουν τρεις θεμελιώσεις λόγοι που καθιστούν την Κεντρική Ασία σημαντική για τις Μεγάλες Δυνάμεις και τα κράτη που φιλοδοξούν να αναδειχθούν σε περιφερειακούς δρώντες στην περιοχή. Πρώτος λόγος είναι ότι η περιοχή διαθέτει ενεργειακούς πόρους σε εξαιρετικά υψηλές ποσότητες τόσο σε πετρέλαιο όσο και σε φυσικό αέριο, μια κατάσταση την οποία φαίνεται να γνωρίζουν πολύ καλά κράτη της περιοχής τόσο τα περιφερειακά όσο και διαπεριφερειακά, έτσι ώστε να έχουν αξιολογήσει ως πολύ σημαντικό το ενεργειακό δυναμικό της περιοχής. Όλες οι Μεγάλες και Περιφερειακές Δυνάμεις έχουν κατανοήσει ότι στο άμεσο μέλλον η περιοχή πρόκειται να γίνει ο μεγάλος προμηθευτής ενέργειας για τον δυτικό και όχι μόνο κόσμο τόσο σε πετρέλαιο, όσο και σε φυσικό αέριο. Ο δεύτερος λόγος που αυξάνει την γεωπολιτική και γεωστρατηγική αξία της περιοχής για τις Μεγάλες Δυνάμεις οφείλεται στο γεγονός ότι οι γειτνιάζουσες περιοχές τους της Ρωσίας, της Κίνας, του Καυκάσου και της Ευρώπης, αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα στην μεταφορά των φυσικών πόρων του πετρελαίου και του φυσικού αερίου από άλλες περιοχές του πλανήτη, όταν η Κεντρική Ασία τους προσφέρει την σχετική ασφάλεια

της χερσαίας μεταφοράς αυτού (Banuazizi A & Weiner M, 2014, 65-81). Πλεονέκτημα που δεν προσφέρει σε μεγάλο ποσοστό η Μέση Ανατολή. Ο τελευταίος λόγος που αυξάνει το ενδιαφέρον για την περιοχή αυτή είναι ότι τα περισσότερα από τα κράτη που την αποτελούν έχουν αποκτήσει την ανεξαρτησία τους τα τελευταία τριάντα χρόνια, άρα παρουσιάζουν σημαντικές δυνατότητες οικονομικής ανάπτυξης. Πρόκειται για μια περιοχή που κατοικείται από ενενήντα δύο εκατομμύρια ανθρώπους που είναι πλούσια σε φυσικούς ανεκμετάλλευτους πόρους και είναι έτοιμη να υποδεχθεί ένα μεγάλο όγκο επενδύσεων αφού διαθέτει σχετικές υποδομές και φθινό εργατικό δυναμικό. Από το 2000 έως το 2009, η ροή των άμεσων ξένων επενδύσεων (ΑΞΕ) ήταν αλματώδης, ξεπερνώντας τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης που επίσης διένυαν της δεύτερη δεκαετία της ύπαρξής τους με το ΑΕΠ να αυξάνεται σχεδόν οκτώ τοις εκατό για όλη την δεκαπενταετία 2000-2015⁶. Ως αποτέλεσμα της ανάπτυξης των αγορών της Κεντρικής Ασίας, της ενίσχυσης των εξαγωγών των γεωργικών και βιομηχανικών προϊόντων τους και της σημαντικής δραστηριότητας και του κλάδου των υπηρεσιών υπήρξε η δημιουργία κρατών ικανών να αποτελέσουν τους ζωτικούς εμπορικούς διαμεσολαβητές ανάμεσα στην Ευρώπη και την Ασία.

1.4 Η Κεντρικής Ασίας ως μη δομημένος περιφερειακός σχηματισμός

Είναι κοινώς αποδεκτό ότι η Κεντρική Ασία μπορεί να θεωρηθεί ως περιοχή για το πεδίο των Διεθνών Σχέσεων. Ένας αριθμός παραγόντων καθόρισε την περιφερειοποίηση της ύστερης σοβιετικής και στη συνέχεια της μετασοβιετικής επικράτειας που καταλαμβάνει η περιοχή αυτή από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 (Banuazizi A & Weiner M, 2014, 65-81). Οι πολιτικές και οικονομικές σχέσεις μέσα στη Σοβιετική Ένωση αποδυναμώθηκαν βαθμιαία εκείνη την εποχή αποξενώνοντας αργά αλλά σταθερά τα κράτη της Κεντρικής Ασίας από την Σοβιετική επιρροή. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, μπορεί κανείς να παρατηρήσει προσπάθειες των νεοπαγών κρατών της περιοχής να *«Ξεπεράσουν τα οικονομικά τους προβλήματα γρήγορα και απρόσκοπτα, και να προσπαθούν να μεριμνήσουν για την αμοιβαία και επωφελή περιφερειακή ολοκλήρωση»* (Hoffmann, Stanley, 2003, 56-64), ώστε να εξασφαλίσουν τη περιφερειακή ασφάλεια και ειρήνη. Η περιφερειακή «ολοκλήρωση» και η

⁶ Το ΔΝΤ προβλέπει ότι η ανάπτυξη θα συνεχιστεί και θα κορυφωθεί το 2030 αλλάζοντας την εικόνα και το βιοτικό επίπεδο των κρατών και των κατοίκων τους.

«ασφάλεια» έγιναν τα νέα ιδεολογήματα της μετασοβιετικής περιόδου για τα κράτη της περιοχής.

Η πρώτη απόπειρα περιφερειακής ολοκλήρωσης προτάθηκε από το Καζακστάν και ήταν η δημιουργία της ένωσης των «Μουσουλμανικών Δημοκρατιών της Σοβιετικής Ένωσης». Αυτή θα περιλάμβανε τις έξι δημοκρατίες της περιοχής με το Αζερμπαϊτζάν ανάμεσά τους. Τελικά η πρωτοβουλία αυτή δεν προχώρησε και στην συνέχεια προτάθηκε η ίδρυση μιας Τουρκικής Ένωσης των κρατών της περιοχής με την υποστήριξη και της Δύσης και επικεφαλής την Τουρκία. Το πρώτο στάδιο δημιουργίας μιας περιφερειακής δομής έλαβε χώρα το 1993, όταν οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων των χωρών της Κεντρικής Ασίας πρότειναν τη δημιουργία μιας νέας κοινοπολιτείας κρατών της Κεντρικής Ασίας. Την ίδρυση της επέβαλαν πέρα από οικονομικούς και πολιτιστικούς λόγους η ανάγκη για πλήρη απεξάρτηση από την ρωσική σφαίρα επιρροής ώστε να αποτραπεί η μετατροπή της Κεντρικής Ασίας σε κεντροασιατική προέκταση της Ρωσίας (Hoffmann, Stanley, 2003, 56-64).

Θεωρώντας το Καζακστάν, το Κιργιστάν, το Τατζικιστάν, το Τουρκμενιστάν και το Ουζμπεκιστάν ως τα όρια της περιοχής που χαρακτηρίζουμε ως Κεντρικής Ασίας, οι χώρες αυτές προχώρησαν αρχικά σε βήματα ενοποίησης του οικονομικού τους χώρου από το 1994 και μετά με την ίδρυση της Οικονομικής Κοινότητας Κεντρικής Ασίας το 1998 και, τέλος, του Οργανισμού Συνεργασίας Κεντρικής Ασίας το 2002.

Ωστόσο, τότε έγινε φανερό ότι το σχέδιο περιφερειοποίησης ήταν ατελές και παρουσίαζε πολλά κενά (Hoffmann, Stanley, 2003, 70-84).

Πρώτον, από οικονομική άποψη, η Κεντρική Ασία δεν μπορούσε να θεωρηθεί ως κοινή οντότητα, καθώς περιελάμβανε πρώην σοβιετικές δημοκρατίες δύο διαφορετικών οικονομικών περιοχών: του εξαιρετικά μεγάλου σε έκταση Καζακστάν και τα υπόλοιπα κράτη της περιοχής της Κεντρικής Ασίας.

Δεύτερον, μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, η διαφοροποίηση των οικονομιών της περιοχής προχώρησε αρκετά, λόγω των προσπαθειών τους να εξασφαλίσουν ακόμη μεγαλύτερη οικονομική ανεξαρτησία. Το πιο εμφανές παράδειγμα ήταν η ένταξη της Κιργιζίας στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ) το 1998, κάτι που δεν συμφωνήθηκε με τα άλλα κράτη μέλη της Οικονομικής Κοινότητας της Κεντρικής Ασίας.

Τρίτον, η αντίληψη σε ζητήματα ασφάλειας των χωρών της περιοχής ήταν πολύ διαφορετική και μια πιθανή σύγκλιση στα θέματα αυτά φάνταζε απίθανη στην πρώτη δεκαετία της ζωής τους.

Μια άλλη παράμετρος που επηρέαζε την περιφερειοποίηση της περιοχής ήταν και η ύπαρξη σημαντικών περιφερειακών δομών ήδη στα σύνορά τους, όπως η ανταγωνιστική Ευρασιατική Οικονομική Ένωση που περιελάμβανε τη Λευκορωσία, το Καζακστάν, την Κιργιζία, τη Ρωσία και το Τατζικιστάν και η οποία ιδρύθηκε το 2000 αποκαλύπτοντας τις προθέσεις χωρών της περιοχής να αποκτήσουν σχέσεις οικονομικές και πολιτικές, με χώρες έξω από τα όρια τους που ορίζεται ως Κεντρική Ασία. Οι δεσμοί των χωρών της Κεντρικής Ασίας με εξωτερικούς δρώντες, κυρίως με τη Ρωσία, παραμένουν πολύ ισχυροί για να θεωρηθεί η Κεντρική Ασία ανεξάρτητη περιοχή⁷.

Στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 2000, έγινε μια προσπάθεια να αναβιώσει η ιδέα για την ίδρυση μιας ένωσης των κρατών της Κεντρικής Ασίας, μιας ιδέας που προτάθηκε από τον πρόεδρο του Καζακστάν Ν. Ναζαρμπάγιεφ. Αυτή η πρωτοβουλία δεν υποστηρίχθηκε από τα άλλα κράτη της Κεντρικής Ασίας. Επιπλέον, ως απάντηση σε αυτό, ο πρόεδρος του Ουζμπεκιστάν Ισλάμ Καρίμοφ τόνισε την αδυναμία αυτής της ιδέας αναφερόμενος στις άνισες δυνατότητες μεταξύ των κρατών της περιοχής, τις αποκλίσεις μεταξύ των ηγετών και τις διαφορετικές στάσεις απέναντι στις μεταρρυθμίσεις και τις αναπτυξιακές προοπτικές των πιθανών συμμετεχουσών χωρών. Η πραγματική άρνηση της ιδέας περιφερειοποίησης της Κεντρικής Ασίας μπορεί να συνδεθεί με την εφαρμογή της Τελωνιακής Ένωσης Λευκορωσίας, Καζακστάν και Ρωσίας το 2010, που έδειξε ξεκάθαρα την επιθυμία του Καζακστάν να αποσχιστεί από τον οικονομικό χώρο της Κεντρικής Ασίας (Hoffmann, Stanley, 2003, 56-64).

Αν και η περιφερειακή ολοκλήρωση των χωρών της Κεντρικής Ασίας δεν προχώρησε αρκετά έως καθόλου τις δεκαετίες του 1990 και του 2000, αυτή σαν ιδέα δεν κατάφερε να αποτελέσει καταλύτης εξέλιξεων ικανών να οδηγήσουν στον οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό μετασχηματισμό των χωρών της περιοχής και πέρα από τη επιρροή τρίτων κρατών, όπως η Ρωσία, ή Κίνα και η Τουρκία.

⁷ Για την Μόσχα ο έλεγχος της περιοχής είναι ζωτικής σημασίας, καθώς τα κράτη αυτά αποτελούν μέρος και τμήμα του νότιου μαλακού υπογάστριου της. Ζωτικής σημασίας για την ασφάλεια της.

Σύμφωνα με τις παραδοχές της θεωρίας του συμπλέγματος της περιφερειακής ασφάλειας, η εσωτερική δυναμική τέτοιων συμπλεγμάτων καθορίζεται από τον βαθμό φιλίας ή εχθρότητας μεταξύ των μελών του. Υπάρχουν τρεις τύποι συμπλεγμάτων ασφαλείας που μπορούν να τοποθετηθούν σε μια κλίμακα μεταξύ αυτών των δύο άκρων (Hoffmann, Stanley, 2003, 56-64): (1) Σχηματισμοί σύγκρουσης, όπου η αλληλεξάρτηση βασίζεται στην αντίληψη των άλλων χωρών ως αντιπάλων και απειλών. (2) Καθεστώτα ασφαλείας, όπου τα κράτη συνάπτουν συμφωνίες για τη μείωση της εκατέρωθεν καχυποψίας και απειλής. (3) Πλουραλιστικές κοινότητες ασφαλείας, όπου τα κράτη δεν αναμένουν πλέον να χρησιμοποιούν βία το ένα εναντίον του άλλου.

Οι χώρες της Κεντρικής Ασίας δεν θεωρούν η μία την άλλη ως πιθανούς εχθρούς, ούτε ως συμμάχους όσον αφορά την παραδοσιακή (στρατιωτική) έννοια της ασφάλειας. Κατά συνέπεια, δεν υπάρχουν σχέσεις φιλίας/εχθρότητας και δεν υπάρχουν τάσεις περιφερειακής συνεργασίας των κρατών της περιοχής. Η περιφερειακή ασφάλεια απλώς δεν εξετάζεται από την άποψη του διλήμματος ασφαλείας. Επομένως, όροι όπως ο σχηματισμός σύγκρουσης, το καθεστώς ασφαλείας ή η πλουραλιστική κοινότητα ασφαλείας δεν ισχύουν στη περίπτωση της Κεντρικής Ασίας με αποτέλεσμα να μη μπορεί να θεωρηθεί περιφερειακό σύμπλεγμα ασφαλείας. Στην πράξη, οι Βεστφαλικοί κανόνες του σύγχρονου συστήματος διεθνών σχέσεων προστατεύουν τις χώρες της Κεντρικής Ασίας από παραδοσιακές απειλές ασφαλείας μεταξύ τους και από γειτονικά κράτη. Καμία από τις συγκρούσεις στην Κεντρική Ασία και τα περίχωρά της δεν ξεπέρασε τα κρατικά σύνορα. Δεν είχαν διακρατική ή περιφερειακή επιρροή. Την άποψη αυτή ενισχύουν μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα συγκρούσεων στην περιοχή όπως είναι:

- Ο εμφύλιος πόλεμος στο Τατζικιστάν (1992-1997), με περιορισμένη συμμετοχή των άλλων χωρών της Κεντρικής Ασίας σε ρόλο ειρηνοποιών.
- Η αντιπαράθεση μεταξύ των Ταλιμπάν και της Βόρειας Συμμαχίας το 1994-2001 στο Αφγανιστάν είχε περιορισμένη επιρροή στις χώρες της Κεντρικής Ασίας, π.χ. ένας μικρός αριθμός προσφύγων κατέφυγε προσωρινά προς αυτές.
- Η σύγκρουση επίσημης κυβέρνησης και ανταρτών στις νότιες περιφέρειες του Κιργιστάν τον Ιούνιο του 2010, από την οποία ακόμη και η κυβέρνηση του

Ουζμπεκιστάν αποστασιοποιήθηκε και δέχτηκε προσωρινά μόνο περιορισμένο αριθμό προσφύγων, αν και θα είχε αρκετούς λόγους να επέμβει άμεσα.

Επιπλέον, οι «νέες απειλές για την ασφάλεια» των κρατών στην εποχή σχετίζονται περισσότερο με ασύμμετρες απειλές όπως η τρομοκρατία, ο ισλαμικός εξτρεμισμός και η αντιμετώπιση των δικτύων διακίνησης ναρκωτικών. Επιπλέον, η μόνη υπαρκτή για την Κεντρική Ασία απειλή ασφάλειας θεωρείται το Αφγανιστάν, το οποίο όμως δεν είναι μέρος της περιοχής. Έτσι, η κύρια πηγή απειλών και προκλήσεων βρίσκεται εκτός της περιοχής και θεωρείται ότι αποτελεί εξωτερικό κίνδυνο, που θα μπορούσαμε να των χαρακτηρίσουμε κοινό για τα κράτη της Κεντρικής Ασίας.

Ως εκ τούτου, η Κεντρική Ασία μπορεί να περιγραφεί ως ένα «οιονεί συγκρότημα ασφαλείας», ως ένα ονομαστικό σύμπλεγμα που οργανώνεται μάλλον γύρω από μια ιδέα ή έναν όρο (στην περίπτωση μας τον όρο Κεντρική Ασία) (Hoffmann, Stanley, 2003, 56-64). Οι χώρες που συνθέτουν την περιοχή αυτή αντιλαμβάνονται ότι οι κύριες προκλήσεις για την ασφάλειά τους προέρχονται από χώρες εκτός της περιοχής, αλλά σε κάθε περίπτωση θα μπορούσαν να προκαλέσουν και μερική αποσταθεροποίηση και σε αυτές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΣΙΑ

2.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η Κεντρική Ασία είναι στρατηγικής σημασίας για την ασφάλεια και τη σταθερότητα της ευρωατλαντικής περιοχής. Οι ενεργειακοί πόροι της είναι ζωτικής σημασίας για την παγκόσμια ενεργειακή ασφάλεια και αποτελεί σημαντικό κόμβο για αγωγούς φυσικού αερίου και πετρελαίου καθώς και για μια πλειάδα εμπορικών διαδρόμων. Κατά τη διάρκεια των 29 ετών ανεξαρτησίας τους, οι Δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας σημείωσαν σημαντική πρόοδο σε πολλούς τομείς, ιδίως όσον αφορά την εδραίωση της κυριαρχίας τους, τη θεσμοθέτηση των κρατικών δομών τους και τη βελτίωση του επιπέδου ολοκλήρωσής τους με τον κόσμο.

Η Τουρκία είναι η πρώτη χώρα που αναγνώρισε τις χώρες της Κεντρικής Ασίας ως ανεξάρτητες Δημοκρατίες (Cem I, 1997, 21). Από το 1991, η επιθυμία της τουρκικής ηγεσίας για μια σταθερή, ανεξάρτητη και ευημερούσα Κεντρική Ασία καθοδηγεί τις πολιτικές της προς την περιοχή για την οικοδόμηση οικονομιών ελεύθερης αγοράς και τη δημιουργία λειτουργικών Δημοκρατιών. Φυσικά πίσω από το αφήγημα αυτό της Τουρκία κρύβεται ο διαρκής της «πόθος» να αποκτήσει πρόσβαση στις πλουτοπαραγωγικές πηγές των χωρών αυτών, έτσι ώστε να καλύψει τις τεράστιες ενεργειακές ανάγκες μιας τουρκικής αγορά που πλησιάζει τα εκατό εκατομμύρια. Δεδομένων των κοινών ιστορικών, γλωσσικών και πολιτιστικών δεσμών της Τουρκίας με τις χώρες της περιοχής, επιδίωξε να αυξήσει την ενασχόλησή της με αυτήν την περιοχή σε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων. Τα Συμβούλια Στρατηγικής Συνεργασίας Υψηλού Επιπέδου με το Καζακστάν, το Κιργιστάν και πρόσφατα με το Ουζμπεκιστάν παρέχουν μια χρήσιμη πλατφόρμα για να εμβαθύνει τις σχέσεις της με τις χώρες της περιοχής. Παρόμοιο μηχανισμό έχει αναπτύξει η Τουρκία και με το Τατζικιστάν. Οι παραπάνω χώρες είναι τουρκόφωνες ή έχουν σημαντικούς τουρκόφωνους πληθυσμούς, οι οποίοι διάκινται θετικά προς την Τουρκία (Cem I, 1997, 21).

Οι οικονομικές σχέσεις της Τουρκίας με τις Δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας αναπτύχθηκαν ραγδαία και έχει επιτευχθεί σημαντική πρόοδος στους τομείς του εμπορίου, των μεταφορών και των επικοινωνιών. Η Τουρκική Υπηρεσία Συνεργασίας και Ανάπτυξης (TIKA) ιδρύθηκε με σκοπό την παροχή αναπτυξιακής βοήθειας σε αυτές τις χώρες και λειτουργεί με επιτυχία σε στενή συνεργασία με τις τοπικές αρχές. Μαζί

με τον Διεθνή Οργανισμό Τουρκικού Πολιτισμού (TOYRKSOY) αποτελούν τους δύο ισχυρούς πυλώνες της πολιτικής ήπιας ισχύος της Τουρκίας στην περιοχή (Bal İ, 2001, 36).

Ο όγκος του εμπορίου της Τουρκίας με τις χώρες της περιοχής ήταν περίπου οκτώμισι δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ το 2019 και σχεδόν τέσσερις χιλιάδες τουρκικές εταιρείες δραστηριοποιούνται εκεί. Αναπτύχθηκαν επίσης σχέσεις στους τομείς του πολιτισμού και της εκπαίδευσης. Ο Διεθνής Οργανισμός Τουρκικού Πολιτισμού (TURKSOY) ιδρύθηκε το 1993 για την προώθηση του τουρκικού πολιτισμού, της τέχνης, της γλώσσας και της ιστορικής κληρονομιάς. παρουσιάζοντας αυτές τις αξίες στον κόσμο και μεταφέροντάς τις στις νεότερες γενιές έχει ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων στις χώρες της Κεντρικής Ασίας. Η Τουρκία πραγματοποιεί ένα ευρύ πρόγραμμα υποτροφιών «Υποτροφίες Τουρκίας» για φοιτητές στην Κεντρική Ασία καθώς και σε άλλες περιοχές. Το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας της χώρας διαχειρίζεται πολλά σχολεία στις Δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας. Υπάρχουν δύο κοινά πανεπιστήμια (Τουρκο-Καζακικό Διεθνές Πανεπιστήμιο Hoca Ahmet Yesevi) στο Τουρκεστάν, (Καζακστάν) και (Τουρκο-Καζακικό Πανεπιστήμιο Manas) στο Μπισκέκ (Bal İ, 2001, 36).

Η Τουρκία ηγείται των «Συνόδων Κορυφής Αρχηγών Κρατών του Τουρκόφωνου Χώρου» από το 1992, προκειμένου να αυξηθεί η αλληλεγγύη μεταξύ των τουρκόφωνων χωρών και να δημιουργηθούν νέες ευκαιρίες συνεργασίας μεταξύ τους. Αυτή η πρακτική έχει αποκτήσει θεσμική δομή χάρη στη Συνθήκη του Ναχitseβάν σχετικά με την Ίδρυση του Συμβουλίου Συνεργασίας των Τουρκόφωνων Κρατών (Τουρκικό Συμβούλιο) που υπεγράφη στις 3 Οκτωβρίου 2009. Η Γραμματεία του Συμβουλίου βρίσκεται στην Κωνσταντινούπολη. Το Τουρκικό Συμβούλιο συνεχίζει τις δραστηριότητές του σε κάθε τομέα και κάθε επίπεδο σε στενή συνεργασία με τις χώρες μέλη, μάλιστα η 7η Σύνοδος Κορυφής του Συμβουλίου πραγματοποιήθηκε στο Μπακού του Αζερμπαϊτζάν, στις 15 Οκτωβρίου 2019.

2.2 Προσεγγίζοντας την τουρκική εξωτερική πολιτική και η Κεντρική Ασία

Όλα τα κράτη παρουσιάζουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά στην χάραξη της εξωτερικής τους πολιτικής δεδομένου ότι μοιράζονται ορισμένους ελάχιστους κοινούς στόχους, όπως η διασφάλιση της επιβίωσης τους ως πολιτικών/εδαφικών ενοτήτων και βέβαια ο βασικός στόχος τους, της περαιτέρω ενίσχυση της ευημερίας τους. Για

παράδειγμα, με κοινή ιστορία και μέλη και οι δύο των πλέων βιομηχανοποιημένων κρατών του πλανήτη, η Μ. Βρετανία και ο Καναδάς αντέδρασαν πολύ διαφορετικά στην εισβολή των ΗΠΑ στο Ιράκ το 2003: Η Μ. Βρετανία έγινε ένθερμος υποστηρικτής της αμερικανικής πολιτικής ενώ ο Καναδάς πρόσφερε μια πιο χαλαρή υποστήριξη στις επιχειρήσεις στην χώρα αυτή. Για να εξηγήσουμε την αντίδραση και των δύο αυτών χωρών, που δρουν σε ένα παρόμοιο περιβάλλον, απέναντι στην αμερικανική πολιτική θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε τις απόψεις των κονστρουκτιβιστών. Αυτοί έχουν τονίσει τη σημασία των μη υλικών μεταβλητών (ιδεολογικό υπόβαθρο, κοινωνικοί κανόνες και αξίες ενός έθνους, πολιτιστική στάθμη) στην διαμόρφωση της συμπεριφοράς ενός κράτους. Με άλλα λόγια, η κατανόηση της εθνικής ταυτότητας μας βοηθά να κατανοήσουμε γιατί τα κράτη επιλέγουν μια συγκεκριμένη εξωτερική πολιτική έναντι ενός άλλου κράτους. Είναι χαρακτηριστικό ότι η εθνική ταυτότητα μπορεί να επηρεάσει την εξωτερική πολιτική των κρατών με δύο τρόπους: Πρώτον, παρακινώντας την πολιτική εξουσία να υιοθετήσει συγκεκριμένες θέσεις στην εξωτερική πολιτική και δεύτερον σε κράτη με παραπλήσια εθνολογική καταγωγή, τα παρακινεί να αποκτήσουν κοινούς στόχους στην εξωτερική πολιτική. Οι δύο αυτές όψεις είναι πολύ χρήσιμες για την εξήγηση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής προς τις χώρες της Κεντρικής Ασίας.

Όπως και σε οποιοδήποτε άλλο κράτος, η εθνική ταυτότητα στην Τουρκία επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό πτυχές της χάραξης της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής της χώρας. Είναι εξαιρετικά δύσκολο για τους υπεύθυνους χάραξης της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας να αγνοήσουν τις παρατηρήσεις των κονστρουκτιβιστών που σχετίζονται με την εθνική ταυτότητα στην χάραξη της εξωτερικής πολιτικής της χώρας (Balcer A. 2013, 111-114). Φυσικά και μια εθνική κοινότητα μπορεί να αποτελείται από πολλές διαφορετικές εθνικές υποομάδες, η καθεμιά με το δικό της σύνολο πολιτιστικών χαρακτηριστικών, όμως μπορούμε σε αυτά τα εθνικά υποσύνολα να εντοπίσουμε κάποιες γενικές ιδέες που πηγάζουν από μια ευρέως αποδεκτή κατανόηση της αντίληψης ενός πληθυσμού για τον εαυτό του και του ρόλου που πρέπει να διαδραματίσει η χώρα του στην παγκόσμια πολιτική σκηνή.

Με βάση τα παραπάνω, στην Τουρκία μπορούμε να εντοπίσουμε τρία ταυτοτικά χαρακτηριστικά στο πλαίσιο άσκησης της εξωτερικής της πολιτικής: 1) τον ισλαμισμό, 2) τον παντουρκισμό και 3) τον κεμαλισμό (Balcer A. 2013, 111-114). Αυτά τα «πολιτικά ρεύματα» είναι που κατά βάση διαμορφώνουν πτυχές τόσο της εσωτερικής

όσο και της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας. Ο παντουρκισμός βέβαια δεν απέκτησε ποτέ κυρίαρχα χαρακτηριστικά στην χάραξη των πολιτικών της χώρας σε αντίθεση με τον κεμαλισμό και τους εκπροσώπους των ισλαμιστών που ο ένας μάχεται έντονα τον άλλο. Αν και σε αυτό το σημείο θα πρέπει να τονίσουμε ότι κύριο πεδίο αντιπαράθεσης τόσο των ισλαμιστών όσο και των κεμαλιστών είναι ζητήματα που σχετίζονται με την εσωτερική πολιτική του κράτους και λιγότερο υποθέσεις που συνδέονται με την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας.

Η χρήση βέβαια αυτών των δύο ισχυρών ιδεολογικών ρευμάτων στην Τουρκία θα μας βοηθήσει αρκετά στην κατανόηση της εξωτερικής πολιτικής της χώρας αυτής απέναντι στα κράτη της Κεντρικής Ασίας (Balci B, 2013, 91-93). Ο παντουρκισμός που αναφέραμε πιο πριν, σαν ιδεολογία αποτελεί δημιούργημα του τελευταίου τετάρτου του 19^{ου} αι., «ιδεολογικό παιδί» Οθωμανών διανοουμένων, οι οποίοι προσπαθούσαν να βρουν τρόπους να ανακόψουν την παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με βασικό πυρήνα της πολιτικής τους των εξαναγκαστικό εκτουρκισμό των άλλων εθνοτήτων που ζούσαν εντός των συνόρων της. Μάλιστα σημαντικό ρόλο στην δημιουργία του ιδεολογήματος αυτού έπαιξαν οι Τατάροι πρόσφυγες από τα εδάφη της Ρωσικής Αυτοκρατορίας, οι οποίοι υποστήριζαν πως η Ρωσία εμποδίζει με της ενέργειές της την φυσική ένωση των τουρκικών πληθυσμών που ζουν στο έδαφος της με την «μητέρα» Τουρκία. Ουσιαστικά ο παντουρκισμός εξέφραζε την ανάγκη για εδαφική επέκταση της Τουρκίας στα εδάφη άλλων χωρών και στα οποία κατοικούσαν τουρκοί ή παραπλήσιοι εθνολογικά πληθυσμοί. Ο Ενβέρ Πασάς⁸, το 1914, εκ των ηγετών του κινήματος του παντουρκισμού, ταξίδεψε στην Κεντρική Ασία για να συμμετάσχει στην εξέγερση του Μπασμάχι κατά της Ρωσίας, μπαίνοντας ο ίδιος επικεφαλής των στρατιωτικών δυνάμεων των επαναστατών, δίνοντας στην εξέγερση αυτή ένα σαφές παντουρκικό νόημα.

Μετά την ίδρυση της σύγχρονης Τουρκίας το 1923, ο παντουρκισμός συναγωνίστηκε τον κεμαλισμό ως ιδεολογία του νέου κράτους. Τα δεξιά πολιτικά στοιχεία και ιδιαίτερα η ριζοσπαστική τουρκική δεξιά, υιοθέτησαν τον παντουρκισμό αντλώντας έμπνευση από τον αναδυόμενο ευρωπαϊκό φασισμό. Αν και ιστορικά είναι

⁸ Ο Ισμαήλ Ενβέρ Πασάς (23 Νοεμβρίου 1881 - 4 Αυγούστου 1922) ήταν Οθωμανός στρατιωτικός και πολιτικός, ένας από τους ηγέτες του Κινήματος των Νεοτούρκων. Υπήρξε ο ηγέτης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων και την περίοδο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

δύσκολο να προσδιορίσει κανείς την ακριβή προέλευση των τουρκικών πληθυσμών, οι οποίοι στο διάβα των αιώνων εξαπλώθηκαν στην Σιβηρία, τη Μογγολία, τη Μέση Ανατολή και την Ευρώπη, οι παντουρκιστές μετά το 1923 υποστήριζαν πως πατρίδα των Τούρκων ήταν η Κεντρική Ασία. Υιοθέτησαν μάλιστα για σύμβολό τους τον Γκρίζο Λύκο, ένα μυθικό πλάσμα που σύμφωνα με την παράδοση διαδραμάτισε ρόλο στην ανατροφή των τουρκικών λαών, παρόμοιο με το ρόλο που έπαιξε ένας λύκος στο μύθο του Ρώμου και του Ρωμύλου στην αρχαία Ρώμη (Balci B, 2013, 91-93).

Με το μύθο αυτό «χτίστηκε» το ιδεολόγημα της κοινής ταυτότητας των διαφόρων τουρκικών λαών, οι οποίοι μελλοντικά θα πρέπει να ζήσουν και κάτω από την ίδια πολιτική εξουσία. Ουσιαστικά ο παντουρκισμός πρεσβεύει ένα είδος πολιτικής ένωσης των ανά τον κόσμο τουρκικών κρατών. Βέβαια, υπάρχει και ένα κομμάτι των παντουρκιστών που δίνουν έμφαση στην πολιτιστική ενότητα και όχι την πολιτική ενότητα του ιδεολογήματος του παντουρκισμού. Σε κάθε περίπτωση στόχος του παντουρκισμού ήταν και είναι ο προσανατολισμός της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής προς τα τουρκογενή και τουρκόφωνα κράτη της Κεντρικής Ασίας.

Βέβαια ο παντουρκισμός δεν έγινε ποτέ το κυρίαρχο ιδεολογικό ρεύμα στην χάραξη της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας, με τον κεμαλισμό να κατέχει πρωταγωνιστικό ρόλο σε όλη σχεδόν την πορεία της χώρας τον 20^ο αι. Μια μικρή αναλαμπή του παντουρκισμού έγινε με το πραξικόπημα του 1960, λόγω κυρίως των ριζοσπαστικών τάσεων μέρους του σώματος των αξιωματικών που συμμετείχαν σ' αυτό. Βέβαια η απήχηση τους ήταν πολύ μικρή με αποτέλεσμα να παραμεριστούν από την Εθνική Επιτροπή που συντάχθηκε για να ελέγχει τη νέα κυβέρνηση (Balci B, 2013, 91-93). Όμως οι ιδέες του παντουρκισμού παρέμειναν ζωντανές στο διάβα των επόμενων δεκαετιών και άρχισαν και πάλι να καταλαμβάνουν μέρος της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής με την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης (ΕΣΣΔ) και την ανεξαρτητοποίηση των κρατών της περιοχής της Κεντρικής Ασίας το 1991. Ο παντουρκισμός εμφανίστηκε εκείνη την περίοδο ως εναλλακτική λύση στο δυτικό προσανατολισμό του κεμαλισμού του οποίου το πολιτικό και ιδεολογικό υπόβαθρο βρέθηκε υπό αμφισβήτηση τη δεκαετία του 1990.

Θα πρέπει στο σημείο αυτό να τονίσουμε ότι ο ιδρυτής του κεμαλισμού και επικεφαλής του αγώνα κατά των Συμμαχικών Δυνάμεων Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ⁹, δεν πίστευε στο ιδεολόγημα του παντουρκισμού και μάλιστα εξέφραζε την άποψη ότι αν αυτός κυριαρχούσε ιδεολογικά θα έθετε σε κίνδυνο την σταθερότητα της σύγχρονης Τουρκικής Δημοκρατίας. Έτσι, έγινε ιδρυτής του ιδεολογικού ρεύματος του κεμαλισμού που είχε ως στόχο μέσα από ένα ευρύ πλαίσιο μεταρρυθμίσεων, πολιτικών και κοινωνικών, να καταστήσει την Τουρκία μια σύγχρονη δυτικού τύπου μουσουλμανική δημοκρατία.

Ο κεμαλισμός χάραξε μια εξωτερική πολιτική βασισμένη προς την Δύση. Τόσο ο Μουσταφά Κεμάλ, όσο και οι κεμαλιστές διάδοχοί του προσπάθησαν και πέτυχαν να κρατήσουν την Τουρκία σε σχετική ουδετερότητα κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και στην συνέχεια την πρόσδεσαν στο δυτικό άρμα υπό τον φόβο του σοβιετικού επεκτατισμού στον Καύκασο και στα Στενά. Μάλιστα, όταν αργότερα ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) η Τουρκία επεδίωξε να γίνει μέλος της, δείχνοντας όλο και περισσότερο τον δυτικό προσανατολισμό της εξωτερικής της πολιτικής.

Ουσιαστικά ο πυρήνας της πολιτικής των κεμαλιστών ήταν η πολιτική ήττα του ισλαμισμού, που τον θεωρούσαν απότοκο του οθωμανικού παρελθόντος και αιτία για την κοινωνική και οικονομική καθυστέρηση της Τουρκίας. Αντίθετα τον παντουρκισμό οι κεμαλιστές δεν τον πολέμησαν αλλά τον ενέταξαν σε τμήμα της πολιτικής τους, υποστηρίζοντας και αυτοί ότι οι Τούρκοι ήταν κληρονόμοι ενός μεγάλου προ-ισλαμικού έθνους (εννοούσαν τους Χετταίους) της Ανατολίας και προσδιόριζαν και αυτοί ως «μητέρα» γη των αρχαίων Τούρκων την Κεντρική Ασία. Ουσιαστικά μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι οι κεμαλιστές αν και αντίθετοι με τον παντουρκισμό, υιοθέτησαν τμήμα των απόψεών του σαν μέρος της στρατηγικής τους για την διαμόρφωση της σύγχρονης Τουρκίας (Balci B, 2013, 91-93).

Με την άποψη αυτή των κεμαλιστών περί καταγωγής των Τούρκων από την περιοχή της Κεντρικής Ασίας, ενισχυόταν έστω και υποσυνείδητα η ιστορική σχέση της Τουρκίας με τις χώρες της Κεντρικής Ασίας. Μετά από την διάλυση της ΕΣΣΔ το ενδιαφέρον της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής για την περιοχή ενισχύθηκε σημαντικά

⁹ Ο Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ ήταν Τούρκος στρατιωτικός και πολιτικός. Ήταν ιδρυτής και πρώτος πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας.

και μάλιστα εντάχθηκε στις προτεραιότητες της πολιτικής του τουρκικού υπουργείου των εξωτερικών. Από το 1991 και μετά αρχίζει να αναπτύσσεται η ιδέα στην τουρκική πολιτική ελίτ ότι πέρα από τη δική της εθνική ταυτότητα, η Τουρκία διαθέτει και μια διεθνική ταυτότητα στην οποία εντάσσονται μια σειρά κρατών. Αυτή η μετατόπιση της τουρκικής πολιτικής έφερε και σημαντικές αλλαγές στην εξωτερική της πολιτική. Ας μην λησμονούμε ότι πολλά κράτη ανήκουν σε μια συγκεκριμένη ομάδα, που συνήθως ορίζεται από περιφερειακά σύνορα (π.χ. αραβικός κόσμος) και κοινούς πολιτικούς δεσμούς (π.χ. δυτικές φιλελεύθερες δημοκρατίες). Αυτή ακριβώς ήταν η νέα προσέγγιση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, ότι η μοναδικότητα της Τουρκίας ως έθνους στην περιοχή δεν ισχύει και ότι υπάρχουν και άλλα τουρκικά έθνη με τα οποία μοιράζεται την περιφερειακή εγγύτητα και ισχυρούς πολιτικούς και πολιτιστικούς δεσμούς.

Έτσι, μετά την διάλυση της ΕΣΣΔ και την ίδρυση του Αζερμπαϊτζάν και των κρατών της Κεντρικής Ασίας μέρος του πολιτικού κόσμου της Τουρκίας πίστευε ότι βρήκαν επιτέλους μια ομάδα κρατών με τα οποία μοιράζονταν μια κοινή ταυτότητα και αυτό θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την δημιουργία κοινών κατευθυντήριων γραμμών στην χάραξη της εξωτερικής τους πολιτικής. Ακριβώς για το λόγο αυτό, κυρίως οι ισλαμιστές Τούρκοι πολιτικοί όπως ο Τ. Ερντογάν, είναι πρόθυμοι να διακόψουν την παραδοσιακή τους φιλοδυτική εξωτερική πολιτική και να υιοθετήσουν μια πιο διεκδικητική πολιτική επικεντρωμένη στην Κεντρική Ασία. Ουσιαστικά με το τέλος του Ψυχρού πολέμου, έχουμε μια ουσιαστική μετατόπιση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής από τις κεμαλικές αρχές, που ήταν προσκολλημένες στην δυτική πολιτική, στις παντουρκικές που υποστηρίζουν ότι στον νέο πολυπολικό κόσμο που αναδύεται η Τουρκία θα πρέπει να ενισχύσει την ασιατική της πολιτική με άξονα τα νεοϊδρυθέντα κράτη της Κεντρικής Ασίας. Η ανάδυση της Κεντρικής Ασίας το 1991 και η χειραφέτηση της από την ΕΣΣΔ ανέδειξε στην τουρκική εξωτερική πολιτική ένα νέο πεδίο που θα μπορούσε να δράσει, το οποίο μάλιστα είναι εθνολογικά, γλωσσικά και θρησκευτικά εγγύτερα προς την Τουρκία.

2.3 Γενικές παρατηρήσεις επί των σχέσεων Τουρκίας – Κεντρικής Ασίας

Τα τελευταία χρόνια, η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας ήταν απασχολημένη με τη συριακή σύγκρουση και κρίση, την τουρκο-ρωσική προσέγγιση και την αυξανόμενη ρήξη με τη Δύση. Παράλληλα, η Τουρκία επιδιώκει την ενίσχυση των σχέσεων της με

τις χώρες της Κεντρικής Ασίας εφαρμόζοντας μια πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική. Ακόμη και αν η μετασοβιετική Κεντρική Ασία δεν αποτελούσε την προτεραιότητα της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας στα πρώτα χρόνια από την ανεξαρτησία των κρατών αυτών, στις αρχές του 21ου αι. με την άνοδο στην εξουσία των ισλαμιστών του Τ. Ερντογάν, το ενδιαφέρον για την περιοχή αυξήθηκε και η ιδεολογία του παντουρκισμού ξαναπρόσκτησε μια σημαντική θέση στην εξωστρεφή και πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική του Τούρκου προέδρου. Ενώ οι γεωπολιτικοί ανταγωνισμοί έχουν αποτελέσει τη ραχοκοκαλιά του ανανεωμένου ενδιαφέροντος της Τουρκίας για την Κεντρική Ασία, ο οικονομικός πραγματισμός και η εσωτερική πολιτική αναταραχή στην Τουρκία μετά το πραξικόπημα του 2016 έχει επίσης συμβάλλει στη διαμόρφωση των προτεραιοτήτων της στην περιοχή (Aras, Bülent, Hakan F, 2009, 125-129).

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες σημειώθηκε σημαντική διαφοροποίηση του ρόλου της Τουρκίας στην Κεντρική Ασία. Πρώτον, η Τουρκία δεν βλέπει πλέον τις ΗΠΑ και την ΕΕ ως κρίσιμους εταίρους της στην Κεντρική Ασία. Οι εποχές που η Τουρκία θεωρούνταν από τη Δύση ως πρότυπο για την περιοχή, με την οικονομία της ελεύθερης αγοράς και την κοσμική δημοκρατία της, έχουν περάσει προ πολλού. Η αποτυχία της Δύσης να αναπτύξει μια ολοκληρωμένη και πολυεπίπεδη στρατηγική για την Κεντρική Ασία έχει δημιουργήσει απογοήτευση στην τουρκική ηγεσία, η οποία έχει αρχίσει να αναζητά νέους εταίρους.

Δεύτερον σημαντική εξέλιξη αποτελεί το ότι η Τουρκία και η Ρωσία δεν είναι πλέον αντίπαλοι στην περιοχή σε αντίθεση με τη δεκαετία του 1990. Στη νέα χιλιετία, η Άγκυρα αποδέχτηκε τον ηγεμονικό ρόλο της Μόσχας και επέλεξε να συνεργαστεί μαζί της στην Κεντρική Ασία. Η αποφασιστικότητα των δύο κυβερνήσεων να ξεπεράσουν την κρίση που ξεκίνησε τον Νοέμβριο του 2015 με την κατάρριψη του ρωσικού μαχητικού Su-24 από την Τουρκία και την επακόλουθη ρωσοτουρκική προσέγγιση ενίσχυσαν αυτή την τάση. Είναι αξιοσημείωτο ότι ήταν ο πρώην πρόεδρος του Καζακστάν Ναζαρμπάγιεφ που παρέδωσε την «επιστολή λύπης» του προέδρου Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν στον Ρώσο πρόεδρο Βλαντιμίρ Πούτιν κατά τη Σύνοδο Κορυφής του Οργανισμού Συνεργασίας της Σαγκάης στην Τασκένδη τον Ιούνιο του 2016. Η επιστολή τερμάτισε ουσιαστικά την τουρκο-ρωσική κρίση που ξέσπασε με την πτώση του αεροσκάφους. Είναι χαρακτηριστικό ότι από το 2016 και μετά η συνεργασία της Τουρκίας με την Ρωσία σε μια σειρά θεμάτων που ξεκινούν από τον Καύκασο, τη Συρία και την Κεντρική Ασία έχει αποκτήσει χαρακτηριστικά στρατηγικής εταιρικής

σχέσης, κατάσταση που θέτει σε κίνδυνο τα δυτικά συμφέροντα στην περιοχή. Μάλιστα η Ρωσία σε πολλές περιπτώσεις δεν φαίνεται να ενοχλείται και πολύ από την κατάσταση που επιδιώκει να διαμορφώσει η Τουρκία με την άσκηση πολιτικής ήπιας ισχύος στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας.

Τρίτον, η Τουρκία εκφράζει την ικανοποίηση της από την συνεχή οικονομική άνοδο της Κίνας και την πρωτοβουλία της για τον Belt and Road (BRI) (το Δρόμο του Μεταξιού) του Πεκίνου διότι αυτή αναμένεται να βελτιώσει τη συνδεσιμότητα της ίδιας της Τουρκίας με την Ευρασία. Σύμφωνα με τα σχέδια της Άγκυρας, ο Μεσαίος Διάδρομος (Middle Corridor), που διέρχεται από τη Γεωργία, το Αζερμπαϊτζάν και την Κασπία Θάλασσα, θα μπορούσε να συμπληρώσει την Οικονομική Ζώνη του Δρόμου του Μεταξιού της Κίνας. Ενώ το 96% των εμπορευμάτων εξακολουθούν να μεταφέρονται δια θαλάσσης και αεροπορικώς από την Κίνα στην Ευρώπη, το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών υποστηρίζει ότι ο Μεσαίος Διάδρομος μπορεί να συντομεύσει τον χρόνο ταξιδιού σε 15 ημέρες, προσφέροντας έτσι ένα σύγχρονο οδικό άξονα για τα κινεζικά προϊόντα. Για το σκοπό αυτό, η Άγκυρα σχεδιάζει να συνδέσει τον σιδηρόδρομο Μπακού-Τιφλίδα-Καρς (BTK), ο οποίος εγκαινιάστηκε τον Οκτώβριο του 2017, με το Καζακστάν και το Τουρκμενιστάν μέσω της Κασπίας (Farkhad, 2016, 89-97). Το διεθνές λιμάνι Turkmenbashi του Τουρκμενιστάν στην Κασπία κατασκευάστηκε από μια τουρκική εταιρεία με στενούς δεσμούς με την τουρκική κυβέρνηση και άρχισε να λειτουργεί το 2018. Η τουρκική και η κινεζική κυβέρνηση υπέγραψαν «Μνημόνιο Κατανόησης για την ευθυγράμμιση της πρωτοβουλίας Belt and Road και του Middle Corridor» το Νοέμβριο 2015 στη Σύνοδο Κορυφής των G20 που πραγματοποιήθηκε στην Αττάλεια της Τουρκίας. Σε αντίθεση με τις προσδοκίες της Άγκυρας, ωστόσο, το Πεκίνο μέχρι στιγμής έχει δείξει ελάχιστο ενδιαφέρον να δώσει προτεραιότητα στην Τουρκία και στον Μεσαίο Διάδρομο για το Δρόμο του Μεταξιού.

Την περασμένη δεκαετία σημειώθηκε επίσης η θεσμοθέτηση των σχέσεων της Τουρκίας με τα τουρκόφωνα κράτη της Κεντρικής Ασίας. Από το 1991 η Άγκυρα αντιλαμβάνεται τις σχέσεις της με την περιοχή μέσα από το τουρκικό στενό πρίσμα εξυπηρέτησης των συμφερόντων της και θεσμοθέτησε την παντουρκική συνεργασία. Το Τουρκικό Συμβούλιο, το οποίο ιδρύθηκε το 2010, έχει τέσσερα μέλη – Τουρκία, Αζερμπαϊτζάν, Καζακστάν και Κιργιστάν. Στις 12 Σεπτεμβρίου 2019, ο υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας, Μ. Τσαβούσογλου, ανακοίνωσε ότι το Ουζμπεκιστάν είχε υποβάλει αίτηση για να γίνει το πέμπτο μέλος της οργάνωσης, ενώ το Τουρκμενιστάν

εξετάζει το ενδεχόμενο να υποβάλει αίτηση ως παρατηρητής. Μέχρι στιγμής, το Τουρκικό Συμβούλιο έχει πραγματοποιήσει έξι Συνόδους Κορυφής, η τελευταία από τις οποίες πραγματοποιήθηκε στο Cholpon Ata του Κιργιστάν το 2018. Οι Σύνοδοι Κορυφής επικεντρώθηκαν σε λειτουργικούς τομείς συνεργασίας, όπως το εμπόριο, οι μεταφορές και τα τελωνεία, η εκπαίδευση και ο τουρισμός. Τον Αύγουστο του 2019, τα κράτη μέλη ίδρυσαν το Τουρκικό Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο στην Κωνσταντινούπολη. Πέρα από το Τουρκικό Συμβούλιο, η Άγκυρα συντονίζει τους διμερείς δεσμούς με το Καζακστάν, το Κιργιστάν και πιο πρόσφατα το Ουζμπεκιστάν μέσω των Συμβουλίων Στρατηγικής Συνεργασίας Υψηλού Επιπέδου, τα οποία συγκεντρώνουν αρχηγούς κρατών, υπουργούς και γραφειοκράτες σε τακτική βάση (Farkhad, 2016, 89-97).

Παρά τα γεωπολιτικά κίνητρα, ο ταραχώδης εσωτερικός πολιτικός μετασχηματισμός της ίδιας της Τουρκίας από το 2013 και μετά έχει προκαλέσει προβληματισμούς για τη στρατηγική της αναφορικά με την Κεντρική Ασία. Από την αποτυχημένη απόπειρα πραξικοπήματος του Ιουλίου 2016, η Άγκυρα πίεσε ιδιαίτερα τις κυβερνήσεις της Κεντρικής Ασίας να κλείσουν σχολεία που λειτουργούν από την Γκιουλενιστική Οργάνωση (FETÖ), που η Άγκυρα την αποκαλεί «τρομοκρατική», επίσης πίεσε ώστε να κλείσουν τις επιχειρήσεις του δικτύου και να εκδώσουν μέλη αυτού στην Τουρκία. Το Ουζμπεκιστάν είχε ήδη κλείσει τα σχολεία των Γκιουλενιστών στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και το Τουρκμενιστάν τα εθνικοποίησε το 2011 λόγω φόβων για τουρκική παρέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις του και πιθανή εξάπλωση του πολιτικού Ισλάμ. Οι εντάσεις με το Καζακστάν και το Κιργιστάν για την τύχη αυτών των σχολείων παραμένουν (Efegil E, 2009, 65-69).

Παρά την εντατικοποίηση των διμερών δεσμών της Τουρκίας με την περιοχή, οι οικονομικοί δεσμοί της με τις χώρες της Κεντρικής Ασίας παραμένουν περιορισμένοι. Ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών της Τουρκίας με τα πέντε κράτη της Κεντρικής Ασίας το 2018 ήταν έξι δισεκατομμύρια δολάρια, ποσοστό που αντιστοιχεί μόλις στο 1,5% του συνολικού εξωτερικού εμπορίου της Τουρκίας το έτος αυτό. Επιπλέον, η Κεντρική Ασία έχει χάσει τη σημασία της για την επίσημη πολιτική αναπτυξιακής βοήθειας της Τουρκίας τα τελευταία χρόνια. Σε αντίθεση με τις θεμελιώδεις αρχές της προσφοράς κοινωνικοοικονομικής αναπτυξιακής βοήθειας σε τουρκόφωνες χώρες, η Τουρκική Υπηρεσία Συνεργασίας και Συντονισμού (TIKA) εστιάζει πλέον κυρίως στη Συρία, τη Μέση Ανατολή και την Αφρική. Αυτή ακριβώς η αλλαγή στάση της Τουρκίας,

με την μείωση της παρεχόμενης οικονομικής βοήθειας, έχει απογοητεύσει τα κράτη της περιοχής (Farkhad, 2016, 89-97).

Οι τουρκικές επενδύσεις συγκεντρώνονται σε μεγάλο βαθμό στον κατασκευαστικό τομέα σε όλη την περιοχή. Τούρκοι εργολάβοι έχουν ολοκληρώσει έργα αξίας δισεκατομμυρίων δολαρίων τις τελευταίες τρεις δεκαετίες. Η περιοχή είναι επίσης σημαντική για τον στόχο της Τουρκίας να γίνει ενεργειακός κόμβος. Για το σκοπό αυτό, η Άγκυρα αναμένει ότι αύξηση της ποσότητας πετρελαίου από τα αποθέματα του Καζακστάν διά μέσου του αγωγού Μπακού-Τιφλίδα-Τσεϊχάν στο εγγύς μέλλον θα ενισχύσει την γεωπολιτική αξία του αγωγού αυτού. Ομοίως, η Τουρκία αναμένει ότι το αέριο του Τουρκμενιστάν θα συνδεθεί με τον Νότιο Διάδρομο Φυσικού Αερίου μέσω του αγωγού φυσικού αερίου Trans-Atolian (TANAP)¹⁰, η κατασκευή του οποίου ολοκληρώθηκε πρόσφατα. Ωστόσο, οι προοπτικές ενός διακασπιακού αγωγού που θα μπορεί να μεταφέρει αέριο του Τουρκμενιστάν στο Αζερμπαϊτζάν είναι προς το παρόν άγνωστες. Δεδομένης της εξάρτησης του Τουρκμενιστάν από την Κίνα, δεν είναι ρεαλιστικό να αναμένεται μια σημαντική αλλαγή σε αυτό το μέτωπο στο εγγύς μέλλον.

Το πρόσφατο οικονομικό άνοιγμα του Ουζμπεκιστάν αποτέλεσε σημαντικό γεγονός για την τουρκική κυβέρνηση και τους επενδυτές. Το Ουζμπεκιστάν ήταν από καιρό εμπόδιο για την στρατηγική που εφαρμόζε η Τουρκία για την Κεντρική Ασία. Επί πρώην προέδρου Ισλάμ Καρίμοφ, το Ουζμπεκιστάν έμεινε μακριά από πρωτοβουλίες συνεργασίας υπό την ηγεσία της Τουρκίας στην περιοχή. Ως εκ τούτου, η Άγκυρα καλωσόρισε την άνοδο του Shavkat Mirziyoyev στην εξουσία το 2016. Κατά τη διάρκεια της επίσημης επίσκεψης του Τ. Ερντογάν στην Τασκένδη τον Απρίλιο του 2018, οι δύο κυβερνήσεις υπέγραψαν είκοσι τέσσερις συμφωνίες σε διάφορους τομείς. Η πιθανή συμμετοχή του Ουζμπεκιστάν στο Τουρκικό Συμβούλιο θα ενισχύσει τον Οργανισμό. Επιπλέον, με πληθυσμό τριάντα (30) εκατομμυρίων κατοίκων, η αγορά του Ουζμπεκιστάν προσφέρει ισχυρά κίνητρα για τους Τούρκους επενδυτές. Με τον ιδιαίτερα ανεπτυγμένο ιδιωτικό κατασκευαστικό της τομέα, η Τουρκία μπορεί να αποτελέσει ένα καλό παράδειγμα για την χώρα αυτή στη διαδικασία εσωτερικής οικονομικής μεταρρύθμισης του. Εδώ σημαντικό ρόλο έχει διαδραματίσει και η Παγκόσμια Τράπεζα με μια σειρά προγραμμάτων της, τα οποία έχουν συμβάλλει

¹⁰ Ο αγωγός φυσικού αερίου TANAP (Trans Anatolian Natural Gas Pipeline Project -TANAP) είναι αγωγός από το Αζερμπαϊτζάν, ο οποίος μέσω Γεωργίας και Τουρκίας φτάνει στα ελληνικά σύνορα, όπου θα συνεχιστεί στον αγωγό φυσικού αερίου Trans Adriatic Pipe (TAP).

αποφασιστικά στον οικονομικό μετασχηματισμό των οικονομιών της περιοχής και όχι μόνο του Ουζμπεκιστάν.

Η Άγκυρα πιθανότατα δεν θα επιστρέψει ποτέ στις πολιτικές που υιοθέτησε για την Κεντρική Ασία στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Μια κοινή τουρκική στρατηγική με τη Δύση είναι επίσης απίθανη. Ωστόσο, η θεσμοθέτηση των δεσμών της Τουρκίας με τα κράτη της Κεντρικής Ασίας την τελευταία δεκαετία έχει δημιουργήσει μια βάση για ισχυρότερες διπλωματικές και οικονομικές σχέσεις για το μέλλον (Efegil E, 2009, 65-69). Η Τουρκία θεωρεί επίσης τα κράτη της Κεντρικής Ασίας ως στρατηγικούς εταίρους σε περιφερειακές και παγκόσμιες υποθέσεις. Βραχυπρόθεσμα, η περιφερειακή στρατηγική της Άγκυρας θα συνεχίσει να επικεντρώνεται σε έργα ενισχυμένης συνδεσιμότητας με τα κράτη της περιοχής με έμφαση στον τομέα της ενέργειας και στις συχνότερες συνεδριάσεις του Τουρκικού Συμβουλίου. Για την Τουρκία, οι πιο σημαντικές εξελίξεις στο εγγύς μέλλον θα είναι η παρακολούθηση των μεταρρυθμίσεων, πολιτικών και οικονομικών, στο Ουζμπεκιστάν, η πιθανή συμμετοχή του Τουρκμενιστάν στον Νότιο Διάδρομο Φυσικού Αερίου και τα έργα του Δρόμου του Μεταξιού της Κίνας στην περιοχή, ιδιαίτερα στο Καζακιστάν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΤΟ ΠΛΕΓΜΑ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΑΣΙΑΣ ΤΟΝ 20^ο ΚΑΙ 21^ο ΑΙΩΝΑ

3.1 Η πτώση της ΕΣΣΔ το σημείο καμπής των σχέσεων Τουρκίας-Κεντρικής Ασίας

Η Τουρκία βρίσκεται στο σταυροδρόμι πολλών περιοχών που στο διάβα της ιστορίας βρέθηκαν κάτω από την κυριαρχία της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Μια αυτοκρατορία η οποία εκτεινόταν από τη Μέση Ανατολή μέχρι το Γιβραλτάρ και την Κεντρική Ευρώπη και η οποία άρχισε να αποσυντίθεται από τα μέσα του 18ου αιώστε να φτάσει στην σημερινή μορφή της σύγχρονης Τουρκίας την δεύτερη δεκαετία του 20ου αι. Ανεξάρτητα από το τι μπορεί να είχε σκοπό η ηγεσία της μετα-οθωμανικής Τουρκίας, η χώρα ήταν πάντα ευαίσθητη στις πολιτικές εξελίξεις στη Μέση Ανατολή, στα Βαλκάνια, στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και στη Μεσόγειο. Αν και δεν ήταν ποτέ μέρος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, η μετασοβιετική Κεντρική Ασία είχε συγκεντρώσει εξίσου έντονο ενδιαφέρον μεταξύ των Τούρκων πολιτικών, κυρίως λόγω των εθνικών, γλωσσικών και θρησκευτικών κοινών χαρακτηριστικών που έχουν οι περιοχές αυτές με την Τουρκία. Ωστόσο, η θέση της Κεντρικής Ασίας στην τουρκική εξωτερική πολιτική είχε λάβει σχετικά περιορισμένη προσοχή τα τελευταία χρόνια, εν μέρει λόγω της συνεχούς εμπλοκής της Τουρκίας στον συριακό εμφύλιο πόλεμο από το 2013, σε επιχειρήσεις στο Β. Ιράκ και της συνακόλουθης επιδείνωσης των σχέσεων με τους παραδοσιακούς δυτικούς συμμάχους της. Ωστόσο, παρά τις αποτυχίες της εξωτερικής της πολιτικής, η Τουρκία έχει αναπτύξει και διατηρεί κυρίως θετικές και παραγωγικές σχέσεις με τις δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας (Aras, Bülent, Hakan F, 2009, 125-129).

Η πολιτική της Τουρκίας για την Κεντρική Ασία –αν και αρχικά διαμορφώθηκε από μια ρομαντική και μη ρεαλιστική παντουρκική κοσμοθεωρία– υπήρξε αιτία ενός θεμελιώδους αναπροσανατολισμού προς πιο εφικτούς στόχους πολιτικής από τα μέσα της δεκαετίας του 1990. Ενώ η εθνογλωσσική κοινή ταυτότητα δεν εξαφανίστηκε ποτέ εντελώς από την «φαρέτρα» των μέσων της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής έναντι της Κεντρικής Ασίας, η Τουρκία είχε παραιτηθεί σε μεγάλο βαθμό από τις παντουρκικές φιλοδοξίες της και βασιζόταν όλο και περισσότερο σε έναν περίπλοκο συνδυασμό διμερών σχέσεων, πολυμερών θεσμών, οικονομικών δεσμών και πρωτοβουλιών ήπιας ισχύος προωθώντας τους στόχους της στην περιοχή (Wheeler, 2013, 78).

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης σηματοδότησε μια νέα εποχή στις σχέσεις Τουρκίας-Κεντρικής Ασίας. Τώρα ανεξάρτητες και αναγκασμένες να διαμορφώσουν νέες εξωτερικές πολιτικές, οι πέντε πρώην σοβιετικές δημοκρατίες με πλειοψηφικό μουσουλμανικό ή/και τουρκικό πληθυσμό (Ουζμπεκιστάν, Τατζικιστάν, Καζακστάν, Κιργιστάν και Τουρκμενιστάν) αναδείχθηκαν γρήγορα σε πιθανούς εταίρους της Τουρκίας. Η Άγκυρα ήταν μεταξύ των πρώτων που αναγνώρισε την ανεξαρτησία τους, αλλά παρά τις πρόθυμες διπλωματικές πρωτοβουλίες της και τις εθνοτικές και θρησκευτικές ομοιότητες που μοιραζόταν με αυτά τα πρόσφατα ανεξάρτητα κράτη, η Τουρκία δεν ήταν ακόμη έτοιμη να σφυρηλατήσει μια ισχυρή σχέση με τα κράτη της περιοχής. Η Τουρκία άργησε να καταλάβει πόσο σημαντική ήταν η Κεντρική Ασία στην προσπάθεια να καταστεί η χώρα περιφερειακώς δρώντας. Οι ουσιαστικές προσπάθειες προσέγγισης της περιοχής άρχισαν με την άνοδο του κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ)¹¹ και την στροφή της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής προς την Ασία και τη Μέση Ανατολή. Αν και η Τουρκία εγκατέλειψε τελικά τη ρομαντική της ιδέα για έναν νέο τουρκικό κόσμο, η Άγκυρα διατήρησε φιλόδοξους στόχους στην Κεντρική Ασία.

Ως μέρος του Δυτικού Μπλοκ και μέλος του ΝΑΤΟ, η Τουρκία έλαβε συμβουλές από δυτικούς εταίρους στις προσπάθειές της να διαμορφώσει μια πολιτική προς την Κεντρική Ασία σε αρχικό στάδιο, τη δεκαετία του 1990. Το κυρίαρχο συναίσθημα στη Δύση ήταν ότι οι δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας ήταν ευάλωτες στη θρησκευτική επιρροή του Ιράν ή/και της Σαουδικής Αραβίας. Από την άλλη πλευρά, η Τουρκία –ως μια κοσμική, σχετικά δημοκρατική, φιλοδυτική χώρα, με μουσουλμανική πλειοψηφία πληθυσμού– θα μπορούσε να λειτουργήσει ως θετική γέφυρα μεταξύ αυτού του νέου γεωπολιτικού χώρου και της Δύσης. Αυτή η ιδέα ήταν τόσο διαδεδομένη μεταξύ των υπευθύνων χάραξης πολιτικής όσο και μεταξύ των δεξαμενών σκέψης και των διπλωματών, και μάλιστα έλαβε υποστήριξη από τον τότε πρόεδρο των ΗΠΑ Τζορτζ Μπους το 1992. Στην Κεντρική Ασία, οι τοπικές αρχές αρχικά θεώρησαν την Τουρκία ως ένα καλό μοντέλο μετάβασης από μια κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία σε ένα πιο φιλελεύθερο σύστημα προσανατολισμένο και με έμφαση στην ελεύθερη αγορά. Πριν από την υιοθέτηση μιας κριτικής πολιτικής έναντι της Τουρκίας, ο τότε Πρόεδρος του Ουζμπεκιστάν Ισλάμ Καρίμοφ ήταν μεταξύ των ηγετών που υποστήριξαν την ιδέα ενός

¹¹ Το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης είναι πολιτικό κόμμα της Τουρκίας. Ιδρύθηκε στις 14 Αυγούστου 2001, υπό την ηγεσία του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν.

τουρκικού μοντέλου για την Κεντρική Ασία. Μάλιστα οι χώρες της περιοχής ήταν από τις πρώτες που υποδέχθηκαν προγράμματα δημοσιονομικής εξυγίανσης και μεταρρυθμίσεων υπό το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και τη Παγκόσμια Τράπεζα στην προσπάθεια τους να εξασφαλίσουν μια ομαλή μετάβαση στην μετακομμουνισμού φιλελεύθερη οικονομία (Aras, Bülent, Hakan F, 2009, 125-129).

Παρά τη διάχυτη αισιοδοξία για το τουρκικό μοντέλο, η αρχική πολιτική της Τουρκίας προς την Κεντρική Ασία χαρακτηρίστηκε από σχετική αποτυχία. Σίγουρα, η δυτική ενθάρρυνση και οι φιλοδοξίες των κρατών της Κεντρικής Ασίας ήταν υπερβολικά αισιόδοξες και οδήγησαν σε μη ρεαλιστικές αρχικές προσδοκίες για την Τουρκία. Ωστόσο, τα συναισθηματικά οράματα της Τουρκίας για την Κεντρική Ασία φέρουν τη μεγαλύτερη ευθύνη για την αναποτελεσματική πολιτική κατεύθυνση. Οι Τούρκοι πολιτικοί και διπλωμάτες σκέφτηκαν αφελώς ότι η Τουρκία θα μπορούσε να συνεργαστεί με την Κεντρική Ασία για να δημιουργήσει –σύμφωνα με τα λόγια του πρώην Προέδρου της χώρας Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ– έναν νέο «Τουρκικό Κόσμο που θα εκτείνεται από την Αδριατική μέχρι το Σινικό Τείχος της Κίνας». Για την υλοποίηση αυτού του έργου, η Τουρκία υιοθέτησε διάφορα συμβολικά πολιτικά μέτρα. Η πρώτη απόφαση ήταν να δημιουργηθεί ένα νέο μπλοκ χωρών γύρω από την ιδέα του παντουρκισμού και να ξεκινήσουν οι διασκέψεις και Σύνοδοι Κορυφής των τουρκικών κρατών της Κεντρικής Ασίας με την Τουρκία. Αυτές θα συγκέντρωναν ετησίως τους ηγέτες της Τουρκίας και των τεσσάρων τουρκικών δημοκρατιών της Κεντρικής Ασίας (Wheeler, 2013, 90-92). Οι Σύνοδοι Κορυφής αποδείχθηκαν δύσκολο να οργανωθούν και η Άγκυρα συνειδητοποίησε σύντομα ότι ήταν αδύνατο να υιοθετήσει πολιτικά μέτρα ή να ενώσει τις συμμετέχουσες χώρες γύρω από κοινές αρχές και οράματα. Επιπλέον, η Τουρκία δεν ήταν αρκετά ισχυρή οικονομικά για να βοηθήσει αυτές τις χώρες να εφαρμόσουν ουσιαστικές φιλελεύθερες οικονομικές μεταρρυθμίσεις.

Ταυτόχρονα, οι Ευρωπαίοι και οι Αμερικανοί σύμμαχοι της Τουρκίας συνειδητοποίησαν ότι δεν υπήρχε σημαντικός κίνδυνος η Κεντρική Ασία να τεθεί υπό την επιρροή ενός ιρανικού ή σαουδαραβικού μοντέλου ανάπτυξης, εν μέρει λόγω της βαθιά ριζωμένης κοσμικότητας σε αυτές τις κοινωνίες. Οι δυτικοί παίκτες υποβάθμισαν κατά κάποιο τρόπο την προώθηση του τουρκικού μοντέλου και ενίσχυσαν τους δικούς τους διμερείς δεσμούς με κάθε χώρα ξεχωριστά από τις αρχές της δεκαετίας του 2000. Από την πλευρά τους, οι ηγέτες της Κεντρικής Ασίας γνώριζαν ότι μπορούσαν να ανοίξουν τις χώρες τους στον κόσμο χωρίς την τουρκική βοήθεια. Η Τουρκία

αναγνώρισε επίσης ότι οι χώρες της Κεντρικής Ασίας, παρά τα πολιτιστικά και θρησκευτικά κοινά τους χαρακτηριστικά, ήταν πολύ ετερογενείς και είχαν μια σειρά από διαφορετικές προτεραιότητες στις αντίστοιχες διαδικασίες οικοδόμησης του κράτους τους. Ως εκ τούτου, από το 1996 και μετά, η Τουρκία επανήλθε με μια πιο ρεαλιστική πολιτική για την Κεντρική Ασία.

3.2 Οι δράσεις της τουρκικής εξωτερικής στην Κεντρική Ασία μέχρι το 2001

Από το 1991 η Τουρκία έχει ξεκινήσει τις προσπάθειες για τη δημιουργία στενών πολιτικών, οικονομικών, πολιτιστικών και στρατιωτικών σχέσεων με τα κράτη της Κεντρικής Ασίας. Το 1991 ο Τούρκος πρόεδρος Τ. Οζάλ ήταν από τους πρώτους ηγέτες που πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη στο Καζακστάν και στο Αζερμπαϊτζάν, προτείνοντας μάλιστα στα κράτη αυτά να γίνουν και μέλη του Οργανισμού Ισλαμικής Διάσκεψης. Μάλιστα στο Καζακστάν οι ηγέτες των δύο χωρών υπέγραψαν συμφωνία για τον σχηματισμό ενός κοινού μηχανισμού διαβούλευσης για την ανάπτυξη των διμερών και κοινοβουλευτικών σχέσεων τους, τις οποίες και οι δύο χώρες επιθυμούσαν να εμβαθύνουν στο μέγιστο βαθμό (Wheeler, 2013, 78).

Το 1992 τα κράτη της περιοχής υπέγραψαν διμερείς και πολυμερείς συμφωνίες με την Τουρκία αποφασίζοντας παράλληλα να συνέρχονται σε σύνοδο μία φορά τον χρόνο σε επίπεδο ηγετών. Στα σχέδια του τότε Τούρκου προέδρου Οζάλ, βρισκόταν η προοπτική δημιουργίας κοινής «τουρκικής» αγοράς και Τουρκικής Τράπεζας Ανάπτυξης και Επενδύσεων, όμως η προοπτική ίδρυσης υπερεθνικών οργανισμών στους οποίους η Τουρκία θα διαδραμάτιζε πρωταγωνιστικό ρόλο προξενούσαν την αρνητική στάση του τότε προέδρου του Ουζμπεκιστάν Καρίμοφ, οποίος δεν ήθελε την αύξηση της τουρκικής επιρροής στο εσωτερικό της χώρας του. Ωστόσο οι ηγέτες της Τουρκίας και των χωρών της Κεντρικής Ασίας συμφώνησαν να υποστηρίξουν έργα που θα ενίσχυαν τον κλάδο των μεταφορών και των τηλεπικοινωνιών και υπέγραψαν μια σειρά από συμφωνίες που θα εμβάθυναν την εμπορική και οικονομική τους συνεργασία. Τα κοινά έργα θα εστίαζαν σε τομείς όπως η βιομηχανία, ο κατασκευαστικός κλάδος και η εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων, ενώ η Τουρκία υποσχέθηκε να παράσχει οικονομική βοήθεια ενός κόμμα ενός (1,1) δισεκατομμυρίων δολαρίων και στρατιωτικό εξοπλισμό από το 1994 και μετά.

Εκεί την περίοδο τέθηκαν και οι βάσεις για την μετέπειτα και μετά από χρόνια ίδρυση του Τουρκικού Συμβουλίου ενώ στο μεσοδιάστημα η Τουρκία πέτυχε να

υπογράψει με τα κράτη της περιοχής περισσότερες από τριακόσιες συμφωνίες οικονομικού, εμπορικού και στρατιωτικού περιεχομένου και βοήθησε με κάθε μέσο τα κράτη της Κεντρικής Ασίας να γίνουν μέλη περιφερειακών και διεθνών οργανισμών, όπως ο ΟΗΕ και το Συμβούλιο της Ευρώπης (Aras, Bülent, Hakan F, 2009, 140-144).

Μάλιστα για τον καλύτερο συντονισμό της πολιτικής της στην περιοχή, η Τουρκία προχώρησε στην ίδρυση του Οργανισμού TICA (Turkish Cooperation and Coordination Agency) που σκοπό είχε την συνεργασία και τον συντονισμό των τουρκικών πολιτικών για την Κεντρική Ασία. Μεταξύ 1992 με 2003, η TICA συντόνισε την υλοποίηση 2506 έργων στην περιοχή. Το 31,3% της βοήθειας αυτής κατευθύνθηκε στο Καζακστάν, το 10,9% στο Κιργιστάν, 9,9% στο Αζερμπαϊτζάν και το 8,8% στο Τουρκμενιστάν. Παράλληλα η Τουρκική Τράπεζα Εξαγωγών-Εισαγωγών παρείχε οικονομική βοήθεια μεγαλύτερη του ενός (1) δισεκατομμυρίου δολαρίων για την προώθηση των τουρκικών προϊόντων στην περιοχή και την γενικότερη ενίσχυση των εμπορικών σχέσεων των χωρών της Κεντρικής Ασίας με την Τουρκία. Τα αποτελέσματα των τουρκικών εμπορικών δράσεων φάνηκαν λίγα χρόνια αργότερα, αφού σύμφωνα με εκθέσεις της TICA το 2001 ο συνολικός όγκος των εμπορικών συναλλαγών της Τουρκίας με το Αζερμπαϊτζάν ανήλθε στα 215 εκατομμύρια δολάρια ενώ οι άμεσες ξένες επενδύσεις (ΑΞΕ) το ίδιο διάστημα, κατέτασαν την Τουρκία στην 3^η θέση πίσω από τις ΗΠΑ και την Μ. Βρετανία στη χώρα. Στο Καζακστάν μέχρι το 2001 είχαν ιδρυθεί τέσσερις τουρκικές τράπεζες και δραστηριοποιούνταν πάνω από εβδομήντα δύο (72) τουρκικές επιχειρήσεις στον αγροτροφικό και κατασκευαστικό τομέα με επενδύσεις ύψους 1,5 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Στο Κιργιστάν το 2001 δραστηριοποιούνταν πάνω από δεκατρείς (13) κατασκευαστικές εταιρείες με επενδύσεις ύψους 330 εκατομμυρίων δολαρίων. Παρόμοια εικόνα και στο Τουρκμενιστάν το 2001. Η σχετικά γρήγορη οικονομική διεύδυση της Τουρκίας στην περιοχή μέσα σε μια δεκαετία, δείχνει με τρόπο ξεκάθαρο το αυξημένο ενδιαφέρον της για την περιοχή και τους στενούς δεσμούς που επιχειρούσε να αναπτύξει κάνοντας χρήση κάθε πρόσφορου μέσου (MFA, 2019).

Στον πολιτιστικό τομέα την περίοδο αυτή, θεμελιώδης και ουσιαστική υπήρξε η ίδρυση του Οργανισμού Τουρκικού Πολιτισμού (TURKSOY) που με τη σειρά του προχώρησε στην ίδρυση δεκάδων τουρκικών πολιτιστικών κέντρων στις χώρες της Κεντρικής Ασίας και στο Αζερμπαϊτζάν και στόχο είχε την προώθηση της διδασκαλίας της τουρκικής γλώσσας, κουλτούρας και τέχνης στις νεώτερες γενεές. Στο πλαίσιο των

εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων του οργανισμού αυτού εντάσσεται και η ίδρυση δεκάδων τουρκικών σχολείων και πανεπιστημίων σε Καζακστάν και Κιργιστάν παράλληλα με την παροχή υποτροφιών για σπουδές στην ίδια την Τουρκία. Έντονη η παρουσία της Τουρκίας στον σχεδιασμό της θρησκευτικής πολιτικής στην περιοχή με σημαντικές παρεμβάσεις της στα θρησκευτικά εγχειρίδια και στην ίδρυση Θεολογικών Σχολών (Lesser A, Ian O, 1999, 87-101).

Στον στρατιωτικό τομέα, την περίοδο αυτή μέχρι και το 2001, η Τουρκία επεδίωξε την ένταξη των χωρών της περιοχής στο πρόγραμμα NATO Partnership for Peace. Μέσω του προγράμματος η Τουρκία πέτυχε την ίδρυση Εκπαιδευτικού Στρατιωτικού Κέντρου στην Άγκυρα το 1994 στο οποίο συμμετείχαν σπουδαστές από τις χώρες της Κεντρικής Ασίας και την ίδια την Τουρκία, ενώ παράλληλα σπουδαστές από τις χώρες αυτές φοιτούσαν με υποτροφίες σε τουρκικές στρατιωτικές ακαδημίες. Επίσης, και παρά την οικονομική κρίση που χτύπησε την Τουρκία την περίοδο 1999-2001, η στρατιωτική της βοήθεια στις χώρες της περιοχής δεν ήταν αμελητέα και επεκτεινόταν και πέρα από την παροχή στρατιωτικού εξοπλισμού και σε μια εμβάθυνση των διμερών στρατιωτικών σχέσεων και σε ζητήματα εκπαίδευσης, αντιμετώπισης της τρομοκρατίας και ενίσχυσης των τοπικών αμυντικών βιομηχανιών (Lesser A, Ian O, 1999, 87-101).

3.3 Η δημιουργία βάσεων πολιτικού διαλόγου και ο ρόλος του Τουρκικού Συμβουλίου στην Κεντρική Ασία

Αν και η Τουρκία εγκατέλειψε τελικά τη ρομαντική της ιδέα για έναν νέο τουρκικό κόσμο, η Άγκυρα διατήρησε τους φιλόδοξους στόχους της για την επέκταση της επιρροής της στα νεοϊδρυθέντα κράτη της Κεντρικής Ασίας. Η Τουρκία δεν αποποιήθηκε εντελώς την εθνοτική κοινή ταυτότητα ως βάση για την ανάπτυξη των σχέσεων της με τις τουρκικές πρώην σοβιετικές δημοκρατίες, ωστόσο, η θέση της έναντι της περιοχής μετά το 1996 υποστηρίχθηκε από ρεαλιστικά μέσα πολιτικής και μακροπρόθεσμους υπολογισμούς. Ειδικά στον πολιτικό, οικονομικό, πολιτιστικό και θρησκευτικό τομέα, η Τουρκία βασίζεται σε ένα περίπλοκο συνδυασμό συνόλου εργαλείων εξωτερικής πολιτικής έναντι της Κεντρικής Ασίας (Lesser A, Ian O, 1999, 87-101).

Ενώ δεν πιστεύει πλέον σε μια ευρεία τουρκική ένωση στα πρότυπα της ΕΕ, η Τουρκία συνεχίζει να καλλιεργεί πολυμερείς σχέσεις με τα κράτη της Κεντρικής Ασίας εν μέρει στη βάση της εθνογλωσσικής κοινής ταυτότητας. Η Τουρκία έχει επιδιώξει

αυτόν τον σκοπό κυρίως μέσω του Türk Keneşi(Συμβούλιο Συνεργασίας Τουρκόφωνων Κρατών, CCTS, Τουρκικό Συμβούλιο). Το Τουρκικό Συμβούλιο ιδρύθηκε το 2009 ως διακυβερνητικός οργανισμός με στόχο την προώθηση της συνολικής συνεργασίας μεταξύ των τουρκόφωνων κρατών. Ειδικότερα, ο Οργανισμός αυτός προσπαθεί να οικοδομήσει και να αναπτύξει τη πολιτική αλληλεγγύη ανάμεσα στα κράτη της περιοχής και την Τουρκία και παράλληλα, να προωθήσει την οικονομική και τεχνική συνεργασία. Τα τέσσερα ιδρυτικά κράτη μέλη του είναι το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν, το Κιργιστάν και η Τουρκία. Από την πλευρά του, το Τουρκμενιστάν δεν έδειξε ενδιαφέρον να ενταχθεί στο Τουρκικό Συμβούλιο λόγω της ουδετερότητας του που κατοχυρώνεται επίσημα στο σύνταγμα του. Το Ουζμπεκιστάν προηγουμένως ήταν μέλος, αλλά με την άνοδο στην εξουσία του Shavkat Mirziyoyev το 2016 στη προεδρία της χώρας, η Τασκένδη άρχισε να επιλέγει μια πιο ανοιχτή εξωτερική πολιτική και μόλις τον Απρίλιο του 2018 ανακοίνωσε την πρόθεσή της να ενταχθεί στο Οργανισμό αυτό.

Παράλληλα με το «παντουρκιστικό» σχέδιο πολιτικής διείσδυσης της στην περιοχή, το οποίο ουσιαστικά αντιμετωπίζει την Κεντρική Ασία ως μια ενιαία οντότητα, η Τουρκία έχει αναπτύξει ένα συνολικό πλαίσιο πολιτικών και δράσεων για να επιτύχει αύξηση της επιρροής της στα τοπικά καθεστώτα, το πληθυσμό και στην χάραξη των πολιτικών, εσωτερικών και εξωτερικών, των κρατών της περιοχής (Lesser A, Ian O, 1999, 87-101). Ως εκ τούτου, η Άγκυρα έχει επικεντρώσει εκ νέου την εξωτερική της πολιτική στην ενίσχυση των διμερών σχέσεων με καθεμία από αυτές τις χώρες.

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η Τουρκία αρχικά φιλοδοξούσε προς μια ενιαία, ολοκληρωμένη πολιτική έναντι της Κεντρικής Ασίας λόγω των εθνοτικών και θρησκευτικών ομοιοτήτων της περιοχής με αυτή. Χρειάστηκε αρκετός χρόνος για να κατανοήσει πλήρως η Άγκυρα ότι η σοβιετική πολιτική για την οικοδόμηση χωριστών εθνικών ταυτοτήτων ήταν επιτυχής τα χρόνια της σοβιετικής κυριαρχίας στην περιοχή, με την έννοια ότι οι σοβιετικές αρχές είχαν καταφέρει να δημιουργήσουν νέες εθνικές ταυτότητες οι οποίες ήταν διακριτές και χώριζαν τους άλλοτε ομοιογενείς τουρκικούς πληθυσμούς της περιοχής. Έχοντας συνειδητοποιήσει αυτή την ουσιαστική μεταβολή που επέφερε η σοβιετική κυριαρχία στην περιοχή, η Τουρκία απέφυγε την επίκληση της κοινής τουρκικής κληρονομιάς ως βασικό μοχλό προσέγγισης των κρατών αυτών (Wheeler, 2013, 34-40).

Μια άλλη σημαντική πτυχή των πολιτικών της Τουρκίας στην Κεντρική Ασία είναι η συνεχιζόμενη υποστήριξή της προς τα κυβερνώντα καθεστώτα. Όταν κατέρρευσε η Σοβιετική Ένωση, η Τουρκία μπήκε στον πειρασμό να υποστηρίξει τις πιο εθνικιστικές και φιλότουρκες πολιτικές δυνάμεις της Κεντρικής Ασίας που συμμαρίζονταν την αρχική αντίληψη της Τουρκίας για μια ευρύτερη τουρκική ένωση των χωρών της περιοχής. Ωστόσο, αυτές οι δυνάμεις περιθωριοποιήθηκαν γρήγορα. Στο Ουζμπεκιστάν, τα δύο κύρια εθνικιστικά φιλοτουρκικά κόμματα – Birlik και Erk – σύντομα αντιμετώπισαν την καταστολή από την κυβέρνηση Karimov, η οποία σε καμία περίπτωση δεν ήθελε να βρεθεί υπό την σφαίρα επιρροής της Τουρκίας, γι' αυτό σε αρχικό στάδιο δεν έβλεπε με καλό «μάτι» την πολιτική της Τουρκίας στην ευρύτερη περιοχή (Wheeler, 2013, 34-40). Στο Αζερμπαϊτζάν, ο ένθερμος εθνικιστής πολιτικός ηγέτης Abulfaz Elchibey οδήγησε το Κόμμα του Λαϊκού Μετώπου του Αζερμπαϊτζάν (APFP) στην εξουσία το 1992 και ως πρόεδρος υποστήριξε τις στενές σχέσεις με την Τουρκία. Ο Elchibey και το κόμμα του, ωστόσο, ανατράπηκαν κατά τη διάρκεια ενός στρατιωτικού πραξικοπήματος το 1993. Αντιλαμβανόμενη την περιθωριοποίηση αυτών των φιλοτουρκικών δυνάμεων στις χώρες αυτές, η Τουρκία δεν δίστασε να παράσχει υποστήριξη στα καθεστώτα που τελικά ήρθαν στην εξουσία, ακόμα κι αν αυτά δεν έδιναν στην Τουρκία αποκλειστική προτεραιότητα στην εξωτερική τους πολιτική και δεν ήταν επίσης πάντα θετικά διακείμενα έναντι της. Όμως η Άγκυρα επένδυσε και επενδύει στη σταδιακή προσέγγιση των καθεστώτων αυτών με προσεκτικά βήματα και με στοχευμένες πολιτικές.

Οι συχνές υψηλού επιπέδου πολιτικές επισκέψεις Τούρκων ηγετών στην Κεντρική Ασία αποτελούν μια ακόμη σημαντική πτυχή των πολιτικών σχέσεων της Τουρκίας με την περιοχή. Από το 1991, όλοι οι Τούρκοι πρόεδροι και πρωθυπουργοί επισκέπτονται κάθε χώρα της Κεντρικής Ασίας σε τακτική βάση και έχουν γίνει θερμά δεκτοί. Παρά τις κοινώς διαδεδομένες αντιλήψεις ότι η Τουρκία ενδιαφέρεται περισσότερο για την Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή, ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν δεν έχει ποτέ παραμελήσει τις τουρκόφωνες χώρες της Κεντρικής Ασίας και τις επισκέπτεται σε τακτική βάση τις τελευταίες δύο δεκαετίες που βρίσκεται στην εξουσία (Wheeler, 2013, 34-40).

Αν και η Άγκυρα δεν βρίσκεται σε γεωγραφική εγγύτητα με την περιοχή ή δεν έχει πυρηνικό οπλοστάσιο και επομένως δεν μπορεί να θεωρηθεί υπερδύναμη όπως η Μόσχα και το Πεκίνο, έχει καταφέρει να διατηρήσει την επιρροή της στην Κεντρική Ασία

για αρκετούς αιώνες - χάρη στη θρησκεία (Ισλάμ) και την τουρκική γλώσσα-, η σημαντική επίδραση της οποίας εξακολουθεί να είναι αισθητή στην περιοχή. Ως εκ τούτου, ενώ η Κίνα είναι τώρα ο πρώτος οικονομικός εταίρος στην περιοχή και η Μόσχα είναι υπεύθυνη για την περιφερειακή ασφάλεια, είναι η Τουρκία που έχει τη μεγαλύτερη ήπια δύναμη, ένα πλεονέκτημα που ο Ερντογάν προσπαθεί να ενισχύσει μέσω του Συμβουλίου Συνεργασίας των Τουρκόφωνων Κρατών (το Τουρκικό Συμβούλιο) για να αυξήσει την παγκόσμια επιρροή του.

Ενώ η Τουρκία φαντάζει μια εναλλακτική λύση στο όραμα μιας Κεντρικής Ασίας υπό τη διπολική επιρροή της Μόσχας και του Πεκίνου, το Τουρκικό Συμβούλιο αν και περιορισμένων δυνατοτήτων έχει ικανότητες ανάπτυξης που μπορεί να ανοίξει την Κεντρική Ασία στον κόσμο και να τη φέρει πιο κοντά στη Μέση Ανατολή, επιτρέποντας παράλληλα στην Τουρκία να επανασυνδεθεί με την ένδοξη ιστορία της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, κάτι που αποτελεί και στόχο του Τούρκου προέδρου, ο οποίος δεν έχει κρύψει την νοσταλγία του για το οθωμανικό παρελθόν της χώρας του (Wheeler, 2013, 34-40).

Μέσω του Τουρκικού Συμβουλίου η Άγκυρα θα μπορούσε να γίνει περιφερειακή δύναμη και να επιβληθεί ως μεγάλη δύναμη στη διεθνή σκηνή, χωρίς να χρειάζεται να καταφύγει στην απόκτηση οποιοδήποτε πυρηνικού οπλοστασίου. Είναι δεδομένο ότι στους μακροπρόθεσμους στόχους της Άγκυρας είναι να αποκτήσει εκείνο το γεωπολιτικό βάρος που θα την καταστήσει σταθερό συνομιλητή οποιουδήποτε ενδιαφέρεται να ασχοληθεί με υποθέσεις που αφορούν την γεωγραφική ενότητα από τα Βαλκάνια και τη Βόρεια Αφρική μέχρι τη Μέση Ανατολή και την Κεντρική Ασία.

Το Τουρκικό Συμβούλιο είναι ένας διεθνής οργανισμός που ιδρύθηκε στις 3 Οκτωβρίου 2009 στο Ναχτσιβάν του Αζερμπαϊτζάν και περιλαμβάνει ορισμένες από τις τουρκόφωνες χώρες της περιοχής - κράτη που είναι τουρκόφωνα/ τουρκικής καταγωγής ή και τα δύο - και τη Τουρκία, Ουζμπεκιστάν, Αζερμπαϊτζάν, Καζακστάν και Κιργιστάν, ουσιαστικά το μεγαλύτερο μέρος της Κεντρικής Ασίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ιδέα για το Συμβούλιο δεν προήλθε από την Τουρκία, η οποία εκείνη την εποχή επικεντρωνόταν κυρίως στις προσπάθειές της για ένταξη στην ΕΕ, αλλά προέκυψε από τον πρόεδρο του Καζακστάν Νουρσουλτάν Ναζαρμπάγιεφ το 2006, τον ίδιο πολιτικό ηγέτη που πρότεινε την ιδέα της Ευρασιατικής Ένωσης, η οποία έγινε πραγματικότητα το 2015.

Η υπόθεση ήταν αρκετά απλή εκείνη την εποχή. Χώρες, όπως το Καζακστάν, έπρεπε να βρουν έναν τρόπο να συνδεθούν με τον υπόλοιπο κόσμο έτσι, ενώ η Ευρασιατική Ένωση θα μπορούσε να αυξήσει τις οικονομικές και στρατιωτικές σχέσεις με τη Ρωσία, το Τουρκικό Συμβούλιο θα εκπροσωπούσε τα πολιτιστικά και θρησκευτικά συμφέροντα των χωρών της Κεντρικής Ασίας.

Η Ευρασιατική Ένωση έχει μετατραπεί σε μια αποκλειστική ζώνη οικονομικής συνεργασίας και το Τουρκικό Συμβούλιο παλεύει με την ενσωμάτωση κρατών όπως το Τουρκμενιστάν, το οποίο επί του παρόντος δεν είναι μέλος του Συμβουλίου λόγω του ουδέτερου καθεστώτος του. Ωστόσο, το Συμβούλιο συγκαταλέγεται στους ταχύτερα αναπτυσσόμενους διεθνείς οργανισμούς και στις 30 Απριλίου 2018 ανακοινώθηκε ότι το Ουζμπεκιστάν θα προσχωρήσει σ' αυτό. Η χώρα συμμετείχε στις Συνόδους Κορυφής του Οργανισμού πριν υποβάλει επίσημα αίτηση για ένταξη στις 12 Σεπτεμβρίου 2019 με την ιδιότητα του παρατηρητή.

Το ενδιαφέρον για τον Οργανισμό αυτό αυξάνεται συνεχώς και από τα τέλη του 2018, η Ουγγαρία έχει καθεστώς παρατηρητή και ενδεχομένως να υποβάλει αίτηση για πλήρη ένταξη. Επιπλέον, το 2020, η Ουκρανή Υφυπουργός Εξωτερικών, Emine Cerrag, δήλωσε ότι η Ουκρανία θα ήθελε να είναι παρατηρητής όπως η Ουγγαρία. Εν τω μεταξύ, στις 3 Μαΐου 2021, το Αφγανιστάν υπέβαλε επίσημα αίτηση για το καθεστώς του παρατηρητή. Συνολικά, το δυναμικό του Οργανισμού είναι εντυπωσιακό καθώς η τουρκική επιρροή στον τουρκόφωνο κόσμο είναι σημαντική και θα μπορούσε να ενδιαφέρει ορισμένες χώρες με τουρκικές μειονότητες, όπως τη Μολδαβία, και πιθανώς κράτη, όπως τη Γερμανία, λόγω της τουρκικής διασποράς (3-7 εκατομμύρια Τούρκοι καταγωγής ζουν σήμερα στη Γερμανία).

Οι διαφορές μεταξύ των συμμετεχόντων κρατών είναι εμφανείς, και ενώ τα κράτη της Κεντρικής Ασίας ενδιαφέρονται να γίνουν μέλη για να αποφύγουν την εξάρτηση από τη Ρωσία και την Κίνα, ορισμένες χώρες, όπως το Αζερμπαϊτζάν, το κάνουν για να ενισχύσουν τη σχέση με την Τουρκία και να κερδίσουν περισσότερη υποστήριξη στη διένεξη με την Αρμενία στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ. Με τη σειρά της, η Ουγγαρία αναζητά εναλλακτικές λύσεις για την εξασφάλιση εναλλακτικών απέναντι στην οικονομική της εξάρτηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Τα έργα του Συμβουλίου συγκεντρώνονται σε έξι τομείς συνεργασίας: οικονομία, πολιτισμός, εκπαίδευση, μεταφορές, τελωνεία και διασπορά. Μερικά χαρακτηριστικά

έργα του Τουρκικού Συμβουλίου περιλαμβάνουν την ίδρυση της Τουρκικής Πανεπιστημιακής Ένωσης και τη σύνταξη ενός κοινού εγχειριδίου ιστορίας. Το Τουρκικό Συμβούλιο εργάζεται επίσης για την εξεύρεση τρόπων τόνωσης της οικονομικής ανάπτυξης και λειτουργεί ως οργανισμός-«ομπρέλα» για μηχανισμούς συνεργασίας όπως (Wheeler, 2013, 34-40):

- Τη Κοινοβουλευτική Συνέλευση των τουρκόφωνων χωρών (TURKPA) στο Μπακού.
- Το Διεθνή Οργανισμό Τουρκικού Πολιτισμού (TURKSOY) στην Άγκυρα.
- Τη Διεθνή Τουρκική Ακαδημία στο Νουρ-Σουλτάν.
- Το Ταμείο Τουρκικής Πολιτιστικής Κληρονομιάς.
- Το Κέντρο Νομαδικών Πολιτισμών στο Μπισκέκ.
- Το Τουρκικό Επιχειρηματικό Συμβούλιο στην Κωνσταντινούπολη.

Σε αντίθεση με πολλούς άλλους Διεθνείς Οργανισμούς, το Συμβούλιο παρουσιάζεται με την «ταμπέλα» της «οικογένειας» και «αδελφότητας», τονίζοντας τη διαφορά με τον δυτικό κόσμο. Ως εκ τούτου, οι δεσμοί μεταξύ των μελών έχουν τις ρίζες τους στην κοινή καταγωγή και το Ισλάμ, σίγουρα πιο συναισθηματικά στοιχεία από ό,τι στην περίπτωση των ενώσεων όπως η ΕΕ ή η Ευρασιατική Οικονομική Ένωση (Sabah, 2021).

Το 2021 διαμορφώθηκε από μέρους του Καζακστάν η ιδέα τα μέλη του Τουρκικού Συμβουλίου να αποκτήσουν κοινό ψηφιακό νόμισμα. Αυτή η πρόταση αποτελεί έκπληξη, δεδομένου ότι κάθε χώρα μέλος έχει το δικό της νόμισμα με σημαντικά ποσοστά διακύμανσης, η οποία εμποδίζει την εφαρμογή κοινών προγραμμάτων και οικονομικών σχεδίων πράγμα που οδήγησε στην υιοθέτηση του δολαρίου των ΗΠΑ ως νομίσματος κοινής αποδοχής για την χρηματοδότηση και υλοποίηση έργων μεγάλης κλίμακας (MFA, 2021).

Η υιοθέτηση ενός νέου ή υπάρχοντος κρυπτονομίσματος (π.χ. Stellar), είτε κεντρικού είτε αποκεντρωμένου, από όλα τα κράτη του Τουρκικού Συμβουλίου θα ενίσχυε την οικονομική συνεργασία μεταξύ των μελών και θα αναβάθμιζε τον

περιφερειακό και παγκόσμιο οικονομικό και όχι μόνο ρόλο του Τουρκικού Συμβουλίου. Η πρόταση αυτή είναι ακόμη υπό επεξεργασία και η υλοποίησή της αμφίβολη.

Εξετάζοντας όλα τα στοιχεία, μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι η Άγκυρα είναι η κύρια χώρα που ενδιαφέρεται για το Συμβούλιο επειδή παραμένει η μεγαλύτερη στρατιωτική, οικονομική και δημογραφική δύναμη στην περιοχή. Επιπλέον, ενισχύει την τουρκική επιρροή, καθώς η ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν αποτελεί πλέον στόχο για την Άγκυρα. Ωστόσο, από την οπτική γωνία των κρατών της Κεντρικής Ασίας, το Συμβούλιο φαίνεται να είναι περισσότερο ένα σχέδιο του Καζακστάν για να επεκταθεί έξω από τους γεωγραφικούς περιορισμούς της Κεντρικής Ασίας και του παρέχει μια εναλλακτική λύση απέναντι στην αυξημένη επιρροή της Μόσχας και του Πεκίνου. Ως εκ τούτου, τα κράτη της Κεντρικής Ασίας που ενισχύουν τους δεσμούς τους με την Τουρκία στοχεύουν στη διασφάλιση του σεβασμού των μουσουλμανικών αξιών και στην ανάπτυξη νέων συνεργασιών για την εξαγωγή φυσικού αερίου στο εξωτερικό, με την Τουρκία να αποτελεί την δυνητικά μεγαλύτερη και από άποψη εγγύτητας οικονομική αγορά (Cem I, 2020, 134-135). Το Τουρκικό Συμβούλιο φαίνεται έτσι να εκπροσωπεί την ποικιλία των συμφερόντων της περιοχής, με κάθε χώρα να έχει συμφέρον να προσχωρήσει σε αυτό.

Ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι το Τουρκικό Συμβούλιο προωθεί μια διαφορετική άποψη για το Ισλάμ, η οποία μπορεί να θεωρηθεί ως «μαλακό» Ισλάμ. Τα κράτη μέλη του Τουρκικού Συμβουλίου είναι λιγότερο φονταμενταλιστικά από τις χώρες της Μέσης Ανατολής και σε αυτά για παράδειγμα δεν υπάρχει απαγόρευση στην κατανάλωση αλκοόλ, ενώ πολλές οικογένειες είναι μονογονεϊκές. Αυτό είναι ένα κρίσιμο δεδομένο, καθώς θα μπορούσε να έχει αντίκτυπο στην πρακτική εφαρμογή του Ισλάμ μεταξύ των υποψήφιων νέων κρατών μελών, όπως το Αφγανιστάν. Ενώ οι δυτικοί οργανισμοί όπως η ΕΕ συχνά έρχονται σε αντιπαράθεση με τον μουσουλμανικό κόσμο (π.χ. σχέσεις Ιράν-Ηνωμένων Πολιτειών), το Τουρκικό Συμβούλιο μπορεί να παρουσιαστεί ως ένας καλύτερος τρόπος συνεργασίας με άλλες μουσουλμανικές χώρες, καθώς εκφράζει τη πιο ήπια εκδοχή του Ισλάμ .

Αν και έχει φιλοδοξίες, το Συμβούλιο παραμένει μια συμπληρωματική συμμαχία και δεν μπορεί να υποκαταστήσει τους οργανισμούς ασφαλείας (NATO για την Τουρκία και CSTO για τα κράτη της Κεντρικής Ασίας). Επιπλέον, ενώ ενισχύει τις οικονομικές εταιρικές σχέσεις, η Κίνα παραμένει ο κύριος παράγοντας στην Κεντρική Ασία και δεν

είναι δυνατό για το Συμβούλιο να γίνει εναλλακτική λύση στη σύναψη εμπορικών δεσμών με το Πεκίνο. Δεν μπορεί στην παρούσα φάση να ανταγωνιστεί την Κίνα. Το ίδιο ισχύει και για το Αζερμπαϊτζάν, ενώ η χώρα έχει λάβει υποστήριξη από τον μουσουλμανικό κόσμο στη σύγκρουση του Ναγκόρνο-Καραμπάχ¹², ο κύριος καταλύτης για τις αποφάσεις σχετικά με την έκβαση αυτής της σύγκρουσης παραμένει το Κρεμλίνο, καθώς η Ρωσία είναι μια πυρηνική υπερδύναμη με ισχυρή επιρροή στην περιοχή αγορά (Cem I, 2020, 134-135).

Ένας άλλος περιορισμός της συνεργασίας των μελών του Τουρκικού Συμβουλίου που μπορεί να αποτελέσει και μελλοντική πρόκληση είναι ότι το Πεκίνο μπορεί να θελήσει να ενισχύσει την ήπια ισχύ του στην Κεντρική Ασία τα επόμενα χρόνια. Μέχρι στιγμής, η Κίνα έχει αποδεχθεί το ρόλο της ως μιας απλής οικονομικής δύναμης για τις χώρες της περιοχής. Ωστόσο, το Πεκίνο αναμένεται να υιοθετήσει μια πιο ενεργή προσέγγιση ήπιας δύναμης στο μέλλον αυξάνοντας τις επενδύσεις του στην προώθηση του Κομφουκιανισμού και της κινεζικής γλώσσας σε όλο τον κόσμο, και περισσότερο στη γειτονιά του.

Το Τουρκικό Συμβούλιο έχει πραγματοποιήσει πολλά πολύτιμα έργα, ιδιαίτερα στον τομέα της εκπαίδευσης, και ενώ η δυναμική του παραμένει ουσιαστική, τα μέλη του Συμβουλίου πρέπει να διασφαλίσουν ότι θα συνεργαστεί με καλή πίστη με τα κινεζικά συμφέροντα στην Κεντρική Ασία και τη Μέση Ανατολή για να αποφευχθεί μια σύγκρουση μεταξύ τους.

Ουσιαστικά, το Τουρκικό Συμβούλιο είναι ένα πολύτιμο εργαλείο για την οικοδόμηση της τουρκικής θρησκευτικής προσέγγισης και της ήπιας δύναμης στην Κεντρική Ασία, αλλά η οικονομία και η εφαρμογή τεχνολογιών αιχμής είναι πιθανό να παραμείνουν στα χέρια της Κίνας, ενώ η Ρωσία και η Ευρασιατική Οικονομική Ένωση είναι συμπληρωματικές και μπορεί να συμβάλουν στην εμφάνιση μιας τριπολικής τάξης στην περιοχή.

¹² ο Ναγκόρνο Καραμπάχ («Ορεινό Καραμπάχ») είναι περιοχή στον Νότιο Καύκασο, που βρίσκεται μεταξύ των περιοχών του Κάτω Καραμπάχ και της Zangezur. Η περιοχή του Ναγκόρνο-Καραμπάχ, η οποία υπήρξε αυτόνομη περιοχή στα χρόνια της Σοβιετικής Ένωσης. Η περιοχή είναι αμφισβητούμενη, ενώ δεν είναι διεθνώς αναγνωρισμένη ως μέρος κάποιας εκ των αντίπαλων χωρών.

3.4 Η αντίληψη των χωρών της Κεντρικής Ασίας για την Τουρκία

Οι χώρες της Κεντρικής Ασίας προσπαθούν τα τελευταία χρόνια να αναπτύξουν τις διμερείς και πολυμερείς τους σχέσεις με τρίτες χώρες, με την Τουρκία να καταλαμβάνει πρωταγωνιστικό ρόλο στη δημιουργία στρατηγικής εταιρικής σχέσης με αυτές και η οποία κάνει χρήση όλων των διαθέσιμων μέσων και τρόπων για να επιτύχει την αύξηση της επιρροής της στους τουρκικούς και τουρκόφωνους λαούς της περιοχής. Ενώ απορρίπτουν την τουρκική ανάμειξη στις εσωτερικές τους υποθέσεις, τα κράτη της Κεντρικής Ασίας είναι πρόθυμα να εμβαθύνουν τις σχέσεις τους με την Τουρκία αγορά (Cem I, 2020, 134-135).

Τα εργαλεία και τα παραδείγματα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής έναντι της Κεντρικής Ασίας αναμορφώθηκαν κατά την εποχή της πολιτικής κυριαρχίας του Τ. Ερντογάν στην τουρκική πολιτική σκηνή, από το 2003 και εντεύθεν. Αυτές οι αλλαγές συμβαδίζουν με τον προσανατολισμό της Τουρκίας και της εξωτερικής πολιτικής της από τη Δύση προς την Ευρασία και έχουν επίσης συνδεθεί με τις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις της ίδιας της Τουρκίας (Efegil E, 2008, 52-54).

Υπάρχει μια σημαντική αλλαγή στην κατεύθυνση της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας από τη δεκαετία του 1990. Μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, η Άγκυρα υιοθέτησε έναν κοσμικό, εθνικιστικό και προστατευτικό λόγο αναφορικά με τα νεοσύστατα τουρκικά κράτη της Κεντρικής Ασίας, ενώ παράλληλα ταυτίστηκε με τον ρόλο του «μεγάλου αδερφού» και αγάλιασε τις παντουρκικές ιδέες ως την πολιτική που κληρονόμησε από την Οθωμανική αυτοκρατορία και η οποία εκείνη την περίοδο είχε σημαντικές προοπτικές αναβίωσης και εφαρμογής. Η Τουρκία ανέλαβε το ρόλο του καθοδηγητή για τους εθνοτικά και πολιτισμικά συγγενείς λαούς και τα «νεογέννητα» κράτη της *τουρκικής πατρίδας (έτσι θεωρείται για τους Τούρκους η Κεντρική Ασία)*, από όπου κατάγεται ο τουρκικός λαός, το τουρκικό έθνος. Ωστόσο, ο ενθουσιασμός κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990 μετατράπηκε σε απογοήτευση καθώς τα συμφέροντα της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το NATO παρέμειναν η προτεραιότητα της εξωτερικής πολιτικής. Επιπλέον, οι διεφθαρμένες πολιτικές ελίτ της περιοχής απέρριψαν την επέκταση της τουρκικής επιρροής.

Μετά την ανάδειξη του Αχμέτ Νταβούτογλου, πατέρα του Τουρκικού δόγματος του «*Στρατηγικού Βάθους*», ως νέου Τούρκου Υπουργού των Εξωτερικών το 2009, η

Τουρκία επέστρεψε στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας υπό τα νεο-οθωμανικά ιδεώδη, τα οποία υποστήριζαν τον μακροχρόνιο Παντουρκισμό και Πανισλαμισμό για την περιοχή. Ακόμη και μετά την πτώση του Νταβούτογλου και την απομάκρυνσή του από την κυβέρνηση το 2016, η κατεύθυνση και ο επίσημος λόγος της εξωτερικής πολιτικής παρέμειναν άθικτες. Με όπλο της τον Νεο-Οθωμανισμό και το Παντουρκισμό, η Τουρκία συμμετείχε σε έναν ανταγωνισμό επιρροής με τα Αραβικά κράτη του Κόλπου, του Ιράν, της Ρωσίας και της Κίνας. Αυτή η αντιπαλότητα και η πρόσφατη επάνοδος της Τουρκίας στην περιοχή έδειξαν ξεκάθαρα την πλήρη στροφή της Τουρκίας στην Ασία και στην αναμόρφωση των προτεραιοτήτων της ώστε αυτές να ανταποκρίνονται στην ασιατική της πολιτική. Αυτή η πρωτοβουλία της Τουρκίας για την δημιουργία της «Νέας Ασίας» όπως αναφέρει και το τουρκικό υπουργείο εξωτερικών στοχεύει στη βελτίωση των διακρατικών σχέσεων, της αύξησης των εμπορικών συναλλαγών, της συμμετοχής του τουρκικού ιδιωτικού τομέα και ιδιαίτερα του κατασκευαστικού σε σημαντικά έργα, της ακαδημαϊκής συνεργασίας και της αλληλεπίδρασης μεταξύ των λαών. Ουσιαστικά το όραμα για τη «Νέα Ασία» αποτελεί το σχέδιο της Τουρκίας για την περιοχή, το οποίο και προωθείται μέσω του Τουρκικού Συμβουλίου (Efegil E, 2008, 52-54).

Η πολιτική της Τουρκίας για την Κεντρική Ασία από τη δεκαετία του 1990 διαθέτει αποτελεσματικά και ισχυρά εργαλεία, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, την Τουρκική Υπηρεσία Συνεργασίας και Συντονισμού (TİKA), η υποστηριζόμενη από την κυβέρνηση εταιρεία στέγασης της Τουρκίας (TOKİ) και άλλοι ιδιώτες εργολάβοι, καθώς και οργανισμοί και ιδρύματα, όπως το Τουρκικό Συμβούλιο ή ο Διεθνής Οργανισμός Τουρκικού Πολιτισμού (TÜRKSOY). Επιπλέον, η Κεντρική Ασία είναι από τους μεγαλύτερους λήπτες της διμερούς επίσημης αναπτυξιακής βοήθειας της Τουρκίας για το 2020 (166,1 εκατομμύρια δολάρια), που είναι μεγαλύτερη από τη συνολική τουρκική βοήθεια προς την Αφρική (102,64 εκατομμύρια δολάρια) και μικρότερη από αυτή προς τα μουσουλμανικά κράτη της Ευρώπης (233,31 εκατομμύρια δολάρια). Η βοήθεια της Άγκυρας περιλαμβάνει χρηματική υποστήριξη για την υλοποίηση πολιτιστικών, εκπαιδευτικών, ακαδημαϊκών δράσεων καθώς επίσης και την δημιουργία υποδομών για τις χώρες αυτές παράλληλα με την παροχή και υγειονομικής βοήθειας όπου κριθεί απαραίτητο.

Ωστόσο, υπήρξε ένα θέμα που δημιούργησε σοβαρά προβλήματα σε διακρατικό επίπεδο: Η άνοδος και η δράση του Κινήματος Γκιουλέν ή της

«Τρομοκρατικής Οργάνωσης Γκιουλέν» (FETÖ) όπως την αποκαλεί η επίσημη τουρκική διπλωματία. Ξεκίνησε ως ισλαμιστικό αδελφικό κίνημα τη δεκαετία του 1980. Η οργάνωση κατάφερε να διεισδύσει στη συντριπτική πλειοψηφία των θεσμών της κυβέρνησης της Τουρκίας μέσω των υποστηρικτών της. Από την άλλη πλευρά, οι υποστηρικτές του Φετουλάχ Γκιουλέν ίδρυσαν πολλά σχολεία στην Κεντρική Ασία, καθώς και σε άλλες γειτονικές χώρες. Αυτά τα σχολεία θεωρήθηκαν κυρίως ως τα κέντρα διαμόρφωσης των νέων πολιτικών ελίτ που χαρακτηρίστηκαν ως «Χρυσή Γενιά» από τον ίδιο τον Φετουλάχ Γκιουλέν. Πολλοί στο Αζερμπαϊτζάν και την Κεντρική Ασία είχαν αποδεχθεί αυτά τα σχολεία και τα άλλα τουρκικά ιδρύματα ως εναλλακτική λύση στα ρωσικά σχολεία και στην διαιώνιση της ρωσικής επιρροής σε αυτά. Ωστόσο, ο πρωταρχικός στόχος των Γκιουλενιστών ήταν ο επανεξισλαμισμός αυτών των χωρών. Ως εκ τούτου, ορισμένες από αυτές τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες όταν βρέθηκαν στα πρόθυρα του εμφυλίου πολέμου (όπως το Τατζικιστάν) απαγόρευσαν τα σχολεία του Γκιουλέν, ακόμη και πριν η Τουρκία και ο πρόεδρος Τ. Ερντογάν έρθουν σε ρήξη μαζί του. Η εκπαιδευτική πολιτική αποτέλεσε ένα από τα σημεία τριβής μεταξύ του Ουζμπεκιστάν και της Τουρκίας του Τ. Ερντογάν ακόμη και πριν από την απόπειρα πραξικοπήματος του 2016, ενώ το καθεστώς του εκλιπόντος προέδρου Ισλάμ Καρίμοφ έκλεισε όλα τα τουρκικά λύκεια που συνδέονταν με τους Γκιουλενιστές και το ισλαμιστικό του κίνημα (Cem I, 2020, 134-135).

Μετά την απόπειρα πραξικοπήματος του 2016, τα διπλωματικά εργαλεία της Άγκυρας μετασχηματίστηκαν με δύο διαφορετικούς τρόπους. Πρώτον, μέσω του «Ιδρύματος Παιδείας» της (Maarif Vakfi) η Άγκυρα περιόρισε την επιρροή των Γκιουλενιστών στην Κεντρική Ασία. Δεύτερον, η προαναφερθείσα Τουρκική Υπηρεσία Συνεργασίας και Συντονισμού, ΤΙΚΑ, και άλλοι διακυβερνητικοί θεσμοί έχουν γίνει πιο σημαντικοί στην προσπάθεια επανατοποθέτησης της Τουρκίας και αύξησης της επιρροής της στη περιοχή

Η αντίληψη της Κεντρικής Ασίας και των κρατών της για την Τουρκία έχει επίσης εξελιχθεί παράλληλα με τις αλλαγές στην τουρκική εξωτερική πολιτική και την ισορροπία δυνάμεων στη κάθε χώρα. Η Άγκυρα έχει υιοθετήσει μια πιο επιθετική και παρεμβατική πολιτική σε πολλούς τομείς από το 2015, κατάσταση η οποία έχει γίνει αντιληπτή από το σύνολο των κρατών της Κεντρικής Ασίας. Από τη Λιβύη μέχρι την Ουκρανία, η τουρκική αμυντική βιομηχανία έχει προσελκύσει πολλούς πελάτες ενώ αξιοσημείωτη είναι η δράση του τουρκικού στρατού στις γειτονικές χώρες της Συρίας

και του Ιράκ. Ωστόσο, ορισμένα από τα τουρκόφωνα κράτη έχουν νιώσει άβολα με την αύξηση της τουρκικής επιρροής στον τουρκικό κόσμο και την επέμβαση της Τουρκίας στις εσωτερικές υποθέσεις αυτών των χωρών και προσπαθούν να περιορίσουν την επιρροή της χωρίς να διαρρήξουν τις σχέσεις του με την τουρκική ηγεσία (Efegil E, 2008, 52-54).

Αν και οι κυβερνήσεις της Κεντρικής Ασίας δεν έχουν εκφράσει δημόσια ανησυχία σχετικά με την αυξανόμενη στρατιωτική δραστηριότητα της Τουρκίας εκτός των συνόρων της, αυτές οι χώρες παρέμειναν ουδέτερες και αδιάφορες κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Πολέμου του Καραμπάχ (Σεπτέμβριος-Νοέμβριος 2020). Ενώ η Άγκυρα υποστήριξε ρητά το Μπακού στη μάχη του εναντίον της Αρμενίας, πολλά τουρκόφωνα κράτη κάλεσαν πολλές φορές τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές για μια ειρηνική και διπλωματική διευθέτηση της σύγκρουσης στο πλαίσιο της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών υπό την ηγεσία της Μόσχας. Παρά τις εκκλήσεις του Προέδρου Τ. Ερντογάν για δημόσια υποστήριξη, τα μέλη του Τουρκικού Συμβουλίου δεν στάθηκαν στο πλευρό του Αζερμπαϊτζάν κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης (Sabah, 2021). Το Τουρκμενιστάν, ειδικότερα, εκφράζει πλέον ανοιχτά την επιφυλακτικότητα του για την αυξανόμενη επιρροή της Τουρκίας στον τουρκικό κόσμο μετά τη νίκη του Αζερμπαϊτζάν στο Ναγκόρνο - Καραμπάχ.

Μαζί με το FETÖ, τα τουρκικά εκπαιδευτικά ιδρύματα θεωρούνται προβληματικά για τις κυβερνήσεις της Κεντρικής Ασίας, παρά τη σημαντική αποδοχή της τουρκικής εκπαίδευσης από τους πολίτες των χωρών τους. Μετά το Ουζμπεκιστάν, αρκετές χώρες περιόρισαν τη διείσδυση Γκιουλενιστών ή οποιασδήποτε άλλης τουρκικής επιρροής, για να προστατευτούν από τις απειλές του εξισλαμισμού, του ριζοσπαστισμού και του σοβινισμού. Η Τασκένδη εξακολουθεί να διστάζει να χαλαρώσει τα εκπαιδευτικά μέτρα που έχει υιοθετήσει, φοβούμενη μια τουρκική επανάκαμψη στη περιοχή. Τους τελευταίους μήνες του 2021, οι αρχές του Ουζμπεκιστάν έχουν ανακαλέσει εκατοντάδες μαθητές που σπουδάζουν σε τουλάχιστον τρία τουρκικά πανεπιστήμια και άλλα θρησκευτικά σχολεία της Τουρκίας. Άλλο ένα απροσδόκητο πλήγμα ήρθε από το Αζερμπαϊτζάν φέτος για την Τουρκία. Μετά τη νίκη του Καραμπάχ, το ακροδεξιό τουρκικό κόμμα «Γκρίζοι Λύκοι» υπέβαλε επίσημα το σχέδιό τους για τα εγκαίνια τουρκικού σχολείου στην περιοχή. Η κυβέρνηση του Αζερμπαϊτζάν αρχικά αρνήθηκε την πρωτοβουλία και στη συνέχεια την αποδέχθηκε με την προϋπόθεση ότι το σχολείο θα τεθεί υπό τον έλεγχο του Μπακού.

Η απόρριψη του τουρκικού εθνικιστικού και θρησκευτικού ριζοσπαστισμού από το Αζερμπαϊτζάν εντός των συνόρων του σημαίνει ότι ακόμη και μεταξύ του στενότερου συμμάχου της Τουρκίας στην περιοχή, μπορεί να υπάρχουν σημεία απόκλισης.

Μετά την απόπειρα πραξικοπήματος του 2016, οι τουρκικές πληροφοριακές επιχειρήσεις στην Κεντρική Ασία αποκάλυψαν τους ισχυρούς δεσμούς της FETÖ με το πολιτικό κατεστημένο χωρών της περιοχής. Παρά τη σημαντική υποστήριξη του Καζακστάν προς την Τουρκία για το θέμα του FETÖ, η Άγκυρα δυσκολεύεται να εξηγήσει και να υποστηρίξει τις παρούσες και τις πιθανές απειλές των Γκιουλενιστών στις πολιτικές ελίτ των άλλων κρατών της περιοχής. Το Κιργιστάν για παράδειγμα, αποτελεί μια ιδιαίτερη περίπτωση. Ο πρώην πρόεδρος της, Αλμαζμπέκ Αταμπάγιεφ, είχε στενούς δεσμούς με την οργάνωση και ήταν ένας από τους λίγους παγκόσμιους ηγέτες που αρνήθηκαν δημόσια την ανάμειξη του Γκιουλέν στην απόπειρα πραξικοπήματος στην Τουρκία το καλοκαίρι του 2016. Παρόλα αυτά, τον Ιούλιο του 2021 η Τουρκική Υπηρεσία Πληροφοριών (MIT) πραγματοποίησε μια αποστολή απαγωγής στο Μπισκék και έφερε τον Orhan İnandi - ανώτερο στέλεχος του κινήματος του Γκιουλέν στο Κιργιστάν - στην Τουρκία. Άλλα μέλη της οργάνωσης και Κιργίζοι πολίτες διαμαρτυρήθηκαν κατά της Τουρκίας για εβδομάδες, ενώ οι αρχές της Κιργιζίας διαμαρτυρήθηκαν για το περιστατικό ως παραβίαση της κυριαρχίας της χωρίς όμως να υπάρξει κάποια αντίδραση της Τουρκίας.

Οι ηγέτες των χωρών της Κεντρικής Ασίας, αντιλαμβάνονται περισσότερο την Τουρκία ως σημαντικό εμπορικό εταίρο και σε καμία περίπτωση δεν θα επιθυμούσαν την περαιτέρω τουρκική ανάμειξη στο εσωτερικό τους. Η αυταρχικότητα, η επιθετικότητα και οι παλινωδίες της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής έχουν απομακρύνει τα τουρκόφωνα κράτη της περιοχής από το αρχικό τους πρότυπο, την Τουρκική Δημοκρατία. Σήμερα τα κράτη αυτά επιδιώκουν να αναπτυχθούν ανεξάρτητα, να δημιουργήσουν κοινωνικές δομές σύγχρονες και σύμφωνες με τα δυτικά πρότυπα και σε καμία περίπτωση δεν θα ήθελαν κάτι παραπάνω από την Τουρκία πέρα από την αύξηση της σύσφιξης των εμπορικών τους σχέσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΤΟΥ ΕΡΝΤΟΓΑΝ ΚΑΙ Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΣΙΑ

4.1 Οι οικονομικές σχέσεις των χωρών της Κεντρικής Ασίας με την Τουρκία

Από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, η λεκάνη της Κασπίας και η Κεντρική Ασία έχουν κεντρίσει το ενδιαφέρον των Τούρκων ηγετών τόσο σε σχέση με τους ενεργειακούς πόρους όσο και τις πιθανές νέες αγορές για τις τουρκικές επιχειρήσεις. Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι η Τουρκία μέσα σε μια δεκαετία κατάφερε να γίνει μέλος των G-20, δηλαδή εντάσσεται στις είκοσι πλουσιότερες χώρες του κόσμου, η οποία σε συνδυασμό με την πληθυσμιακή ανάπτυξη και την διεύρυνση της καταναλωτικής της αγοράς έχει καταστεί περιφερειακός οικονομικός γίγαντας για τα κράτη της Κεντρικής Ασίας και όχι μόνο. Χάρη σε μια πολύ εντατική οικονομική διπλωματία και ένα πλέγμα πολυμερών διαπραγματεύσεων που πραγματοποιήθηκαν μεταξύ Τουρκίας, Αζερμπαϊτζάν, Ηνωμένων Πολιτειών, Γεωργίας και μεγάλων διεθνών πετρελαϊκών εταιρειών, ο αγωγός Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) τέθηκε σε λειτουργία το 2005 για τη μεταφορά αργού πετρελαίου από το κοιτάσμα Azeri-Chirag-Gunashli του Αζερμπαϊτζάν στις διεθνείς αγορές μέσω του τουρκικού τερματικού σταθμού του Τζεϊχάν. Αρχικά, ο αγωγός εξήγαγε μόνο πετρέλαιο από το Αζερμπαϊτζάν, και στη συνέχεια και το Καζακστάν άρχισε να εξάγει αργό πετρέλαιο από το κοιτάσμα Tengiz μέσω του BTC αγωγού με την παρότρυνση της Άγκυρας στα τέλη του 2008 και με σκοπό έτσι να καταστεί ο αγωγός σε γεωπολιτικό μέσω ενίσχυσης της ενεργειακής θέσης της Τουρκίας (Efezil E, 2008, 52-54). Το Τουρκμενιστάν ξεκίνησε τις εξαγωγές πετρελαίου του μέσω του αγωγού αυτού το 2010. Τα συμφέροντα της Τουρκίας στον ενεργειακό τομέα επεκτείνονται και στο φυσικό αέριο. Στα μέσα του 2018, οι πρόεδροι της Τουρκίας, της Γεωργίας και του Αζερμπαϊτζάν εγκαινίασαν από κοινού την έναρξη κατασκευής του αγωγού Trans-Atolian Natural Gas Pipeline (TANAP), ο οποίος πρόκειται να παραδίδει έξι δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα (bcm) φυσικού αερίου από τα κοιτάσματα του Αζερμπαϊτζάν στην Τουρκία ετησίως και επιπλέον δέκα δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα. ανά έτος σε διάφορους προορισμούς στην Ευρώπη μέσω Τουρκίας το 2023. Ο TANAP θα βοηθήσει έτσι την Τουρκία να πραγματοποιήσει τον στόχο της να γίνει κόμβος για τη μεταφορά φυσικού αερίου, καθώς και να διαφοροποιήσει τη δική της αποκλειστική εξάρτηση από τα κοιτάσματα της Ρωσίας και του Ιράν, καθιστώντας την άγκυρα περαιτέρω ανεξάρτητη στις διπλωματικές της ενέργειες στον ενεργειακό κλάδο και όχι μόνο.

Η Τουρκία έχει εκφράσει επίσης έντονο ενδιαφέρον για την οικονομική ανάπτυξη των χωρών της Κεντρικής Ασίας. Πράγματι, η Τουρκική Υπηρεσία Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΤΙΚΑ) άρχισε να λειτουργεί αμέσως μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και έχει υποστηρίξει διάφορες πρωτοβουλίες στην περιοχή, που δεν περιορίζονται σε έργα πολιτιστικής και αρχαιολογικής αξίας, αλλά επεκτείνονται και στον κλάδο των υποδομών των χωρών αυτών. Χάρη στις δραστηριότητες της ΤΙΚΑ στην Κεντρική Ασία, η Τουρκία απέκτησε πολύτιμη εμπειρία στον τομέα της παροχής διεθνούς αναπτυξιακής βοήθειας και η ΤΙΚΑ στη συνέχεια αξιοποίησε την εμπειρία της από τα κράτη της πρώην Σοβιετικής Ένωσης για να γίνει όργανο ενίσχυσης της συνεργασίας της Τουρκίας και με άλλες αναπτυσσόμενες χώρες κυρίως στην περιοχή της Αφρικής. Είναι χαρακτηριστικό, ότι τα χρόνια μετά το πραξικόπημα του 2016, η αναπτυξιακή βοήθεια της Τουρκίας κατευθύνεται κατά προτεραιότητα στην Βοσνία-Ερζεγοβίνη, την Αλβανία, τη Βόρεια Μακεδονία και φυσικά στα μουσουλμανικά και όχι μόνο κράτη της υποσαχάριας Αφρικής (Efegil E, 2008, 61-64).

Αν και οι εμπορικές και οικονομικές σχέσεις των κρατών αυτών με την Ευρώπη είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένες, οι οικονομικές σχέσεις της Τουρκίας με την Κεντρική Ασία είναι επίσης αρκετά δυναμικές και πολύπλευρες. Το πιο σημαντικό, είναι ότι η Τουρκία είναι ένας πολύτιμος εμπορικός εταίρος για τις χώρες αυτές που προσπαθούν να ενισχύσουν τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας τους, με την έννοια ότι η πλειονότητα των τουρκικών εταιρειών στην Κεντρική Ασία είναι μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ) που εξυπηρετούν παράλληλα την ενίσχυση των ανθρώπινων σχέσεων και δεσμών του τουρκικού λαού με τους συγγενείς λαούς της περιοχής. Εκτός από τις ΜΜΕ, ο τουρκικός κατασκευαστικός τομέας διατηρεί σημαντική οικονομική παρουσία στην Κεντρική Ασία. Μετά την ανεξαρτησία τους, οι χώρες της Κεντρικής Ασίας χρειάστηκαν σημαντικές βελτιώσεις των υποδομών τους και μεγάλες τουρκικές κατασκευαστικές εταιρείες αναδείχθηκαν σε κρίσιμους παίκτες στην ανάπτυξη του κατασκευαστικού τομέα σε ολόκληρη την περιοχή. Ιδιαίτερα, σε ότι αφορά τον όγκο του εμπορίου με την Τουρκία, το Καζακστάν και το Ουζμπεκιστάν αξίζουν ιδιαίτερης προσοχής. Η αξία των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ Τουρκίας και Καζακστάν ανήλθε στα δύο κόμμα δύο (2,2) δισεκατομμύρια δολάρια το 2017, με τα έργα τουρκικών κατασκευαστικών εταιρειών που δραστηριοποιούνται στο Καζακστάν να ξεπερνούν τα είκοσι ένα (21) δισεκατομμύρια δολάρια. Επιπλέον, οι Τούρκοι επιχειρηματίες έχουν συμβάλει στην ανάπτυξη του Καζακστάν από τις πρώτες μέρες της ανεξαρτησίας του και σήμερα

υπάρχουν περίπου εξακόσιες (600) τουρκικές εταιρείες εγγεγραμμένες στα εμπορικά και βιομηχανικά επιμελητήρια του Καζακστάν.

Το εμπόριο μεταξύ Τουρκίας και Ουζμπεκιστάν αυξάνεται σταθερά από τη δεκαετία του 2000 και θα μπορούσε ενδεχομένως να παρουσιάσει σημαντική ανάπτυξη λαμβάνοντας υπόψη κανείς την αξιοσημείωτη βελτίωση των διμερών σχέσεων από το 2016 και μετά. Ο όγκος του εμπορίου ανήλθε σε περίπου 1,7 δισεκατομμύρια δολάρια το 2015, με τις επενδύσεις των τουρκικών εταιρειών να ξεπερνούν το ένα (1) δισεκατομμύριο δολάρια. Πράγματι, πεντακόσιες δεκαεννιά (519) εταιρείες τουρκικών συμφερόντων φέρεται να είναι εγγεγραμμένες στα εμπορικά και βιομηχανικά επιμελητήρια του Ουζμπεκιστάν, και οι οποίες δραστηριοποιούνται στην παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων, τον τουριστικό κλάδο, τα φαρμακευτικά προϊόντα, τη μεταποίηση (π.χ. οικοδομικά υλικά και πλαστικά) και στον τομέα των υπηρεσιών (MFA, 2021).

4.2 Οι πολιτιστικοί και εκπαιδευτικοί δεσμοί Κεντρικής Ασίας και Τουρκίας.

Στον εκπαιδευτικό και πολιτιστικό τομέα, η Τουρκία έχει επιδιώξει διάφορες πρωτοβουλίες για την ενίσχυση των σχέσεων με τις δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας. Το πιο σημαντικό, ίσως, ήταν η ενθάρρυνση της Τουρκίας να εγκαταλείψουν το κυριλλικό αλφάβητο υπέρ ενός λατινικού αλφαβήτου (M. Fergus, W. Palace, K. White, & B. McKillop, 2011, 150-151). Το Ουζμπεκιστάν, το Αζερμπαϊτζάν και το Τουρκμενιστάν υιοθέτησαν σχετικά νωρίς το αλφάβητο με βάση τα λατινικά, ενώ το Καζακστάν ενέκρινε πρόσφατα (2019) προεδρικό διάταγμα για ένα νέο αλφάβητο με βάση τα λατινικά. Έχοντας μετατοπιστεί από το αραβικό στο λατινικό αλφάβητο από την δεύτερη δεκαετία του 20ου αιώνα, η Τουρκία παρείχε τεχνική βοήθεια για αυτή τη μεταρρύθμιση και λειτούργησε ως παράδειγμα για παρόμοιες αλλαγές στην Κεντρική Ασία. Υπό την επίβλεψη του Συλλόγου Τουρκικών Γλωσσών και του Υπουργείου Πολιτισμού, αρκετές επιτροπές στην Τουρκία διαμόρφωσαν και πρότειναν ένα νέο «κοινό τουρκικό αλφάβητο» στα μετασοβιετικά κράτη. Αν και το Ουζμπεκιστάν, το Αζερμπαϊτζάν και το Τουρκμενιστάν δεν υιοθέτησαν αυτήν ακριβώς την παραλλαγή, τα αντίστοιχα αλφάβητά τους ήταν στην πραγματικότητα αρκετά κοντά στο προτεινόμενο κοινό αλφάβητο. Σε κάθε περίπτωση, η μεταρρύθμιση του αλφαβήτου στην Κεντρική Ασία ήταν μια επιτυχία για την Τουρκία, στο βαθμό που αυτές οι

μεταρρυθμίσεις έχουν διευκολύνει την αποτελεσματικότερη επικοινωνία με τους λαούς της περιοχής.

Προκειμένου να προωθήσει και να ενισχύσει τους πολιτιστικούς δεσμούς με την Κεντρική Ασία, η Τουρκία πρωτοστάτησε στη δημιουργία του Διεθνούς Οργανισμού Τουρκικού Πολιτισμού (TURKSOY). Ιδρύθηκε το 1993 από το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν, το Κιργιστάν, το Ουζμπεκιστάν, το Τουρκμενιστάν και την Τουρκία. Η TURKSOY είναι ουσιαστικά ένα τουρκικό ισοδύναμο της UNESCO. Έχει πραγματοποιήσει μια σειρά από δραστηριότητες για την ενίσχυση των πολιτιστικών δεσμών μεταξύ των τουρκικών πληθυσμών της Ευρασίας και την προώθηση του τουρκικού πολιτισμού ευρύτερα στην παγκόσμια σκηνή. Ο οργανισμός αυτός έχει συνεργαστεί με διάφορα υπουργεία, δήμους και ιδιωτικούς οργανισμούς και ως εκ τούτου έχει καλλιεργήσει μια σχέση αμοιβαίας κατανόησης μεταξύ της Τουρκίας και της Κεντρικής Ασίας. Για παράδειγμα ο Τούρκος ποιητής Nazim Hikmet ήταν ένας από τους λίγους που με την δράση τους ενίσχυσαν τους πολιτιστικούς δεσμούς μεταξύ Τουρκίας και Κεντρικής Ασίας κατά τη σοβιετική περίοδο και επιπλέον, εκτός από τις πρωτοβουλίες της TURKSOY, η Τουρκία έχει σημειώσει αξιοσημείωτη επιτυχία στον τομέα της εκπαίδευσης. Πράγματι, μέσω διαφόρων εκπαιδευτικών προγραμμάτων και της ίδρυσης τουρκικών σχολείων στην Κεντρική Ασία, η Τουρκία έχει έμμεσα δημιουργήσει μια νέα γενιά τοπικών επιχειρηματικών και πολιτικών ελίτ ικανών να ενισχύσουν τους δεσμούς της με την περιοχή. Συγκεκριμένα, η Τουρκία έκανε σημαντικά βήματα μέσω προγραμμάτων υποτροφιών για να φιλοξενήσει φοιτητές από την Κεντρική Ασία στην Τουρκία και το αντίθετο να στείλει Τούρκους φοιτητές να σπουδάσουν στην Κεντρική Ασία και προχώρησε στην ίδρυση σχολείων και πανεπιστημίων στην περιοχή που κρίνονται ως πολύ καλά για την ποιότητα της διδασκαλίας τους και το παρεχόμενο εκπαιδευτικό τους πρόγραμμα (M. Fergus, W. Palace, K. White, & B. McKillop, 2011, 153-154).

Αμέσως μετά το τέλος της Σοβιετικής Ένωσης, το Υπουργείο Παιδείας της Τουρκίας διαμόρφωσε ένα πολύ φιλόδοξο πρόγραμμα που ονομάστηκε «Big Student Project». Στόχος του προγράμματος ήταν να απλοποιήσει τη διαδικασία υποβολής αιτήσεων και εγγραφής σε τουρκικά πανεπιστήμια για φοιτητές της Κεντρικής Ασίας. Χιλιάδες φοιτητές από την Κεντρική Ασία και το Αζερμπαϊτζάν έλαβαν στη συνέχεια υποτροφίες για σπουδές σε διάφορα τουρκικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η υλοποίηση αυτού του προγράμματος ήταν εξαιρετικά περίπλοκη και όχι πάντα

ικανοποιητική. Για παράδειγμα, οι κάτοικοι της Κεντρικής Ασίας δυσκολεύονταν μερικές φορές να προσαρμοστούν στον δυτικότροπο κατά βάση τρόπο ζωής στην Τουρκία και να ενσωματωθούν στην τουρκική κουλτούρα, και από εκπαιδευτική άποψη το επίπεδο των υποτροφιών ήταν σε ορισμένες περιπτώσεις ανεπαρκές. Σε γενικές γραμμές, ωστόσο, το πρόγραμμα επέτρεψε σε χιλιάδες μαθητές της Κεντρικής Ασίας να λάβουν γνώση από πρώτο χέρι για το πια είναι η Τουρκία.

Παράλληλα με το «Big Student Project», η Τουρκία ενθάρρυνε χιλιάδες Τούρκους φοιτητές να συνεχίσουν τις σπουδές τους στην Κεντρική Ασία. Το Υπουργείο Παιδείας έφτασε στο σημείο να ενσωματώσει στο σύστημά του τα τοπικά πανεπιστήμια, πράγμα που σημαίνει ότι τα πτυχία που αποκτήθηκαν στην Κεντρική Ασία έλαβαν επίσημη αναγνώριση στην Τουρκία. Αντίστοιχα, χιλιάδες Τούρκοι μαθητές έμαθαν γλώσσες της Κεντρικής Ασίας, ακόμη και ρωσικά, και η εμπειρία τους από πρώτο χέρι στην Κεντρική Ασία ενίσχυσε επίσης τις σχέσεις της Τουρκίας με την περιοχή.

Όσον αφορά τα τουρκικά εκπαιδευτικά ιδρύματα στην Κεντρική Ασία, θα πρέπει να υπογραμμίσουμε τον ρόλο δύο δημόσιων πανεπιστημίων που ιδρύθηκαν από την Άγκυρα στο Καζακστάν και την Κιργιζία. Το πρώτο δημόσιο τουρκικό πανεπιστήμιο που άρχισε να λειτουργεί στην Κεντρική Ασία ήταν ο Ahmet Yesevi, που βρίσκεται στο Καζακστάν με παραρτήματα στο Shymkent και στο Kentau. Η επιλογή του ονόματος και της τοποθεσίας στο Τουρκιστάν δεν ήταν τυχαία. Πράγματι, στην αρχική τους προσπάθεια να προκαλέσουν ένα αίσθημα αδελφοσύνης με την Κεντρική Ασία στις αρχές της δεκαετίας του 1990, οι Τούρκοι πολιτικοί χρησιμοποίησαν την πνευματική φιγούρα του Ahmet Yesevi (1093-1166), ο οποίος έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη ενός ισλαμικού μυστικισμού που ήταν κοινός τόσο στην Κεντρική Ασία όσο και στην Ανατολία. Στο μαυσωλείο του Yesevi στο Τουρκιστάν, το πανεπιστήμιο έχει εκπαιδεύσει ένα μεγάλο αριθμό φοιτητών απ' όλο το Καζακστάν και συνεχίζει να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στις διμερείς σχέσεις της Τουρκίας με τη χώρα αυτή. Με παρόμοιο τρόπο, η Τουρκία δημιούργησε το Πανεπιστήμιο Manas στο Κιργιστάν το 1995. Το όνομα του πανεπιστημίου παραπέμπει στο Έπος του Manas, ένα σημαντικό λογοτεχνικό έργο που περιγράφει τα κατορθώματα μιας σημαντικής προσωπικότητας που καθόρισε την ιστορία και την εθνική ταυτότητα της Κιργιζίας. Αυτό το πανεπιστήμιο είναι από τα καλύτερα της χώρας και συναγωνίζεται τόσο με το Αμερικανικό Πανεπιστήμιο της Κεντρικής Ασίας όσο και με το Κιργιζο-Ρωσικό Σλαβικό Πανεπιστήμιο για την ακαδημαϊκή υπεροχή.

Οι επιτυχίες της Τουρκίας είναι ακόμη πιο ορατές στον τομέα της θρησκευτικής συνεργασίας. Παρά την ενθάρρυνση της Δύσης να εξάγει το κοσμικό μοντέλο μετάβασης της Τουρκίας στην Κεντρική Ασία τη δεκαετία του 1990, οι πρωτοβουλίες της Τουρκίας στον τομέα της θρησκείας δεν έδωσαν ακριβώς έμφαση στην κοσμική εμπειρία της χώρας. Αντίθετα, η Τουρκία εξήγαγε το όραμά της για το Ισλάμ στην περιοχή και έχει αναδειχθεί ως κρίσιμος παίκτης στην αναμόρφωση του Ισλάμ στη μετασοβιετική σφαίρα. Υπό αυτή την έννοια, η Τουρκία έχει ανταγωνιστεί με επιτυχία άλλες ισλαμικές χώρες όπως το Ιράν και η Σαουδική Αραβία, και δυνητικά απέτρεψε την εξάπλωση πιο φονταμενταλιστικών στελεχών του Ισλάμ στην περιοχή.

4.3 Η Κεντρική Ασία και η θρησκευτική επιρροή της Τουρκίας σε αυτή.

Η θρησκευτική πολιτική της Τουρκίας είναι πολύπλευρη και έχει προωθηθεί από μια σειρά δημόσιων και ιδιωτικών παραγόντων και πρωτοβουλιών. Ο κύριος δημόσιος θεσμός πίσω από την τουρκική θρησκευτική πολιτική στη μετασοβιετική περίοδο είναι το *Diyanet İşleri Başkanlığı* (Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων, *Diyanet*). Το *Diyanet*, το οποίο ουσιαστικά λειτουργεί ως Υπουργείο Θρησκευμάτων, ήταν παραδοσιακά δευτερεύων παράγοντας στην τουρκική εξωτερική πολιτική. Το *Diyanet* διατηρεί παρουσία στην Κεντρική Ασία μέσω της εκπαίδευσης, της κατασκευής τζαμιών και της διανομής εγχειριδίων θρησκευτικού περιεχομένου. Στον τομέα της εκπαίδευσης, το *Diyanet* έχει φιλοξενήσει εκατοντάδες φοιτητές από την Κεντρική Ασία στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου του Μαρμαρά, παρέχοντάς τους υποτροφίες και υψηλό επίπεδο θρησκευτικής εκπαίδευσης. Ομοίως, το *Diyanet* έχει ιδρύσει αρκετές θεολογικές σχολές στην Κεντρική Ασία. Οι σχολές ιδρύθηκαν στο Ασγκαμπάτ, το Ος (Κιργιστάν), το Σίμκεντ και το Μπακού και έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση των τοπικών θρησκευτικών στελεχών (P. Kubicek, 1997, 77).

Παράλληλα αρκετά τζαμιά έχουν ανακαινιστεί ή κατασκευαστεί με την υποστήριξη του *Diyanet*. Στο Κιργιστάν, το *Diyanet* χρηματοδότησε την κατασκευή του Κεντρικού Τζαμιού του Μπισκέκ του Ιμάμ Σαραχσί. Ο Πρόεδρος Ερντογάν παρευρέθηκε στα εγκαίνιά του το 2018 και σήμερα αποτελεί το μεγαλύτερο τόπιο λατρείας της Κεντρικής Ασίας. Στο Ασγκαμπάτ, η πολιτική του *Diyanet* είχε ως αποτέλεσμα την κατασκευή ενός από τα μεγαλύτερα τζαμιά του Τουρκμενιστάν. Τέλος, το *Diyanet* έχει διανείμει άφθονες ποσότητες θρησκευτικών εγχειριδίων σε τοπικές γλώσσες για να παρέχει στους κατοίκους της Κεντρικής Ασίας καλύτερη πρόσβαση στην ισλαμική εκπαίδευση.

Ως αποτέλεσμα αυτής της πολυεπίπεδης στρατηγικής, το Diyanet έχει διαδώσει με επιτυχία μια τουρκική παραλλαγή του Ισλάμ στην Κεντρική Ασία, η οποία είναι αγκιστρωμένη ακριβώς στη νομική σχολή των Hanafi και στις διδασκαλίες του al-Maturidi (Winrow, Gareth M, 1996).

Το Diyanet δεν είναι ο μόνος δρώντας που συνέβαλε στη διάχυση του Χαλαφιστικού Σουνιτισμού στην περιοχή. Οι τουρκικές μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ) έπαιξαν επίσης κρίσιμο ρόλο. Αυτή η ιστορική θρησκευτική σύνδεση έχει οδηγήσει στην ανάδειξη των πολλών ομοιοτήτων των διαφόρων παραλλαγών του Ισλάμ στην Ανατολία και την Κεντρική Ασία, ιδιαίτερα στο κομμάτι του σουφισμού. Πράγματι, το πολύ διάσημο θρησκευτικό τάγμα Naqshbandiyah, το οποίο δραστηριοποιείται στην Τουρκία από τον Μεσαίωνα, προέρχεται από το σημερινό Ουζμπεκιστάν. Μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, εκπρόσωποι αυτού του τάγματος ταξίδευαν συχνά σε όλη την Ευρασία και την Ινδική Υποήπειρο για να υποστηρίξουν διαφορετικούς κλάδους Naqshbandiya, με μόνη περίοδο περιορισμού της δράσης τους τη σοβιετική εποχή. Από τη δεκαετία του 1990, ωστόσο, οι συνδέσεις μεταξύ των θρησκευτικών κέντρων της Κεντρικής Ασίας και των διαφόρων κέντρων διδασκαλίας του τάγματος Naqshbandiyah παγκοσμίως ενισχύθηκαν και πάλι. Το πιο σημαντικό τουρκικό παράρτημα Naqshbandiyah που δραστηριοποιείται στην Κεντρική Ασία είναι αυτό του Osman Nuri Topbaş. Με την υποστήριξη ενός θρησκευτικού ιδρύματος της Τουρκίας (Aziz Mahmud Hüdayi Vakfi), οι εκπρόσωποί του ίδρυσαν μικρά πολιτιστικά και θρησκευτικά κέντρα που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην αναβίωση του Ισλάμ σε ολόκληρη την Κεντρική Ασία. Αυτή η κοινότητα δραστηριοποιήθηκε ιδιαίτερα σε διάφορες πόλεις του Καζακστάν, όπου οι πρωτοβουλίες της κυμαίνονται από την ανθρωπιστική βοήθεια έως την σχολική εκπαίδευση και τη θρησκευτική εκπαίδευση των νέων πνευματικών ηγετών του (Winrow, Gareth M, 1996).

Ομοίως, ένα τουρκικό τάγμα Naqshbandiya υπό την πνευματική καθοδήγηση του Süleyman Hilmi Tunahan έχει αναπτύξει έντονο ενδιαφέρον για την Κεντρική Ασία. Γνωστό για τα μαθήματα Κορανίου στην Τουρκία, το τάγμα του Tunahan έδινε πάντα προτεραιότητα στη βελτίωση της γνώσης των αραβικών για να διευκολύνεται η ανάγνωση του Κορανίου, το οποίο θεωρούν ως βασική προϋπόθεση για να είσαι αληθινός μουσουλμάνος. Χρηματοδοτώντας νέες ευκαιρίες για ανάπτυξη στα κράτη της Κεντρικής Ασίας, η κοινότητα του Tunahan δραστηριοποιήθηκε ιδιαίτερα στο Καζακστάν και το Κιργιστάν, όπου ίδρυσε αρκετά μικρά θρησκευτικά παραρτήματα και

εκπαίδευσε νέους ιμάμηδες που δραστηριοποιούνται τώρα σε διάφορα μέρη της Ευρασίας.

Τέλος, οι οπαδοί του Said Nursi κατέχουν εξίσου εξέχουσα θέση μεταξύ των τουρκικών πνευματικών ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στην Κεντρική Ασία. Αυτή η θρησκευτική κοινότητα έχει διάφορους κλάδους που ειδικεύονται σε διάφορες δραστηριότητες, όπως εκπαίδευση, φιλανθρωπικές πρωτοβουλίες και τεχνολογική έρευνα. Στην Κεντρική Ασία, οι οπαδοί του Νουρσί –ιδίως ομάδες που συνδέονται με τους Μουσταφά Σουνγκούρ και Μεχμέτ Κουτλουάρ– έχουν ιδρύσει αρκετά άτυπα θρησκευτικά παραρτήματα.

Συνοπτικά, οι θρησκευτικές δραστηριότητες της Τουρκίας στην Κεντρική Ασία είχαν δύο επιπτώσεις. Από την επίσημη σκοπιά, η Τουρκία έχει χρησιμοποιήσει το Ισλάμ ως μέσο εξωτερικής πολιτικής για να ενισχύσει τις διμερείς σχέσεις της με τα περιφερειακά κράτη. Εξάλλου, χάρη στη πολυπαραγοντική στρατηγική της Τουρκίας, οι τουρκικές ΜΚΟ έχουν συμβάλει στην ανάπτυξη ενός μετριοπαθούς Ισλάμ στην περιοχή. Οι πολιτικές, εκπαιδευτικές, θρησκευτικές και οικονομικές πρωτοβουλίες έναντι των κρατών της Κεντρικής Ασίας έχουν ενισχύσει τον ρόλο της Τουρκίας σε μια περιοχή όπου η τουρκική επιρροή ήταν σχεδόν εντελώς απύσχα για το μεγαλύτερο μέρος του 20ου αι. Πιο πρόσφατα, δύο σημαντικές εξελίξεις θα μπορούσαν να έχουν σημαντικές συνέπειες για τον ρόλο της Τουρκίας στην Κεντρική Ασία, με πρώτη τη ξαφνική βελτίωση των διμερών σχέσεων μεταξύ Τουρκίας και Ουζμπεκιστάν και δεύτερη τις αρνητικές συνέπειες από την σύγκρουση του δικτύου του Γκιουλέν με τον Τ. Ερντογάν στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας όπου το δίκτυο του FETO είχε και έχει αναπτύξει αξιοσημείωτη δράση.

4.4 Η ενίσχυση της παρουσίας της Τουρκίας στην περιοχή στα χρόνια διακυβέρνησης του ΑΚΡ

Η υποστήριξη της Τουρκίας προς το Αζερμπαϊτζάν στον τελευταίο του πόλεμο με την Αρμενία θα μπορούσε να είχε λάβει μεγαλύτερες προεκτάσεις και να οδηγούσε σε ανάφλεξη όλη την περιοχή. Ευτυχώς κάτι τέτοιο δεν συνέβη, με την Τουρκία να χρησιμοποιεί τη γεωγραφική θέση του Αζερμπαϊτζάν ως εφαλτήριο για να φτάσει στην Κεντρική Ασία. Αν και η Κίνα και η Ρωσία φαίνονται οι Μεγάλες Δυνάμεις στην περιοχή που διαδραματίζουν σπουδαίο ρόλο, η Τουρκία αξιοποιώντας ένα πλέγμα δράσεων που βρίσκονται στην «σφαίρα» των πολιτικών ήπιας ισχύος που ήδη έχουμε

περιγράψει σε προηγούμενα κεφάλαια, μαζί με την προθυμία των κρατών της Κεντρικής Ασίας να διαφοροποιήσουν τις εξωτερικές τους σχέσεις από την συνεχή επιρροή της Μόσχας και του Πεκίνου έχει καταφέρει να διευρύνει την παρουσία της στην περιοχή και σε πολλές περιπτώσεις να καταστεί και ρυθμιστικός παράγοντας (Winrow, Gareth M, 1996).

Η Τουρκία μετά την άνοδο του κόμματος του προέδρου Τ. Ερντογάν του ΑΚΡ στην εξουσία το 2002 επέδειξε μια σημαντική στροφή στην εξωτερική της πολιτική με άξονα την στροφή προς τα όμορα γι' αυτή κράτη της Κεντρικής Ασίας (Aras, Bülent, Hakan F, 2009, 145-149). Η οικονομική άνοδος της Κίνας και η αυξανόμενη γεωπολιτική βαρύτητα της οδήγησαν πολλά ευρασιατικά κράτη να αναβαθμίσουν τις εξωτερικές τους πολιτικές. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε όλη την διάρκεια των ετών από το 1990 μέχρι το 2000, το μονοπώλιο στην περιοχή το είχε η Ρωσία και η Τουρκία. Με το μεγάλο επενδυτικό της πρόγραμμα για το Δρόμο του Μεταξιού η Κίνα έχει βάλει γερές βάσεις στην περιοχή. Το βλέμμα ανατολικά έχει γίνει ο νέος κανόνας, με το Ιράν και τη Ρωσία να είναι ίσως τα πιο εξέχοντα παραδείγματα μαζί και με την Κίνα. Αν και η Τουρκία σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να ανταγωνιστεί τα προαναφερόμενα κράτη, έχει προχωρήσει σε αξιοσημείωτα βήματα συγχώνευσης των κεντροασιατικών πολιτικών της με τις γενικότερες γεωπολιτικές της επιδιώξεις. Η Άγκυρα επιδιώκει να επεκτείνει την εμβέλειά της ανατολικότερα στην Κεντρική Ασία, με την ελπίδα να σχηματίσει συμμαχία με τις άλλες τουρκόφωνες χώρες: Καζακστάν, Ουζμπεκιστάν, Κιργιζία και Τουρκμενιστάν.

Οι προσπάθειες επέκτασης της τουρκικής επιρροής προς τα ανατολικά ξεκινά από τα 114 χιλιόμετρα σύνορα με τη Γεωργία, η οποία παρέχει την πιο σταθερή χερσαία οδό στην Τουρκία προς την Κασπία Θάλασσα και την Κεντρική Ασία. Η Γεωργία και το Αζερμπαϊτζάν λειτουργούν ως εφελτήριο για την Τουρκία όσον αφορά τη διείσδυση στις τουρκόφωνες δημοκρατίες. Το σκεπτικό της Τουρκίας για την ανάπτυξη του διαδρόμου του Νοτίου Καυκάσου (Μεσαίος Διάδρομος) καθορίζεται από τη γεωγραφία και πολλά έχουν επιτευχθεί στην κατεύθυνση αυτή μέχρι στιγμής. Το 2017, ο Πρόεδρος του Αζερμπαϊτζάν İlham Aliyev φιλοξένησε τον Τούρκο Πρόεδρο Τ.Ερντογάν, καθώς και τον τότε πρωθυπουργό της Γεωργίας Giorgi Kvirikashvili, σε μια τελετή έναρξης κίνησης του πρώτου τρένου στον σύγχρονο σιδηρόδρομο Μπακού-Τιφλίδα-Καρς (BTK), ο οποίος εκτείνεται από την Κασπία και το θαλάσσιο λιμένα Alat προς την πόλη Καρς στην ανατολική Τουρκία (Cem I, 2020, 134-135).

Αυτό το έργο βελτίωσε σημαντικά την συνδεσιμότητα της περιοχής του Νοτίου Καυκάσου και κατ' επέκταση της Κεντρικής Ασίας με την Τουρκία, φέρνοντάς την σε ακόμη στενότερη επαφή με τα κράτη της περιοχής. Το έργο ανοίγει έναν σιδηροδρομικό διάδρομο που δυνητικά συνδέει την Κεντρική Ασία με τις ευρωπαϊκές αγορές μέσω του Νοτίου Καυκάσου και θεωρείται εξαιρετικά κρίσιμης σημασίας για την ανάπτυξη των κρατών όλης της περιοχής. Ο στόχος της αύξησης των δυνατοτήτων σύνδεσης με την Κεντρική Ασία αντικατοπτρίζεται επίσης στις σκιαγραφημένες προθέσεις πίσω από την κατασκευή του λιμανιού στο Alat, ένα από τα μεγαλύτερα λιμάνια στην περιοχή της Κασπίας Θάλασσας.

Οι σιδηροδρομικές διαδρομές συμπληρώνονται περαιτέρω από συνδέσεις ενεργειακών αγωγών. Η ευρύτερη φιλοδοξία της Τουρκίας να καταστεί ενεργειακός κόμβος για την ευρύτερη περιοχή συνδυάζεται με τη φιλοδοξία της να προσεγγίσει τα κράτη της Κεντρικής Ασίας. Ο αγωγός Trans-Anatolian Natural Gas, ο Trans-Adriatic Pipeline και ο South Caucasus Pipeline έχουν τη δυνατότητα να μεταφέρουν φυσικό αέριο πέρα από την Κασπία Θάλασσα στην Ευρώπη, για την οποία η απεμπλοκή από την απόλυτη εξάρτηση του ρωσικού αερίου αποτελεί κεντρικό στόχο (Cem I, 2020, 134-135).

Η προσέγγιση της Τουρκίας στην Κεντρική Ασία υπαγορεύεται επίσης από τις ενεργειακές της ανάγκες. Αν και σημαντικά ευρήματα φυσικού αερίου στη Μαύρη Θάλασσα ανακοινώθηκαν από τον Τούρκο Πρόεδρο το 2020, η χώρα εξακολουθεί να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις εξωτερικές πηγές ενέργειας. Η τουρκική αγορά είναι μία από της μεγαλύτερες και ταχέως αναπτυσσόμενες της Ασίας και οι ενεργειακές της ανάγκες όλο και μεγαλώνουν, αναγκάζοντας την Άγκυρα να προβαίνει σε μεγάλες εισαγωγές από την ρωσική και ιρανική αγορά, πράγμα που μεγαλώνει την εξάρτησή της και δεν διαφοροποιεί τις ενεργειακές της επιλογές (Cem I, 2020, 134-135). Ως εκ τούτου, η εύρεση νέων πηγών ενέργειας και η διασφάλιση ότι ούτε η Ρωσία ούτε το Ιράν έχουν το μονοπώλιο στους διαδρόμους μεταφοράς ενέργειας αποτελεί μείζον γεωπολιτικό μέλημα για την Τουρκία.

Ο Μεσαίος Διάδρομος προορίζεται επίσης να συμπληρώσει τη πρωτοβουλία Belt and Road (ο Δρόμος του Μεταξιού) του Πεκίνου. Τον Νοέμβριο του 2015, η Άγκυρα και το Πεκίνο υπέγραψαν μνημόνιο κατανόησης για την ευθυγράμμιση της Πρωτοβουλίας του Δρόμου του Μεταξιού και του Μεσαίου Διαδρόμου στη Σύνοδο

Κορυφής της G20 στην Αττάλεια. Έχει σημειωθεί κάποια περαιτέρω πρόοδος από τότε: Το 2019, η Κίνα επέκτεινε τη συμφωνία ανταλλαγής νομισμάτων με την Τουρκία, παρέχοντας επιπλέον μεταφορά μετρητών 1 δισεκατομμυρίου δολαρίων στην Άγκυρα. Επιπλέον, ο αριθμός των κινεζικών εμπορευματοκιβωτίων που μεταφέρθηκαν μέσω της Κασπίας Θάλασσας και του Trans-Caspian Corridor αυξήθηκε κατά 111% το 2019 σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος. Στις 19 Δεκεμβρίου 2020, το πρώτο εμπορευματικό τρένο μεταφέροντας φορτίο από την Τουρκία στην Κίνα μέσω του Διακασπιακού Διαδρόμου ολοκλήρωσε το ιστορικό του ταξίδι. Επιπλέον, στα τέλη του 2020, εκτελέστηκαν δρομολόγια τραίνων από την Τουρκία στην Κίνα και πίσω χρησιμοποιώντας τη διαδρομή BTK για πρώτη φορά.

Ο Δεύτερος Πόλεμος του Καραμπάχ ενίσχυσε περαιτέρω το ενδιαφέρον της Τουρκίας για την ευρύτερη περιοχή της Κεντρικής Ασίας (Sabah, 2021). Ενώ η υποστήριξη της Τουρκίας προς το Αζερμπαϊτζάν θα μπορούσε να εξηγηθεί από το γεγονός ότι το Μπακού έγινε ο μεγαλύτερος προμηθευτής φυσικού αερίου της Άγκυρας το 2019-2020, η Τουρκία θεωρεί επίσης το Αζερμπαϊτζάν ως εφελτήριο για την υλοποίηση της πολιτικής της για την περιοχή. Μόλις δύο μήνες μετά την εκχειρία του Νοεμβρίου του 2020 στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ, η Τουρκία υπέγραψε μια νέα εμπορική συμφωνία με το Αζερμπαϊτζάν. Η Τουρκία βλέπει επίσης οφέλη στη συμφωνία του Ιανουαρίου του 2021 που έκανε με το Τουρκμενιστάν, η οποία στοχεύει στην από κοινού ανάπτυξη του κοιτάσματος φυσικού αερίου Dostluk (Φιλία) κάτω από την Κασπία Θάλασσα. Επιπλέον, η Τουρκία φιλοξένησε πρόσφατα μια τριμερή συνάντηση με τη συμμετοχή των υπουργών Εξωτερικών του Αζερμπαϊτζάν και του Τουρκμενιστάν στις 23 Φεβρουαρίου 2021. Το ενδιαφέρον της Τουρκίας για κοινή εξερεύνηση και ανάπτυξη υδρογονανθράκων με τις δύο χώρες επεσήμανε πρόσφατα και ο υπουργός Εξωτερικών Μεβλούτ Τσαβούσογλου, ο οποίος είπε ότι στο εγγύς μέλλον θα πραγματοποιηθούν τριμερείς συναντήσεις και Σύνοδοι Κορυφής μεταξύ των χωρών αυτών για να συντονιστούν περαιτέρω οι δράσεις τους στον ενεργειακό τομέα. Η πρόοδος στην υλοποίηση εξόρυξης από το κοιτάσμα του Dostluk θα μπορούσε ενδεχομένως να αφαιρέσει ένα σημαντικό εμπόδιο στην υλοποίηση του πολυδιαφημισμένου έργου Trans-Caspian Pipeline, επιτρέποντας στο φυσικό αέριο να ρέει μέσω του Νότιου Καυκάσου προς την Ευρώπη. Αυτό είναι ένα ζήτημα όπου τα συμφέροντα της Ρωσίας και του Ιράν ευθυγραμμίζονται με τις φιλοδοξίες της Τουρκίας,

καθώς και οι δύο βλέπουν το Τουρκμενιστάν ως ανταγωνιστή στην ευρωπαϊκή αγορά φυσικού αερίου.

Ένα άλλο αποτέλεσμα του πολέμου είναι η δημιουργία του διαδρόμου Nakhchivan. Σύμφωνα με τη συμφωνία κατάπαυσης του πυρός της 10ης Νοεμβρίου 2020, αυτός θα συνδέσει το θύλακα του Αζερμπαϊτζάν, το Ναχτσιβάν, μέσω της Αρμενίας με το ίδιο το Αζερμπαϊτζάν. Αυτό θα παρέχει στην Τουρκία έναν άμεσο διάδρομο προς τη λεκάνη της Κασπίας και, όπως έχουν προτείνει Τούρκοι αναλυτές, θα μπορούσε επίσης να χρησιμοποιηθεί από τους Κινέζους.

Η προσέγγιση και η πολιτική της Τουρκίας στην Κεντρική Ασία έχει ενισχυθεί μέσω επίσημων επισκέψεων οι οποίες ήδη ήταν πυκνές για το έτος 2021. Από τις 6 έως τις 9 Μαρτίου 2021, ο υπουργός εξωτερικών επισκέφθηκε το Ουζμπεκιστάν, το Τουρκμενιστάν και την Κιργιζία. Η Τουρκία σε αυτές τις επισκέψεις δεν στόχευσε απλά στην περαιτέρω ενίσχυση των διμερών σχέσεων με τις χώρες της περιοχής αλλά κυρίως στο να προωθήσει τα παραγόμενα από την τουρκική πολεμική βιομηχανία οπτικά συστήματα τα οποία είχαν προσφατά χρησιμοποιηθεί στον πόλεμο του Καραμπάχ. Επιπλέον, η Άγκυρα συνεργάζεται με το Ουζμπεκιστάν για την υπογραφή μιας προτιμησιακής εμπορικής συμφωνίας και μιας συμφωνίας ελεύθερου εμπορίου. Σε μια σχετική κίνηση, η Άγκυρα επανέφερε πρόσφατα μια πρότασή της για μια περιφερειακή εμπορική συμφωνία κατά τη διάρκεια τηλεδιάσκεψης του Τουρκικού Συμβουλίου στις 4 Μαρτίου 2021.

Η οικονομική παρουσία της Τουρκίας στην περιοχή παραμένει όμως περιορισμένη. Η Κίνα και η Ρωσία επισκιάζουν τις εμπορικές της πρωτοβουλίες (η Τουρκία δεν είναι σημαντικός εμπορικός εταίρος για καμία από τις χώρες της περιοχής, εκτός από το Τουρκμενιστάν). Ωστόσο, η Τουρκία στοχεύει να οικοδομήσει μια οικονομική και πολιτιστική βάση συνεργασίας, η οποία περιλαμβάνει τη δημιουργία μιας κοινής αγοράς για αγαθά, επενδύσεις, εργασία και υπηρεσίες έως το 2026–2028.

Οι πρόσφατες κινήσεις της Τουρκίας βασίζονται σε μια δεκαετία προσπαθειών – αν και κατά καιρούς με πιασμένους – για την ενίσχυση των δεσμών με την Κεντρική Ασία. Η Άγκυρα δημιούργησε την Τουρκική Υπηρεσία Συνεργασίας και Συντονισμού (ΤΙΚΑ) το 1991 για να αυξήσει τους πολιτιστικούς και οικονομικούς δεσμούς, καθώς και το Τουρκικό Συμβούλιο όπως ήδη έχουμε αναφέρει, το 2009.

Παρά αυτή την ώθηση που δίνουν οι ενέργειές της για εκ νέου εμπλοκή της στην περιοχή, η Άγκυρα αντιμετωπίζει επίσης σημαντικά εμπόδια. Οι σχέσεις με την Κίνα είναι η κρίσιμη παράμετρος. Παρά τις πολυάριθμες προσπάθειες της Κίνας να δημιουργήσει ισχυρότερους δεσμούς με την Τουρκία – συμπεριλαμβανομένων των επενδύσεων στη βιομηχανία, την ενέργεια, τις μεταφορές και τις τηλεπικοινωνίες – σημαντικές συμφωνίες μεταξύ τους δεν έχουν υλοποιηθεί ακόμη. Η πρόοδος έχει σταματήσει στις κινεζικές προσπάθειες για τον εκσυγχρονισμό του σιδηροδρομικού δικτύου της Τουρκίας, καθώς και στις διαπραγματεύσεις για έναν τρίτο πυρηνικό σταθμό ηλεκτροπαραγωγής στην Τουρκία. Είναι πιθανό η Άγκυρα να διστάζει να προσφέρει προσοδοφόρα συμβόλαια σε κινεζικές εταιρείες που τις βλέπει ως ανταγωνιστές (Wheeler, 2013, 99-107).

Οι σχέσεις με το Πεκίνο έχουν σημασία καθώς συνδέονται με την προσπάθεια της Άγκυρας να δημιουργήσει καλύτερες συγκοινωνιακές και οικονομικές συνδέσεις με την Κεντρική Ασία, όπου η Κίνα είναι οικονομικά κυρίαρχη. Τα τελευταία τρία χρόνια, η Τουρκία αύξησε τους τελωνειακούς δασμούς και τις ποσοστώσεις εισαγωγής, που επηρέασαν άμεσα την Κίνα περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη χώρα.

Ενώ η Κίνα και η Ρωσία φαίνονται οι μεγάλοι παίχτες στην περιοχή, η Τουρκία έχει σημαντική επιρροή στον πολιτιστικό τομέα και θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί την επιθυμία των κρατών της Κεντρικής Ασίας να διαφοροποιήσουν τις εξωτερικές τους σχέσεις μακριά από την συνεχή επιρροή της Μόσχας και του Πεκίνου. Η εξάρτηση από τις δύο δυνάμεις έχει προκαλέσει κατά καιρούς προβλήματα. Επιπλέον, το Κιργιστάν και το Τουρκμενιστάν έχουν ανάγκη από τις χρηματικές μεταβιβάσεις, ως αναπτυξιακή βοήθεια που τους παρέχει η Άγκυρα, αυξάνοντας τις δυνατότητες οικονομικής διεύθυνσης της Τουρκίας.

Ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο του οράματος της Τουρκίας για τη λεκάνη της Κασπίας και την Κεντρική Ασία είναι ότι ταιριάζει με τη στρατηγική της Δύσης απέναντι στη Ρωσία για την περιοχή αυτή. Αυτό δημιουργεί τη δυνατότητα συνεργασίας μεταξύ Τουρκίας και Δύσης. Και οι δύο ενδιαφέρονται να λάβουν αέριο από το Τουρκμενιστάν και να σπάσουν τη «γεωγραφική φυλακή» της Κεντρικής Ασίας για να μετριάσουν την εξάρτησή τους από τη ρωσική αγορά και την συνεχιζόμενη και αυξανόμενη παρουσία της Κίνας. Η Τουρκία και η Δύση έχουν παρόμοιες, αν όχι πανομοιότυπες, γεωπολιτικές φιλοδοξίες: προώθηση συγκεκριμένων ενεργειακών και εμπορικών

διαδρόμων μεταξύ Ανατολής-Δύσης σε αντίθεση με τους παραδοσιακούς διαδρόμους Ανατολής-Δύσης που προωθούνται από τη Ρωσία και του εκτεταμένου επενδυτικού προγράμματος της Κίνας που στόχο έχει την δική της ισχυρή παρουσία στην περιοχή. Η προβολή ισχύος της Τουρκίας στην Κεντρική Ασία θα συνεχίσει να επισκιάζεται από τις κινεζικές και ρωσικές προσπάθειες αύξησης της επιρροής τους. Παρόλα αυτά, οι πρόσφατες κινήσεις της Άγκυρας σηματοδοτούν μια πιο σθεναρή τουρκική πολιτική απέναντι στην περιοχή που έλειπε από το πρόσφατο παρελθόν (Cem I, 2020, 134-135).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Κεντρική Ασία είναι ένας καινούργιος γεωπολιτικός χώρος που δημιουργήθηκε τα τελευταία τριάντα χρόνια, ως αποτέλεσμα της κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης το 1990, ο οποίος παρουσιάζει στις μέρες μας ένα έντονο γεωπολιτικό ενδιαφέρον εξαιτίας της ύπαρξης σημαντικών ενεργειακών πόρων από τους οποίους η Δύση και περισσότερο τα ευρωπαϊκά κράτη προσδοκούν να εξασφαλίσουν την απαραίτητη διαφοροποίηση από την εξάρτηση από το ρωσικό αέριο.

Αν και η Κεντρική Ασία θεωρείται περιοχή, οι παραδοσιακές ανησυχίες που δημιουργούνται για την έννοια της ασφάλειας των κρατών της, όπως οι διακρατικοί ανταγωνισμοί και το προκύπτον δίλημμα ασφάλειας, εφαρμόζονται μόνο εν μέρει στο πλαίσιο της Κεντρικής Ασίας, η οποία μπορεί να θεωρηθεί ως μη δομημένος περιφερειακός σχηματισμός ή «οιονεί σύμπλεγμα ασφαλείας». Μια τέτοια κατάσταση δημιουργεί προκλήσεις ασφαλείας που συνδέονται με την έλλειψη συντονισμού μεταξύ των χωρών της Κεντρικής Ασίας.

Οι κύριες απειλές και προκλήσεις στις χώρες της Κεντρικής Ασίας είναι κατά κύριο λόγο «εσωτερικής» φύσης που είναι άμεση συνέπεια του αδύναμου κρατικού τους μηχανισμού. Όπως και σε άλλα εύθραυστα κράτη, οι προκλήσεις, πρώτα απ' όλα, σχετίζονται με ζητήματα εθνικής ταυτότητας και ομοιογένειας στο εσωτερικό των κρατών. Η απουσία εθνικής ενότητας και οι θεσμικές αδυναμίες στις χώρες της Κεντρικής Ασίας αποτελούν ισχυρές εσωτερικές προκλήσεις και μπορούν να θέσουν σε άμεσο κίνδυνο τα πολιτικά τους συστήματα και την πολιτική επιβίωση αυτών αφού είναι γνωστό ότι «Οι μακροπρόθεσμες στρατηγικές ασφάλειας του πολιτικού συστήματος στις χώρες αυτές υποκαθιστούν τις μακροπρόθεσμες πολιτικές οικοδόμησης κράτους». Το αναδυόμενο δίλημμα της ασφάλειας περιορίζει τα περιθώρια ελιγμών του κράτους στον τομέα των εσωτερικών και κοινωνικών πολιτικών που στοχεύουν στη διασφάλιση της εθνικής ασφάλειας. Για τα καθεστώτα της Κεντρικής Ασίας η επιβίωση τους και η διαιώνιση της πολιτικής τους κυριαρχίας έρχεται σε πρώτο «πλάνο» ακόμη και από την εξασφάλιση της εσωτερικής ενότητας.

Μετά τις αρχικές απογοητεύσεις στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η τουρκική εξωτερική πολιτική έναντι της Κεντρικής Ασίας γνώρισε πολλές επιτυχίες χάρη στον επαναπροσανατολισμό της προς πιο ρεαλιστικούς στόχους πολιτικής. Πράγματι, αμέσως μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, οι Τούρκοι υπεύθυνοι χάραξης

πολιτικής είδαν την περιοχή μέσα από το πρίσμα της ανάγκης για διεύρυνση της τουρκικής επιρροής στην γεωπολιτική «γειτονιά» της χώρας τους και έτσι επανάφεραν την ιδεολογία του παντουρκισμού. Αν και ιστορικά αληθές, αυτό το ρομαντικό όραμα δεν αντικατόπτριζε τον μετασχηματισμό των εθνικών ταυτοτήτων που είχε συμβεί στην Κεντρική Ασία κατά τη σοβιετική περίοδο. Αν και σέβονταν και δεν ξέχασαν την καταγωγή τους, οι κάτοικοι της Κεντρικής Ασίας είχαν προσκολληθεί σημαντικά περισσότερο στην ανάγκη δημιουργίας μιας δικής τους εθνικής ταυτότητας, της εθνικής ταυτότητας του ανεξάρτητου Ουζμπεκιστάν, Καζακστάν, Κιργιζιστάν και Τουρκμενιστάν. Μόλις η Άγκυρα αναγνώρισε την πραγματικότητα και άρχισε να σέβεται αυτές τις εθνικές ταυτότητες, οι πολιτικές της στην περιοχή έγιναν πολύ πιο αποδεκτές.

Εξάλλου, λόγω του επισφαλούς διεθνούς και περιφερειακού πλαισίου, η Τουρκία θα δώσει σίγουρα μεγαλύτερη προσοχή στην πολιτική της για την Κεντρική Ασία τα επόμενα χρόνια. Η τελματωμένη προσπάθεια ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ και η γενική επιδείνωση των σχέσεων της με τους δυτικούς εταίρους θα μπορούσαν να δώσουν ακόμη περισσότερη ώθηση σε αυτή τη διαδικασία. Ομοίως, οι συνεχιζόμενη ένταση στη Μέση Ανατολή με την τουρκική επεμβατικότητα τόσο στην Συρία όσο και στο Ιράκ επηρεάζουν αρνητικά την εικόνα της Τουρκίας και τις συνεργασίες της στην περιοχή αναγκάζοντας την Άγκυρα να επιδιώξει στενότερες σχέσεις με τα κράτη της Κεντρικής Ασίας. Τέλος, αυτή η εμβάθυνση των διμερών σχέσεων θα μπορούσε να λάβει σιωπηρή υποστήριξη και από τη Ρωσία, λαμβάνοντας υπόψη τη συνεχιζόμενη προσέγγιση της Άγκυρας με τη Μόσχα τα τελευταία χρόνια.

Με την ανάπτυξη των εμπορικών σχέσεων και με τα επενδυτικά πλάνα της Τουρκίας σε χώρες όπως το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν, το Ουζμπεκιστάν και το Τουρκμενιστάν, πέτυχε να κερδίσει μια βάση, οικονομική κατά κύριο λόγο, στο μαλακό υπογάστριο της Ρωσίας, με το Κρεμλίνο να αποδέχεται πρόθυμα αυτή τη νέα κατάσταση χωρίς όμως να μειώνει την προσοχή του για την περιοχή. Για την Ρωσία η Κεντρική Ασία αποτελεί ένα γεωγραφικό χώρο, που ουσιαστικά είναι προέκταση της ίδιας της κρατικής της οντότητας. Η Ρωσία σε κάθε περίπτωση είναι έτοιμη να περιορίσει την δράση της Τουρκίας, και έχει τα μέσα να το κάνει αυτό σε περίπτωση που απειληθούν τα συμφέροντά της στην περιοχή.

Η άνοδος και η ενίσχυση της παρουσίας της Κίνας στην περιοχή, έχει δημιουργήσει πολλά προβλήματα τόσο στην Ρωσία όσο και στην Τουρκία. Το πρόγραμμα «μαμούθ» για τον «Δρόμο του Μεταξιού» είναι ίσως η μεγαλύτερη πρόκληση που έχουν και οι δύο να αντιμετωπίσουν, καθώς μέσω αυτού η Κίνα σκοπεύει να αυξήσει με γεωμετρικό ρυθμό την παρουσία της στην περιοχή. Η Κίνα ήδη έχει συμβάλει αποφασιστικά στην άνοδο του επιπέδου των υποδομών των χωρών της περιοχής, ενώ τα κινεζικά καταναλωτικά αγαθά έχουν κατακλίσει τις αγορές των κρατών αυτών, δίνοντας τις περισσότερες φορές σε αυτή (Κίνα) την πρώτη θέση στο εμπορικό ισοζύγιο έναντι της Τουρκίας και της Ρωσίας. Την τελευταία δεκαετία η εξωτερική πολιτική της Κίνας στοχεύει και στην ενίσχυση της κινεζικής γλώσσας και της εκμάθησής αυτής με σκοπό τον εκτοπισμό της Τουρκίας, η οποία επίσης έχει πετύχει πολλά στον τομέα αυτό στις χώρες της περιοχής.

Στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 2010, οι χώρες της Κεντρικής Ασίας αναθεώρησαν την εξωτερική τους πολιτική, κυρίως λόγω των γεωπολιτικών αλλαγών στην Ασία που έλαβαν χώρα με την άνοδο του ρόλου της Κίνας στην περιοχή. Επιπλέον, η αποχώρηση των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ από το Αφγανιστάν δημιούργησε ένα κενό ισχύος και αύξησε τον κίνδυνο αστάθειας στην Κεντρική Ασία. Σε αυτόν τον πολυπολικό κόσμο, αυτές οι χώρες έχουν βρεθεί στο επίκεντρο ενός νέου μεγάλου παιχνιδιού (Cagartay S, 2016). Καθώς το Πεκίνο διατηρεί την οικονομική, στρατιωτική και πολιτική κυριαρχία του στην περιοχή, τα κράτη της Κεντρικής Ασίας προσπαθούν να δημιουργήσουν στενές σχέσεις με μεσαίες δυνάμεις, όπως το Ισραήλ, το Πακιστάν ή η Τουρκία για να εξισορροπήσουν την εξάρτησή τους αυτή. Η Τουρκία αυξάνει το οικονομικό και στρατιωτικό της βάρος στην Κεντρική Ασία τα τελευταία δέκα χρόνια. Ο ανταγωνισμός της Τουρκίας με τη Ρωσία στον Νότιο Καύκασο, τη Συρία και την Ουκρανία ενισχύει την εικόνα της ως εναλλακτικού εταίρου για αυτές τις χώρες. Επιπλέον, η αύξηση του εθνικισμού στην Κεντρική Ασία συμβάλλει επίσης σε αυτή τη νέα κατάσταση. Το Καζακιστάν και το Ουζμπεκιστάν έχουν ήδη αναφερθεί στην Τουρκία αποκαλώντας αυτή «στρατηγικό εταίρο». Η πρωτοβουλία του νέου προέδρου του Ουζμπεκιστάν Shavkat Mirziyoyev «Νέο Ουζμπεκιστάν – Τρίτη Αναγέννηση» είναι ένα εντυπωσιακό παράδειγμα. Κάποτε η χώρα κρατούσε ουδέτερη ως και εχθρική στάση προς την Τουρκία, ενώ τώρα έχει αναπτύξει υπερβολικά στενές σχέσεις μαζί της. Καθώς το Ουζμπεκιστάν έγινε το πέμπτο κράτος-μέλος του Τουρκικού

Συμβουλίου το 2019, με τον τρόπο αυτό οι αρχές του Ουζμπεκιστάν επιβεβαίωσαν ότι ακολουθούν την Άγκυρα ως πρότυπο.

Η αυξανόμενη Ρωσοφοβία και Σινοφοβία στην Κεντρική Ασία αναγκάζει επίσης τα κράτη να λάβουν μέτρα σε πολιτιστικό και εκπαιδευτικό επίπεδο για να υπερασπιστούν την κοινή τουρκική κληρονομιά τους. Καθώς η ρωσική γλώσσα χάνει το καθεστώς υπεροχής της στην περιοχή, το Καζακστάν και το Ουζμπεκιστάν προετοιμάζονται για μια αλλαγή αλφαβήτου μέσα στη δεκαετία του 2020. Η οικονομική επιρροή της Κίνας και οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο Χιτζιανγκ έχουν αυξήσει τα αντικινεζικά αισθήματα στην περιοχή. Κατά συνέπεια, οι στενές σχέσεις με την Τουρκία ή ακόμη και ο παντουρκισμός είναι μια βολική εναλλακτική λύση στη ρωσική και σοβιετική κληρονομιά και σε μια πιθανή κινεζική κυριαρχία.

Υπό αυτές τις συνθήκες, η στρατηγική εταιρική σχέση με την Άγκυρα καθίσταται κρίσιμη. Για παράδειγμα η Τουρκία έχει μια άκρως θετική εικόνα στον δημόσιο βίο της περιοχής. Το Ουζμπεκιστάν έχει συμμετάσχει σε κοινές στρατιωτικές επιχειρήσεις με την Τουρκία αμέσως μετά την κατάκτηση του Αφγανιστάν από τους Ταλιμπάν. Ακόμη και το καθεστώς του Τουρκμενιστάν δεν μπόρεσε να μείνει αδιάφορο μπροστά στην ποικιλία προϊόντων που του προσέφερε προς πώληση η τουρκική αμυντική βιομηχανία: Ένα τουρκικής κατασκευής Bayraktar TB2 UAV παρουσιάστηκε στο τουρκμενικό κοινό κατά τη διάρκεια της τελετής για την 30ή επέτειο της ανεξαρτησίας. Το Τουρκμενιστάν επίσης ετοιμάζεται να ενταχθεί επιτέλους στο Τουρκικό Συμβούλιο εντός του 2021.

Οι πρόσφατες εσωτερικές πολιτικές διεργασίες στην Τουρκία θα έχουν άμεσο και έμμεσο αντίκτυπο στην Κεντρική Ασία. Πρώτον, η Τουρκία θα θέτει όλο και περισσότερο τον «παράγοντα Γκιουλέν» στην ατζέντα των διμερών σχέσεων με την Κιργιζία και το Καζακστάν. Δεύτερον, εν όψει μιας πιθανής πολιτικής αστάθειας στην Τουρκία στις προεδρικές εκλογές του 2023, ιδιαίτερη ανησυχία για τις χώρες της περιοχής είναι οι κίνδυνοι που συνδέονται με την επιστροφή μαχητών της Κεντρικής Ασίας μέσω του εδάφους της Τουρκίας οι οποίοι είχαν πολεμήσει στο πλευρό του Ισλαμικού Κράτους. Τρίτον, μια περαιτέρω εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ Μόσχας και Άγκυρας μπορεί να γίνει ένα σημαντικό στάδιο για την ενίσχυση της επιρροής της Άγκυρας στην περιοχή, μακροπρόθεσμα. Επί του παρόντος, και οι δύο χώρες είναι βασικοί στρατηγικοί και οικονομικοί εταίροι για τις χώρες της Κεντρικής Ασίας. Μαζί με

αυτό, οι κίνδυνοι που σχετίζονται με την αποσταθεροποίηση του Αφγανιστάν και οι προοπτικές ένταξης της Τουρκίας στην κινεζική πρωτοβουλία της «Οικονομικής Ζώνης του Δρόμου του Μεταξιού» θα τροφοδοτήσουν το ενδιαφέρον της Άγκυρας να επεκτείνει τη συνεργασία με χώρες της Κεντρικής Ασίας στα έργα μεταφορών και υποδομών. Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη την ενεργό εμπλοκή της Τουρκίας στις υποθέσεις της Μέσης Ανατολής και τον μετασχηματισμό της ΕΕ, του βασικού εμπορικού της εταίρου, ο ρόλος της Άγκυρας στις διαδικασίες της Κεντρικής Ασίας στο άμεσο μέλλον θα παραμείνει περιορισμένος (Cagartay S, 2016).

Τα περισσότερα κράτη της περιοχής προσδοκούν την στήριξη της Τουρκίας για να αποκτήσουν ένα πιο ενεργό ρόλο στην περιοχή τους. Είναι γεγονός πως η Τουρκία παρά τις κακές σχέσεις που διατηρεί με την Δύση, παραμένει η μόνη χώρα μέλος του NATO στην περιοχή, η οποία παράλληλα απολαμβάνει και σημαντικά οφέλη από την τελωνειακή της σύνδεση με τα κράτη-μέλη της ΕΕ. Αυτό αποτελεί ένα ισχυρό κίνητρο για τις χώρες αυτές που βλέπουν την Τουρκία ως εν δυνάμει «πύλη» για τις ευρωπαϊκές αγορές. Ουσιαστικά προσδοκούν να κερδίσουν περισσότερα οικονομικά οφέλη ώστε να βελτιωθούν οι προοπτικές ανάπτυξής τους.

Η Τουρκία ήδη από την δεκαετία του 1990, είχε επιχειρήσει μέσα από πολιτιστικούς, εκπαιδευτικούς και θρησκευτικούς διαύλους επιρροής να αυξήσει το «αποτύπωμά» της στις χώρες της περιοχής. Οι πολιτικές ήπιες ισχύος της Τουρκίας δεν απέδωσαν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, αν και ενισχύθηκαν οι δεσμοί με τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες. Πλέον, οι λαοί της περιοχής αντιλαμβάνονται την τουρκική τους καταγωγή ως ένα χαρακτηριστικό της εθνικής τους και πολιτιστικής τους ταυτότητας που σε καμία περίπτωση δεν είναι το πρωτεύων όπως θα επιθυμούσε και θα ήθελε η Άγκυρα. Επίσης, από τις αρχές του 2010, σε πολλές χώρες της περιοχής δεν γίνεται ανεκτή η θρησκευτική επιρροή της Τουρκίας και τα τοπικά καθεστώτα λαμβάνουν συνεχώς μέτρα για τον περιορισμό της επιρροής αυτής.

Η θεσμοποίηση των σχέσεων των κρατών της Κεντρικής Ασίας με την Τουρκία είναι ίσως το σημαντικότερο από όλα τα δεδομένα των μεταξύ τους σχέσεων καθώς προσδίδει βάθος και συνέχεια στην τουρκική παρουσία στην περιοχή και αυξάνει το γεωπολιτικό αποτύπωμα της Άγκυρας. Το Τουρκικό Συμβούλιο λειτουργεί ως μέσω προβολής της τουρκικής ισχύος και δύναμης, ενώ παράλληλα δρα εξισοροπητικά απέναντι στην Ρωσία και την Κίνα. Οι περαιτέρω ενίσχυση των σχέσεων των κρατών

του Συμβουλίου είναι σε οποιονδήποτε τομέα πολιτικής είναι σίγουρο ότι δεν θα αφήσει αδιάφορους τους άλλους δύο βασικούς δρώντες, την Ρωσία και την Κίνα.

Βιβλιογραφία

Έντυπη

-Ηλίας Ι. Κουσκουβέλης Θεωρία Διεθνών Σχέσεων στον Ψυχρό Πόλεμο, Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική, Αθήνα, Β΄ Έκδοση, Ποιότητα, 2007.

-Ηλίας Ι. Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2010.

-Amin, Tahir. "World Orders in Theory and Practice of International Relations: Implications for Pakistan", *Margalla Papers*, 2009.

-Aras, Bülent, and Hakan Fidan. "Turkey and Eurasia: Frontiers of a new geographic imagination." *New Perspectives on Turkey* 40, 2009.

-Balcer, Adam. "Between Energy and Soft Pan-Turkism: Turkey and the Turkic Republics." *Turkish Policy Quarterly*, vol. 11. NO 2. 2013.

-Balci, B. "Turkey Lowers Its Sights on Central Asian Reform". *World Politics Review*, 13 June 2013.

-Banuazizi Ali and Weiner Myron. *The New Geopolitics of Central Asia and its Borderlands*. I.B. TAURIS, 2014.

-Baylis, John, Steve Smith, and Patricia Owens. *The globalization of world politics: an introduction to international relations*. Oxford University Press, 2013. "China's Central Asia Problem", *International Crisis Group*, 2013.

-Bal İdris, Turkey's Relations with the West and the Turkic Republics: Rise and Fall of the Turkish Model, Aldershot, Ashgate Publications, 2000.

-Bal İdris, "Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası İçin Türk Cumhuriyetlerinin Önemi", in İdris Bal, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası, İstanbul: Alfa Publications: 237-344, 2001.

-Cem Ismail, "Turkey: Setting Sail to the 21st Century", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol. 2, No. 3, 2020.

-Cem Ismail, "Turkish Foreign Policy: Opening New Horizons for Turkey at the Beginning of a New Millennium", *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 1, No. 1, 2002.

-ÇAKAR, Nezih, "A Strategic Overview of Turkey", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol. III, No. 2, 1999.

-ÇAMAN, Efe, "Kafkasya ve Orta Asya'da Türkiye'nin Yeni Bölgesel Politikası: Dış Politikanın Yönelim Sorunsalı", *Avrasya Dosyası*, Vol. 12, No. 1, pp.185-214, 2006.

- Davutoglu A. Τουρκικές δημοκρατίες από την ανεξαρτησία: προς ένα κοινό μέλλον, έγγραφο οράματος SAM. <http://sam.gov.tr/turkic-republics-ince-independence-towards-a-common-future/>
- Devlet, N. "Turkey and Uzbekistan: A Failing Strategic Partnership". *German Marshall Fund of the United States*, 2012.
- Dr Gungormus Kona, Gamze, "Turkish Foreign Policy and Central Asia". *Turkish Review of Eurasian Studies*, 2005.
- Duiker, William J. *Twentieth-Century World History*. New York: Thomson Wadsworth, 2005.
- Efegil, E. 'Turkish AK Party's Central Asia and Caucasus Policies: Critiques and suggestions in Caucasian Review of *International Affairs* Vol 2 No 3, 2008.
- Farkhad. "Turkey's Central Asia Policy in the Changing World: Priorities, Policies and Actions." *South East European Journal of Political Science*, Vol. IV. No.4, January-June 2016.
- Halliday, Fred. "Nationalism." Royal Institute of International Affairs, 1994.
- Hoffmann, Stanley. "Clash of globalizations." *Foreign Affairs*, 2002.
- Huntington, Samuel P. "The clash of civilizations?" *Foreign affairs*, 1993.
- HOLSTI, K. J., *International Politics: A Framework for Analysis*, New Jersey: Prentice Hall International Inc, 1998.
- HUNTER, Shireen, "Bridge or Frontier? Turkey's Post-Cold War Geopolitical Posture", *The International Spectator*, Vol. XXXIV, No. 1, <http://www.ciaonet.org/olj/sites/iai.html>, 1999.
- İSKİT, Temel, "Turkey: A New Actor in the field of energy politics?", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol. 1, No. 1, 1996.
- Jung Diet, Wolf Pocoli Wolf. *Turkey at the Crossroads: Ottoman Legacies and a Greater Middle EAST*. London: Zed Books, 2001.
- Karamyan, Aram, Tilak Ishtiaq, and Rizwan Naseer. "Turkish Growing Influence in Central Asian Countries in Post-Cold War Era." *Berkeley Journal of Social Sciences*, 2012.
- KEGGLY, Charles W. and Eugene R. Wittkopf, *American Foreign Policy: Pattern and Process*, 5th edition, Boston: Bedford/St. Martin's, 1996.
- KHOSLA, I. P., "Turkey: The Search for a Role", *Strategic Analysis: A Monthly Journal of the IDSA*, Vol. XXV, No. 3, 1 – 10, <http://www.idsa.in/strate-archieive.htm>, 2001.

- KRAMER, H., "Will Central Asia Become Turkey's Sphere of Influence", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol. 1, No. 1, 1996.
- LARRABEE, F. Stephen and Ian O. LESSER, *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*, USA, Rand Corporation, 2003.
- LESSER, Ian O., "Turkey's Strategic Options", *The International Spectator*, Vol XXXIV, No 1, <http://www.ciaonet.org/olj/sites/iai.html>, 1999.
- P. Kubicek, 'Regionalism, Nationalism, and Realpolitik in Central Asia', *Europe-Asia Studies*, τόμ. 49, αρ. 4, σελ. 637, 1997.
- M. Fergus, W. Palace, K. White, & B. McKillop, 'Central Asia', *Asian Affairs*, τόμ. 42, αρ. 1, σελ. 146-220, 2011.
- M. Rahimov, & G. Urazaeva, «Central Asian Nations & Border Issues, Conflict Studies Research Centre, no volume specified, p.20-58, 2010.
- H. Mackinder, *Democratic Ideals and Reality*, Greenwood Press, Λονδίνο, σελ. 124, 1981.
- TOSUN, Hasan, "AK Parti'nin Kıbrıs Politikası, 2002-2005: Türk Dış Politikasında Gelenek ile Değişimin Mücadelesi", in Nejat Doğan and Mahir Nakip, *Uluslararası İlişkiler ve Türk Siyasal Partileri*, Ankara: Seçkin Publications, pp.363-388, 2006.
- TURAN, Gül, İlter TURAN and İdris BAL, "Turkey's Relations with the Turkic Republics", in İdris Bal, *Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era*, USA: Brown Walker Press, 291-326, 2004.
- TURAN, Sibel, "Türkiye'de Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine İlişkin Öngörüler Üzerine Bir İnceleme: A Study on the Foresight in Turkey Related to Central Asian Turkic Republics", Ith Social Scientists Congress, Kocaeli University, Kartepe/İzmit, 18 –21 September 2006, 250 – 270, 2006.
- Sayari, Sabri. "*Turkey, the Caucasus and Central Asia.*" I.B Tauris, 1994.
- Weitz, Richard. "Towards a New Turkey-NATO Partnership in Central Asia." *Turkish Policy Quarterly* 5, no. 2, 2015.
- WEBER, Mark and Michael SMITH, *Foreign Policy in a Transformed World*, London: Prentice Hall, 2002.
- WINROW, Gareth M., "Turkey and the Newly Independent States of Central Asia and the Transcaucasus", *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 1, No. 2, pp.1-12, 1997.
- WINROW, Gareth M., "Turkey's Relations with the Transcaucasus and the Central Asian Republics," *Perceptions: Journal of International Relations*, Vol.1, No.1, pp.128-145, 1996.

-Wheeler, Thomas. "Turkey's role and interests in Central Asia." Saferworld publish, 2013.

Ηλεκτρονική

- Davutoglu A. Turkic republics since independence: towards a common future, SAM vision papers. <http://sam.gov.tr/turkic-republics-since-independence-towards-a-common-future/>

- Erdem O., Stratejik Iflas – Davutoğlu Dış Politikasının Bilançosu, 2014.

- Kosnazarov D., Sorbello P., Turkic connections: Overview of Turkey's relations with Central Asian countries, CAAN. <http://caa-network.org/archives/5439>, 2015.

- Cagaptay S., Assessing the New AKP Cabinet. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/assessing-the-new-akp-cabinet>, 2016.

- MFA of Uzbekistan. Each state, each nation is strong first of all for its intellectual potential, high spirituality. Retrieved from <https://mfa.uz/en/press/news/2020/02/23468/> . Accessed on 24.02.2020.

- Presidency of the Republic of Turkey. President Erdoğan inaugurates the Nation's Library. Retrieved from <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/116740/president-erdogan-inaugurates-the-nation-s-library>. Accessed on 24.02.2020.

- Taskomur, Fatima. How did Turkey-Uzbek relations improve after two decades of stagnation? Retrieved from <https://www.trtworld.com/turkey/how-did-turkey-uzbek-relations-improve-after-two-decades-of-stagnation-11677>. Accessed on 24.02.2020.

- Yildirim, Cihangir (2018). The New Turkish-Uzbek Relations in Post-Karimov Era. Retrieved from <https://insamer.com/en/the-new-turkish-uzbek-relations-in-post-karimov-era-1122.html>. Accessed on 24.02.2020.

- <http://www.vz.ru/news/2016/7/15/821690.html>

- <https://lenta.ru/articles/2015/11/25/souznichki/>

-www.csis.org/analysis/turkey-reconnecting-eurasia

-<https://kapital.kz/economic/49474/tovarooborot-mezhdu-turciej-i-rk-dolzhen-dostignut-10-mlrd.html>

-http://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/trky_raporlari-24

-<http://atlas.media.mit.edu/ru/profile/country/tjk/>

-Central Asian Institute: <https://www.ikat.org/>.

-<http://www.crisisgroup.org/en/publication-type/media-releases/2015/europe/syria-calling-radicalisation-in-central-asia.aspx>

-<http://thediplomat.com/2015/08/tajikistan-turkey-and-the-gulen-movement/>

-<http://sayosat.org/articles/1676-ankara-vozmozhno-snova-podjnimet-vopros-o-tureckih-licejah-v-regione>